

Институт
за политичке
студије

СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

SOCIAL POLICY

Часопис за теорију и праксу

социјалне политике и социјалног рада

СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

ISSN 0038-0091

УДК 364

Година 55

Број 3/2020.

СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА
SOCIAL POLICY

Часопис за теорију и праксу социјалне политике и социјалног рада

ISSN 0038-0091 UDK 364

Број 3/2020 Год. 55, стр. 1 – 120

DOI: <https://doi.org/10.22182/sp.32020>

Часопис излази три пута годишње

Часопис Социјална политика покренут је 1946. под називом Весник рада,
а од 1951. године излази под називом Социјална политика.

Издавачи

Институт за политичке студије, Београд, Светозара Марковића 36
тел. 33-49-204, 30-39-380, E-mail: ipsbgd@eunet.rs, www.ipsbgd.edu.rs

Висока школа социјалног рада, Београд, Теразије 23

тел: 011/4040838 www.asp.edu.rs

За издавача

Живојин Ђурић

Владимир Илић

Главни и одговорни уредник

Зоран Весић

Заменик главног и одговорног уредника

Бранкица Јанковић

Владимир Илић

Редакција

Зоран Весић, Бранкица Јанковић, Владимир Илић, Луција Вејмелка,

Угљеша Јанковић, Ђорђе Стојановић, Александар Југовић,

Данило Вуковић, Фадил Еминовић

Савет часописа

Миле Милосављевић; Нијаз Карић; Биљана Маричић; Сузана Борнорова;
Живојин Ђурић; Зоран Драгишић; Светлана Драженовић; Биљана Зекавица;
Dragana Stöckel; Горан Петковић; Ива Бранковић; Julija M. Watkins; Сандра
Перић; Дарија Завишек; Весна Дуканац; Миодраг Ђурић; Сања Ђурђевић

Пословни секретар

Смиљана Пауновић

Секретари редакције

Бојана Секулић

Адријана Јовановић

Редизајн корица

Ана Милутиновић

Прелом и штампа

Бирограф, Земун

Тираж

50 примерака

Радове објављене у овом часопису није дозвољено прештамповати, било у целини, било у деловима, без изричите сагласности издавача. Оцене изнесене у чланцима лични су ставови њихових писаца и не изражавају мишљење нити уредништва, нити установа у којима су аутори запослени.

СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

САДРЖАЈ

Уводник5-7

Тема броја

ДИВЕРЗИТЕТ МАРГИНАЛИЗОВАНИХ ГРУПА КАО ИЗАЗОВ СОЦИЈАЛНЕ ПОЛИТИКЕ И СОЦИЈАЛНОГ РАДА

Слободан Мартиновић

УКЉУЧИВАЊЕ МАРГИНАЛИЗОВАНИХ ГРУПА
У ЛОКАЛНУ ЗАЈЕДНИЦУ 9-36

Анкица Симона Ковачевић

ЕВАЛУАЦИЈА ПОСТОЈЕЋИХ МЕРА И УСЛУГА
НАМЕЊЕНИХ ПОРОДИЦАМА ДЕЦЕ
СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ 37-50

Милица Глишић

МЕЂУГЕНЕРАЦИЈСКА СОЛИРАДНОСТ
У СРБИЈИ- КОЛИКО БРИНЕМО О СТАРИЈИМ ОСОБАМА 51-61

Данијела Павловић

ПОЛИТИКА АЗИЛА: ИЗАЗОВИ И ОДГОВОРИ
СИСТЕМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ..... 63-77

Љупка Катана

НЕКОЛИКО ЦРТИЦА О ИСТОРИЈСКОМ РАЗВОЈУ
КОМУНИКАЦИЈЕ; ПОГЛЕД ИЗ УГЛА НОВОГ ВРЕМЕНА..... 79-95

Бојана Секулић

ДАНИЈЕЛА ПЕТРОВИЋ, ТИЈАНА ЈОКИЋ –
ИНТЕРКУЛТУРАЛНО ОБРАЗОВАЊЕ У СРБИЈИ,
ЦЕНТАР ЗА ОБРАЗОВНЕ ПОЛИТИКЕ, БЕОГРАД, 2016..... 97-100

SOCIAL POLICY

CONTENTS

Introductory word 5-7

The issue's Theme

**DIVERSITY OF MARGINALIZED GROUPS AS SOCIAL
POLICY AND SOCIAL WORK**

Slobodan Martinovic

INCLUDING MARGINALIZED GROUPS
IN THE LOCAL COMMUNITY 9-36

Ankica Simona Kovacevic

EVALUATION OF EXISTING MEASURES
AND SERVICES HELD FOR FAMILIES
OF CHILDREN WITH DISABILITIES 37-50

Milica Glišić

INTERGENERATIONAL SOLIDARITY IN SERBIA-
HOW MUCH WE CARE ABOUT THE ELDERY?..... 51-61

Danijela Pavlovic

ASYLUM POLICY: CHALLENGES AND ANSWERS
SYSTEMS IN THE REPUBLIC OF SERBIA 63-77

Ljupka Katana

A FEW LINES ABOUT THE HISTORY OF COMMUNICATION;
A VIEW FROM THE ANGLE OF THE NEW TIME..... 79-95

Bojana Sekulic

DANIJELA PETROVIC, TIJANA JOKIC -
INTERCULTURAL EDUCATION IN SERBIA,
CENTRE FOR EDUCATION POLICY, BELGRADE, 2016. 97-100

Уводник

Доц, др. Зоран Весић

Поштоване колегинице и колеге, аутори и коаутори објављених радова,

Испред Вас је трећи број Социјалне политике у 2020. години. Иако то нико није очекивао, објављујемо га у времену када смо и даље суочени са пандемијом вируса SARS-COV-2, можда и у најтежем до сада. То пред нас и даље ставља обавезу да заштитимо кориснике наших услуга, своје породице и себе саме и будемо хуманији, више него што смо икада били. Наравно, наша борба са пандемијом се ипак ближи крају и помаља се светло на крају тунела. Брже него икада у историји, произведена је вакцина против вируса и питање је недеља када ће она бити одобрена за употребу и када ће почети њена масовна производња. Биће потребни месеци да се она произведе у довољним количинама да се све ово остави иза нас, али ће тренутак стављања пандемије под контролу доћи раније и то ће бити тренутак када ћемо моћи да се вратимо уобичајеним пословима, али и да анализирамо све оно кроз шта смо лично, породично и као друштво прошли и да извучемо поуке. До тог, надам се скорог тренутка, остаје нам да и даље будемо храбри и да заштитимо оне који су најугроженији

У првом раду аутор се бавио питањем укључености маргинализованих група у локалну заједницу и на који начин на њу утиче добро организована мрежа подршке свих актера који су у оквиру своје делатности обавезни да обезбеде услове за остварење људских права на принципима доступности, партиципације и једнакости. У циљу побољшања постојеће праксе, аутор истиче да је потребно дефинисати проблеме у остваривању права маргинализованих група у локалној заједници и направити пресек садашњег стања у циљу дубљег сагледавања потреба маргинализованих група у локалној заједници.

Ауторка другог рада се бави питањем улоге породица деце са сметњама у њиховом развоју, констатујући да она има кључну улогу у задовољавању животних потреба детета и да је главни агенс њихове инклузије у друштво. Како би несметано обављала ове функције, очувала квалитет живота и спречила настајање социјалне искључености, породици је неопходна друштвена подршка. У раду је анализиран садржај релевантне законске

регулативе и расположиве литературе како би се добио увид у нивое и облике који се обезбеђују овим породицама кроз пружање формалне подршке.

Тема следећег рада је приказ обима и карактеристика међугенерациске солидарности у Републици Србији. Зареализацију циља коришћена је доступна релевантна литература. Анализирани су резултати истраживања обима и садржаја међугенерациске размене у оквиру пројекта „Међугенерациске солидарности“, и релевантних истраживања спроведених у земљама Европске уније. У раду је међугенерациска солидарност у Србији оцењена као интензивна, уз учешће свих генерација (млађих, средњих и старијих), али и да постоји простор за нова истраживања у овој области која би представљала основ за креирање инклузивних јавних политика.

У четвртном раду, ауторка анализира политику азила у Републици Србији са фокусом на постојећи нормативни, стратешки и институционални оквир у овој области и њихову усклађеност са стандардима и прописима Европске уније и међународним документима. Теоријски оквир анализе представља концепт миграције између благостања и држављанства који истовремено укључује и искључује мигранте. Методолошки приступ заснива се на анализи садржаја статистичких, политичких и легислативних докумената. Резултати анализе показују да наведени систем захтева постојање уређеног оквира који сачињава јасну политику азила и организациону и нормативну структуру која ће омогућити праведну процедуру и заштиту права тражилаца азила. Праћење и анализа процеса спровођења и креирања одговарајуће политике азила добија посебну димензију, не само због повећавања броја тражилаца азила, већ и због праћења стања и креирање пожељног система у овој области.

Циљ петог рада је да се пружи осврт на историјски развој људске комуникације, полазећи од основног одређења појма, и даљег разлагања периода почетака како би се дошло до разматрања комуниколошке праксе на нивоу данашњице. Резултати су показали да, иако честа тема истраживања, комуникацију је потребно дубље сагледати, најпре кроз основе њеног развоја, дакле увидом у њене почетке (и прапочетке).

И у овом броју представљамо једну публикацију. Овога пута је то публикација ”Интеркултурално образовање у Србији”, коју су уредиле Данијела Петровић и Тијана Јокић у издању Центра за образовне политике и која је издата 2016. Године, али која је својим садржајем више него актуелна и у данашњем времену. Ова публи-

кација садржи различите нивое анализе – од регулативног оквира и образовних политика, преко нивоа школа, до цивилног друштва и локалне заједнице, како би се приказало актуелно стање у погледу интеркултуралности у датим областима, а интеркултурално образовање сместило у шири друштвени и образовни контекст и, с друге стране, дале препоруке за унапређивање интеркултуралног образовања у Србији.

Позивам Вас да доставите своје радове за први број Социјалне политике у 2021. години. Рок за достављање радова је 15. фебруар 2020. године.

Главни и одговорни уредник

Доц. др Зоран Весић

*Слободан Мартиновић**

Центар за истраживање у политици Аргумент, Пријепоље

УКЉУЧИВАЊЕ МАРГИНАЛИЗОВАНИХ ГРУПА У ЛОКАЛНУ ЗАЈЕДНИЦУ

Сажетак

Већу укљученост маргинализованих група у локалну заједницу може да омогући добро организована мрежа подршке свих актера који су у оквиру своје делатности обавезни обезбедити услове за остварење људских права на принципима доступности, партиципације и једнакости. Да би се могло радити на побољшању постојеће праксе, потребно је дефинисати проблеме у остваривању права маргинализованих група у локалној заједници и направити пресек садашњег стања у циљу дубљег сагледавања потреба маргинализованих група у локалној заједници. Добијени резултати треба да обезбеде: идентификовање потреба маргинализованих група у локалној заједници и могућа решења за потребе маргинализованих група у локалној заједници

Кључне речи: маргинализоване групе, приступачност, партиципација, једнакост.

МАРГИНАЛИЗОВАНЕ ГРУПЕ (ПОЈАМ, ТЕРМИНОЛОГИЈА, ЗНАЧЕЊЕ)

Под маргинализованим групама подразумевамо групе које су на периферији, неутицајне и које су ускраћене за приступ социјалним, економским, политичким и културним правима која су доступна другима.

Терминологија и значење

- Према Конвенцији УН, особе са инвалидитетом су оне особе које имају дуготрајна физичка, ментална, интелектуална или сен-

* slobodanmartinovic66@gmail.com

зорна оштечења која их, у интеракцији са различитим препрекама, могу омести у пуном и делотворном учешћу у друштву на једнаким основама са другима.

- Инвалидитет – Преамбула Предлога међународне конвенције о правима особа са инвалидитетом стоји на становишту да инвалидност проистиче из интеракције особа са оштећењима са баријерама које се одражавају у ставовима заједнице, а отежавају пуно и ефективно учешће особа са инвалидитетом у друштву на основу једнакости са осталим члановима тог друштва.

- Медицински приступ (модел) инвалидности – сагледава инвалидност као индивидуални проблем, директно проузрокован болешће, повредом или неким другим оштећењем здравља и због тога захтева медицинску помоћ и негу коју пружају професионаци.

- Социјални приступ (модел) инвалидности – схвата проблеме које особе са инвалидитетом имају као социјално дефинисан и креиран проблем, као производ социјалне организације и ставља тежиште на баријере са којима се особе са инвалидитетом суочавају у свакодневном животу – како као појединци, тако и као групе.

- Систем процене - када је реч о процени инвалидности можемо разликовати два аспекта система процене: експертизу (стручни „налаз и мишљење”) која процењује „потребе” и „одговарајуће мере” и у функцији је пружања услуга особама са инвалидитетом и вештачење које је у функцији процене „статуса инвалидности” (врсте и степена оштећења и ограничења) и у функцији је „признавања права” особама са инвалидитетом (тзв. „компензаторна права”).

- Приступачност – правило 5. Стандардних правила УН за изједначавање могућности које се пружају особама са инвалидитетом наводи: „Под приступом физичкој средини претпоставља се обавеза државе да покрене предузимање мера за уклањање препрека које онемогућавају учешће у физичкој средини. Такве мере треба да подразумевају развој стандарда и смерница, као и да размотре примену закона који би обезбедили приступачност разним областима друштва, као што су становање, зграде, услуге јавног превоза и остале врста превоза, улице и остала спољна средина”.

- Баријере – препреке које ометају и отежавају приступачност. Баријере се могу разврстати на архитектонске, информацијско-комуникацијске и социјално-економске баријере (предрасуде и неприступачне услуге);

- Приступ – користи се као шири појам од приступачности и тиче се слободе избора да се уђе, приступи, комуницира, добије и

пружи информација; користи услуга; и односи се на једнаке могућности да се користе основна људска права;

- Дискриминација – Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом дискриминацију дефинише као све облике неоправданог и недозвољеног прављења разлике и неједнаког поступања, у смислу искључивања, ограничавања или давања првенства, без обзира да ли се они врше на отворен или прикривен начин, према лицима или групама, као и члановима њихових породица, или њима блиским лицима а које се заснива на инвалидности, или из разлога у вези са њом. Члан 2. Предлога међународне конвенције о правима особа са инвалидитетом дефинише дискриминацију на основу инвалидности као свако прављење разлике, искључивање или ограничавање по основу инвалидности чији циљ или последица јесте ограничавање или поништавање признања, уживања или провођења свих људских права и основних слобода у областима политике, економије, социјалних, културних, грађанских и других права;

- Једнаке могућности – Стандардна правила УН за изједначавање могућности које се пружају особама са инвалидитетом дефинише термин „изједначавање могућности” као процес којим различити делови друштва и околине, као што су службе, делатности, информисање и документација, постају доступни свима, посебно особама са инвалидитетом;

- Родна равноправност – подразумева да мушкарац и жена имају једнаке услове за остваривање потпуних људских права и могућност да допринесу националном, политичком, економском, социјалном и културном напретку, као и да подједнако уживају користи од тог напретка. Поред тога, укључује обавезу Владе да води политику једнаких могућности; да ближе дефинише садржај начела равноправности у појединим областима друштвеног живота, посебно у сфери економије и политике; установљавање могућности предузимања мера афирмативне акције ради отклањања фактичке неравноправности; и заштиту права на равноправност.

У маргинализоване групе убрајамо :

- старе људе,
- дуготрајно незапослене,
- једнородитељске породице,
- особе са инвалидитетом,
- роме
- странце,
- расне и етничке мањине,
- сиромашне,

- жене,
- децу и младе,
- ратне ветеране,
- избеглице и повратнике,
- особе обољеле од тешких болести,
- ЛГБТ популацију,
- бескућнике,
- мањинске верске групе.

Ово није неки коначни списак маргинализованих група, јер се свако од нас, у одређеном тренутку, може наћи на маргинама друштва без могућности остваривања својих, законом загарантованих права, али нам помаже да се орјентишемо и усредсредимо на изазове који стоје пред друштвом.

Већу укљученост маргинализованих група у локалну заједницу може да омогући добро организована мрежа подршке свих актера који су у оквиру своје делатности обавезни обезбедити услове за остварење људских права на принципима доступности, партиципације и једнакости. Да би се могло радити на побољшању постојеће праксе, потребно је дефинисати проблеме у остваривању права маргинализованих група у локалној заједници и направити пресек садашњег стања у циљу дубљег сагледавања потреба маргинализованих група у локалној заједници. Добијени резултати треба да обезбеде :

-Идентификовање потреба маргинализованих група у локалној заједници

-Могућа решења за потребе маргинализованих група у локалној заједници

ОПИС МЕТОДЕ И ТЕХНИКА ИСТРАЖИВАЊА, ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ИСПИТАНИКА.

Дубински интервју обављен је са представницима маргинализованих група (сиромашни, особе са инвалидитетом, жене, Роми, незапослени) у општини Пријепоље. Ради се о истраживачкој методи по којој се подаци (ставови, мишљења, оцене, изјаве, идеје, предлози) прикупљају путем непосредне личне комуникације између испитивача и испитаника. Реч је о интервјуу у којем испитивач настоји да дође до што већег броја података од сваког испитаника. Од испитаника се, дакле тражи исцрпно изјашњавање, што значи одговори на постављена питања треба да буду опширни, прецизни и детаљни. За разлику од већине других инструмената за прикупљање података, овде се улази и у узроке неких појава, моти-

ве одређених понашања, објашњења и интегралне интерпретације проблема који се испитује.

Интервјуом је обухваћено укупно 14 испитаника.

Основне карактеристике испитаника:

Представник циљне групе	Пол: М/Ж	Год. старости	Образовање	Број чланова породице	Радни стаж	Извори прихода
1. Особа Ромске националности	М	55	Основна школа	8	/	Повремени послови, материјална помоћ.
2. Хив-особа	М	55	Средња школа	4	20	Пензија
3. Слабовида особа	М	60	Средња школа	4	30	Пензија
4. Инвалид рада	Ж	45	Факултет	4	10	Пензија
5. Родитељ детета са психо-физичким сметњама	Ж	40	Факултет	4	10	Запослена
6. Радник-фирма у реструктурирању.	М	55	Факултет	4	25	Незапослен
7. Особа оболела од шећерне болести	Ж	50	Средња школа	4	20	Запослена
8. Ратни војни инвалид	М	60	Средња школа	4	25	Пензија
9. Родитељ особе са аутизмом	М	56	Средња школа	4	30	Пензија
10. Родитељ особе са аутизмом	Ж	45	Средња школа	4	20	Запослена
11. Особа са церебралном парализом	Ж	50	Средња школа	4	/	Незапослена
12. Особа оболела од мултипле склерозе	М	60	Факултет	5	30	Пензија
13. Пензионер чија су примања испод 15.000,00 динара	М	65	Средња школа	4	40	Пензија
14. Жена	Ж	35	Факултет	4	5	Незапослена

До испитаника се дошло кроз рад на пројекту Грађанска саветодавна служба чији је циљ био пружање информација и практичне помоћи сиромашним и маргинализованим групама приликом остваривања права на лична документа, уписа у школу и признавања диплома, остваривања права на здравствену заштиту, социјалну заштиту и пензију, запошљавање, грађанску партиципацију. Пројекат је трајао две године. Укупан број корисника : 958. Испитаници су се у више наврата обрађали саветодавној служби и на основу њиховог досијеа одабрани су за интервју за потребе истраживања. Ради се о карактеристичним представницима појединих друштве-

них група, а кроз чије увиде се може доћи до оквирних сазнања о одређеним друштвеним појавама и бољем разумевању друштвених група којима припадају. Испитаници су се обраћали за помоћ свим релевантним институцијама у локалној заједници, почев од локалне самоуправе, центра за социјални рад, школа, дома здравља, болнице, црвеног крста, ПИО фонда, здравственог фонда. Резултати добијени дубинским интервјуом представљају искуства и ставове испитаника у односу на могућности решавања проблема који су од утицаја на степен њихове маргинализованости. Будући да је истраживање урађено на узорку од 14 испитаника, презентација резултата ће више бити „анализа случаја“ кроз принципе : приступачности, партиципације и једнакости.

Другу групу испитаника представљају представници кључних институција у заједници: локална самоуправа, центра за социјални рад и школе. С овим представницима обављен је структурирани интервју. Сви су показали један кооперативан однос према истраживању када су у питању одговори и подаци.

ОПШТИНА ПРИЈЕПОЉЕ

Општина Пријепоље се налази у југозападном делу Србије и распростраи се на 827 км². Према подацима Пописа становништва из 2011. године у Пријепољу је живело 37.059 становника.

НАЦИОНАЛНА ПРИПАДНОСТ СТАНОВНИШТВА (Попис 2011. година)

УКУПНО СТАНОВНИКА		УКУПНО	%		УКУПНО	%
37.059	Срби	19.496	52.61	Муслиmani	3.543	9.56
	Бошњаци	12.792	34.51			
Мањине које имају испод 1% у укупном становништву општине, према броју становника: Албанци (18), Бугари (4), Горанци (12), Југословени (47), Мађари (1), Македонци (3), Роми (244), Руси (7), Русини (1), Словаци (4), Украјинци (2), Хрвати (12), Црногорци (89), Остали (17), Нису се изјаснили (535), Регионална припадност (14), Непознато (218), Укупно (1228 - 3.32%)						

НИВО ОСТВАРИВАЊА ПРАВА ПРИПАДНИКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА

На територији Општине у службеној употреби је српски језик и ћирилично писмо и босански језик и латинично писмо (члан 5. Статута).

Статутом општине уређени су положај, начин избора и надлежности Савета за међунационалне односе (члан 86. Статута) и Заштитника грађана (члан 109., 110., 111., 112., 113., 114., 115. И

116. Статута). Први Савет за међунационалне односе основан је одлуком Скупштине општине 27. јула 2005. године. Институција локалног омбудсмана није успостављена.

У Пријепољу постоји дечији вртић, осам основних школа и три средње школе.

ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ЦИЉНИМ ГРУПАМА

а) Према подацима Центра за социјални рад из Пријепоља број и структура особа са инвалидитетом :

Млади	50
Одрасли	300
Старији	374
Укупно	724

б) Укупан број Рома : 244 (Попис 2011. Година). Према подацима Националне службе за запошљавање филијала Пријепоље, укупан број незапослених у општини Пријепоље износи 6911.

ц) У општини Пријепоље постоји 8 основних школа. Од којих се у три основне школе спроводи програм инклузије, у две не спроводи, а у три немају ученике са посебним потребама.

д) У ОШ „Владимир Перић Валтер“ имају 10 ученика у програму инклузије и 5 у специјалном одељењу.

е) У ОШ „Коловарг“ имају 4 ученика у програму инклузије, 51 припадник ромске популације који похађају наставу као и сва остала деца и 30 ученика из крајње сиромашних породица.

ф) У ОШ „Велика Жупа“ не спроводи се програм инклузије. Има један ученик са посебним потребама.

г) У ОШ „Бородарево“ не спроводи се програм инклузије. Има један ученик са посебним потребама.

х) У ОШ „Бостани“ имају 4 ученика у програму инклузије.

и) У ОШ „Бабине“ немају ученике са посебним потребама.

ј) У ОШ „Ивање“ немају ученике са посебним потребама.

к) У ОШ „Сељашница“ немају ученике са посебним потребама.

РЕЗУЛТАТИ ДУБИНСКОГ ИНТЕРВЈУА

Преглед појединачних случајева

1. Особа Ромске популације, 55 година.

Издржава породицу повременим пословима и од материјалне помоћи коју добија преко Центра за социјални рад. Више пута обраћао се саветодавној служби због укидања материјалне помоћи у периоду јун - новембар месец када Центар за социјални рад процењује да

може зарадити новац од повремених послова у летњем и јесењем периоду. Каже да се у периоду када не прима материјалну помоћ тешко може зарадити толико новца колико је потребно за живот породице јер посла нема. Код остваривања права на лична документа проблем је када Роми нису уписани у матичне књиге рођених. Наводи пример рођака са Косова. За накнадни упис покреће се ванпарнични поступак пред судом, уз два сведока који имају важеће личне карте и да су старије од особе која подноси захтев. Две године је потребно за упис у накнадни списак у матичне књиге рођених. Трошкови накнадног уписа су : овера докумената, разне таксе, фотокопирање. Његово (испитаника) шесторо деце која су рођена у Риму нису могли извадити здравствену књижицу без извода из матичне књиге рођених. Обратио се саветодавној служби јер службеним путем предмет се одужио више од годину дана. Предао је захтев у локалну самоуправу који је прослеђен Министарству иностраних послова Владе Републике Србије. Затим је захтев прослеђен Министарству иностраних послова Владе Италије на решавање. За читаво време чекања извода из матичне књиге рођених деца су имала привремене здравствене књижице са сталним прекидима. Проблем је решен кроз саветодавну службу која је замолила конзула Републике Србије у Риму да приватно оде у једну од римских општина и извади изводе из матичне књиге рођених за децу. Конзул је лично извадио изводе из матичне књиге рођених и донео у Србију када је долазио у Београд. Код уписа у школу деце потребан је картон вакцинације без обзира да ли је дете уписано у матичне књиге рођених. Сведочанство се добија тек када се дете упише у матичне књиге рођених. Код признавања диплома и сведочанстава проблем је новац за превод на српски језик. Код здравствене заштите проблем је када Роми немају пребивалиште и боравиште. Могућност решавања постоји тако што се особа изјасни да је Ром, уз дефинисање места боравка захтев се подноси уз два сведока филијали здравствене заштите. Филијала здравствене заштите шаље податке у ПУ. ПУ проверава податке, ако утврди да су подаци тачни добија се здравствена књижица. Ако не постоји могућност да се покаже место боравка грађанин се пријављује на адресу Центра за социјални рад. Из интервјуа се дошло до сазнања да мали број Рома оствари пензију, 80 % су незапослена лица, а животни век Рома у просеку траје 60 година. Код запошљавања је проблем велика неписменост и слабо квалификована радна снага. Програми : Јавни радови и Друга шанса нису дали ефекат који се очекивао јер нису били одрживи. Њиховим завршетком завршавале су се и све активности. Није било новог запошљавања. Ситуација се враћала на почетак са истим проблемима. Код образовања наведено је слабо познавање српског

језика, недостатак уџбеника за Роме, недовољна подршка у другом образовном циклусу (од 5-8 разреда), допунска настава за децу која теже савладавају програм рада. Генерално, мишљење испитаника да се генерацијско сиромаштво Рома продужава, да се проблем решава на нивоу хуманитарне помоћи, без механизма за укључивање у локалну заједницу.

Кључни проблем и искуство у решавању

Генерацијско сиромаштво, решавање проблема на нивоу хуманитарне помоћи, а не планског укључивања у локалну заједницу.

2. Особа заражена вирусом ХИВ-а, 55 година у пензији.

Главни проблем је када околина сазна да је особа оболела од ХИВ-а, тада бива изопштена и принуђена да оде. То се дешава у школи, на послу, у установама колективног смештаја. У болницама пацијент се тренутно задржава и шаље у веће центре на лечење. У Србији постоје 4 центра за лечење особа оболелих од ХИВ-а : Београд, Нови Сад, Крагујевац, Ниш. По аутоматизму се добија здравствена књижица када се сазна да је особа оболела од ХИВ-а. Да се лице не би етикетирало њему се отвара здравствену књижицу по другом основу. Проблем је када се особа оболела од ХИВ-а упућује у веће центре на лечење и мора проћи лекарску комисију. Ту се губи доста времена кроз лекарску комисију за одлазак у веће центре на лечење. Лекови су бесплатни али су терапије застареле, здравствени фонд не прати ток лечења, особа може да користи скупе лекове без ефекта. По Европском моделу ХИВ је хронична заразна болест са којом се живи а код нас смртоносна заразна болест. Са пет година радног стажа особа оболела од ХИВ-а може да оде у инвалидску пензију. Генерално је његово мишљење да су особе оболеле од ХИВ-а одбачене у локалној заједници.

Кључни проблем и искуство у решавању

Када се сазна да је особа ХИВ позитивна буде одбачена у заједници. Слабе су и недовољне информативне кампање о ХИВ-у како би се тај проблем ублажио.

3. Слабовида особа 60 година, пензионер.

Као главне проблеме истакла је сужен избор школа које могу да упишу слабовиде особе и сужен избор занимања која су доступна приликом запошљавања : телефонисти, професори историје, књижевности, филозофије, социологије, психологије. Послодавци избегавају да приме слабовиде особе.

Кључни проблем и искуство у решавању

Сужен избор занимања и школа које могу да упишу слабовиде особе, мало програма за обуку и могућност запошљавања.

4. Инвалид рада 45 година, пензионер.

Као главне проблеме испитаница наводи непостојање процедура приликом остваривања здравствене заштите. Партиципација прегледа и операција не постоји, 90 % лекова није на листи и сви се плаћају. Велики број инвалида рада умре док чека операцију или лечење. Пензије су мале, 8 % минималне пензије, 60 % у износу од 20-26.000,00 динара. Инвалиди рада имају мању пензију од старосних у висини од 10-30 %, приликом обрачуна не узима се тежина болести нити образовање. Због скраћеног века рада мање су и пензије. Велики проценат инвалида рада остао је на улици због стечаја фирми. Могуће је остварење делимичне инвалидске пензије од 14-16.000,00 динара када не иде радни стаж. Особа има право да се појави на инвалидској комисији, уколико комисија процени да не може да оде у пензију има право да се врати назад у ПИО фонд и да прима делимичну инвалидску пензију и да чека старосну пензију. Не постоје наменски фондови за инвалиде рада. Радионице за обуку инвалида рада и за преквалификације су укинута.

Кључни проблем и искуство у решавању

Инвалиди рада имају мању пензију од старосних у висини од 10-30 %, приликом обрачуна не узима се тежина болести, степен образовања, због скраћеног века рада мање и пензије.

5. Родитељ детета са психо-физичким сметњама, 40 година, запослена.

Испитаница наводи да недостаје развојно саветовалиште, стручни кадар, психолог, психијатар, тифлопедагог за слабовиде особе. Лекарска комисија нема слуха за особе са психофизичким сметњама када је у питању остварење туђе неге и помоћи. Не задире се у суштину проблема, двосмислена су тумачења од стране чланова комисије. Родитељ ако докаже да негује дете са психофизичким сметњама 15 година а да није био запослен има право на минималну пензију. Када дете напуни 18 година родитељ иде на суд за продужено родитељство да би остварио туђу негу и помоћ. Послодавци избегавају да приме особе са психофизичким сметњама. Врсте послова које могу да раде : чистоћа, зеленило, пољопривредна добра, физички послови, берба воћа, утовар, истовар. Чак се и сезонски послови не могу добити. 2009 године донет Закон о

инклузији ОСИ, 2012 тек почео да се примењује. Поједине школе примењују закон, недостаје стручни кадар. Неинформисана јавност о Закону о инклузији ОСИ. Родитељ када добије дете са психофизичком сметњом нема подршку институција, има избор или да дете остави у дом или да га сам подиже. Специјални хранитељ уведен пре пет година. То је ангажована особа која прима плату и иде му радни стаж за бригу детета које му се повери. Нико није улазио од институција у квалитет хранитељства. Родитељи преко удружења прикупили 60000 потписа и предали у Народну Скупштину Републике Србије да се права родитеља изједначе са правима хранитеља.

КЉУЧНИ ПРОБЛЕМ И ИСКУСТВО У РЕШАВАЊУ

Недостају развојна саветовалишта и стручни кадар : логопеди, психолози, психијатри, тифлопедагози. Постоји иницијатива родитеља да се њихова права изједначе са правима хранитеља.

6. Радник - фирма у реструктурирању, 55 година.

Фирма не ради, не исплаћују се плате, не уплаћује се у здравствено и пензионо осигурање, радници немају оверене здравствене књижице. Проблем је системски, јер држава нема решење али покушава да га реши. Решењем овог проблема можемо се надати економском опоравку Србије. Подаци који су добијени од особе која је технолошки вишак су следећи : радник одлази у Националну службу за запошљавање где добија минималац, здравствену заштиту, после истека евидентира се као незапослен. Ако није здравствено осигуран преко супружника има здравствено осигурање преко Националне службе за запошљавање и чека старосну пензију. Уплаћивање у ПИО фонд има смисла ако си годину дана до пуне пензије а немаш услове за старосну. Не исплати се на дужи рок уплаћивати у ПИО фонд јер требају средства, умањује се коефицијент. Људи преко педесет година никоме не требају. Немачки БОШ годишње три месеца запошљава пензионере. У Аустрији сваки пети запослени мора бити старији од педесет година. Код нас су фиктивни програми без стварног учинка у пракси. Стране инвестиције код нас су шравцигер индустрија, лон послови, само се плаћају плате и комуналније без развоја у заједницу. Држава нема утврђену полтику одрживе економије. Приватизација обављена на пљачкашки начин, купопродајни уговори се не поштују и долази до раскида уговора или се послује доста лоше. Радници траже права из области рада и радних односа у једном зачараном кругу.

Кључни проблем и искуство у решавању

Послодавци избегавају да приме особу преко педесет година живота, држава нема политику одрживе економије.

7. Особа оболела од шећерне болести, 50 година, запослена.

Сваке године иде се на лекарску комисију да би се доказала шећерна болест : лекар опште праксе, ендокринолог, лекарска комисија, лекар опште праксе. Не постоји саветовалиште за дијабетес, нема оброка за дијабетичаре у продавницама и ресторанима. Даје се инсулин лошег квалитета.

Кључни проблем и искуство у решавању:

Не постоји саветовалиште за дијабетичаре.

8. Ратни војни инвалид, 60 година, пензионер.

Да би се добио статус ратног војног инвалида потребно је доставити документацију : ВП где је борац вођен, здравствена установа где се лечио. Дешава се да документација недостаје или да се водио као да је био на војној вежби. Тешко је добити упут на ВМА, касни се са уплатама за помагала од стране државе према фирмама које то производе и тиме се касни у набавци. Нема субвенције за лекове. Здравствена заштита није једнака према свим инвалидима рата. Од И-В категорије имају боље услове него од В до Х категорије. Допунска инвалиднина укинута, обећана у редовну али ништа од тога. Послодавци избегавају да приме инвалида. Мало ко од ратних војних инвалида прихвата образовање. Не постоји процедура за остваривање права. Нови закон да призната права остави и да побољша законску регулативу, да се не влада уредбама. Све постоји на папиру али се тешко примењује у пракси.

Кључни проблем и искуство у решавању

Здравствена заштита није иста према свим инвалидима рата.

9. Родитељ особе са аутизмом, 56 година, инвалидска пензија.

Као главне проблеме наводи : недостају педагошки асистенти, пријем у болнице без посебне процедуре, не постоји развојно саветовалиште. Рано дијагностиковање потребно како би се отколunile непријатности за остваривање права. Постоји туђа нега и помоћ, материјална помоћ, коју даје Центар за социјални рад. Породична пензија остварива. Мали број се образује и саме породице мало чине у домену образовања.

Кључни проблем и искуство у решавању

Недостатак ране дијагностике аутизма.

10. Родитељ особе са аутизмом, 45 година, запослена.

„Сви беже од аутизма“. Школа није оспособљена за инклузију деце са аутизмом. Не постоји стручни кадар у школама, не постоји програм рада, амбијент. Туђа нега : увећана, умањена, без неге, шароликост и неусклађеност око неге. Аутизам се не сматра инвалидитетом. Рано откивање аутизма је потребно да би се детету пружила неопходна помоћ. Недостаје повезаност у дијагностиковању аутизма, лекарске комисије нису стручне да дијагностикују аутизам. Недостају логопеди, психолози, психијатри. Персонални и педагошки асистент, дневни боравак, викенд програм, помоћ у кући недовољни. Мора да постоји повезаност : Центар за социјални рад - развојно саветовалиште - родитељ. Одрасле аутистичне особе завршавају на психијатрији. Слаба информисаност грађана о постојању особа са аутизмом у њиховом окружењу.

Кључни проблем и искуство у решавању:

Школа није оспособљена за инклузију деце са аутизмом.

11. Особа са церебралном парализом, 50 година, незапослена.

Прилаз школама у већини случајева технички није обезбеђен. Центар за социјални рад налази се на трећем спрату без лифта. Персоналних асистената нема, дневни боравак недостаје, групе су мешане. Породична пензија функционише, радна не постоји јер се особе не могу запослити. Педагошки асистенти не постоје. Закон о изградњи из 2006 се не поштује како би се увазиле потреба особа са инвалидитетом о приступачности. Све се решава индивидуално. Прва дискриминација када их сврставате у посебне категорије.

Кључни проблем и искуство у решавању:

Недостају персоналних и педагошки асистенти, дневни боравак, викенд програм, инклузивне групе.

12. Особа оболела од мултипле склерозе, 60 година, пензионер.

Недостатак персоналних асистената, обимна документација за бањско лечење. Проблем у коришћењу јавног превоза, комуникацији са шалтер службама. Стално се доказује инвалидитет када се жели остварити неко право. Слаба информисаност особа оболелих од мултипле склерозе о својим правима. Слабо доступни спортски, културни, едукативни садржаји за ОСИ.

Кључни проблем и искуство у решавању:

Недостатак персоналних асистената, обимна документација за бањско лечење.

13. Пензионер, 65 година чија су примања испод 15.000,00 динара.

Сиромаштво које онемогућава квалитетан живот, почев од исхране, здравствене заштите, културних, спортских садржаја. Велики број пензионера је принуђен да ради додатне послове како би преживело.

Кључни проблем и искуство у решавању:

Сиромаштво, немогућност плаћања лекова и комуналија.

14. Жена, 35 година, незапослена.

Што се остваривања права жена тиче у локалној заједници, највећа угроженост ове популације је у односу на запошљавање и грађанску партиципацију, што повлачи и мање пензије, а и то да жене припадају већим делом и групи незапослених или технолошких вишкова. Што се запошљавања тиче око 37.88 % жена са завршеном средњом, вишом и високом школом радно способних је на тржишту рада а 30,28 % мушкараца са истом стручном спремом. Ови подаци говоре о разлици у искоришћености образовне структуре полова. Постоји јасна подела у избору области образовања, школа и факултета код жена и мушкараца. Подаци говоре да се жене концентришу на медицинске, економске и учитељске школе и факултете а мушкарци на техничке. Може се закључити да се много лакше запошљавају мушкарци који су завршили више школе него жене, а разлог су стереотипи који још увек прате жене и веровноћа је да ће они још потрајати. Они се пре свега односе на особине које су наводно типично женске. Тако жене прати глас да су способне да воде бригу о људима, да раде послове који личе на кућне, да имају мању склоност ка управљању, мању склоност за путовање, па се сматра да су „женска“ занимања медицинска сестра, учитељица, чистачица, службеница, а мушка менаџер, полицајац, возач итд. Ови стереотипи условљавају социо-економски положај жена па и промена положаја је у директној вези са променом стереотипа. Самохране мајке. Недостатак подшке и неразмевање околине (да је била паметна не би била без мужа, тако јој и треба), не заинтересованост другог родитеља око васпитања деце, недовољно и не редовно плаћање алиментације, проблеми васпитања пубертетске деце, посебно мушке, кад почне да осуђује мајку што не живе са оцем, проблеми материјалне природе, незапосленост мајки, недостатак примарне правне подршке за ову категорију.

Кључни проблем и искуство у решавању:

Лакше се запошљавају мушкарци од жена, нема жена на руководећим положајима, недостатак примарне подршке за самохране мајке.

ПРЕГЛЕД КЉУЧНИХ ПРОБЛЕМА НА ОСНОВУ ИЗЈАВА ИСПИТАНИКА

Да би остварили своја права испитаници су понављали проблем зачараног круга, када их надлежне службе шаљу од шалтера до шалтера и правдају се да нису надлежне за њихов случај. Сви испитаници кажу: не постоји систем. Треба све системски решити. Испитаници осећају да нема одговарајућег реда у остваривању својих права, да се све индивидуално решава. Од случаја до случаја. Ко има кога у институцијама система, утицај политичких партија, рођаци, пријатељи. Нема устаљених правила и поштовања закона у пуном капацитету.

1. Не постоји процедура општи је закључак свих анкетираних.

ОПШТИ ЗАКЉУЧАК

Доста трчања, доказивања, закон се не примењује, од случаја до случаја, зачарани круг, осећај беспомоћности, додатни трошкови и томе сл. Конфузан и неуређен систем за остваривање права. Испитаници у појединим описима проблема нису могли најбоље да дефинишу проблеме али осећају да не постоји уређен систем социјалне заштите.

2. Лична документа.

Главни проблеми :

Непостојање личне документације из предходног места боравка и пребивалишта (Роми са Косова, расељени, избеглице, ратни вони инвалиди). 99% Рома са Косова није уписано у матичне књиге рођених на Косову, накнадни упис и процедуре отежавају све. За накнадни упис покреће се ванпарнични поступак пред судом, уз два сведока који имају важеће личне карте и да су старије од особе која подноси захтев. Две године је потребно за упис у накнадни списак у матичне књиге рођених. Трошкови накнадног уписа су : овера докумената, разне таксе, фотокопирање. Да би добили статус ратног војног инвалида морају доставити документацију : ВП где је борац вођен, здравствена установа где је лечен, дешава се да документација недостаје или да се водио као да је био на војној вежби . Службена процедура за вађење личних докумената у иностранству преко државне управе дугачка и изискује велико време (две године).

3. Упис у школу.

Главни проблеми :

Закон о основама система образовања и васпитања „Сл.Глас-

ник РС“, бр.72/2009 и 55/2013. године мора да обезбеди за сву децу, ученике и одрасле једнако право и доступност образовања и васпитања без дискриминације и издвајања по основу пола, социјалне, културне, етнице, религијске или друге припадности, месту боравка, односно пребивалишта, материјалног или здравственог стања, тешкоца и сметњи у развоју и инвалидитета, као и по другим основама. Међутим, нису све школе оспособљене за инкулзију деце са аутизмом. Недостаје стручни кадар, логопеди, психолози, психијатри, тифлопедагози. Школе у већини случајева нису приступачне у техничком смислу за ОСИ. У Пријепољу је осам основних школа и имају уписану децу са сметњама у развоју или инвалидитетом.

4. Признавање диплома.

Главни проблеми :

Превод диплома на српски није системски решен за повратнике из иностранства. Потребан новац за превод и нострификацију диплома и сведочанстава који је додатни трошак. То би требало да ради бесплатна правна помоћ при локалној самоуправи која не постоји.

5. Здравствена заштита.

Главни проблеми :

Грађани без боравишта и пребивалишта не могу да остваре здравствену заштиту. Механизам постоји али је компликован и изискује додатно време за подносиоце захтева. Механизам постоји тако што се особа изјасни да је Ром, уз дефинисање места боравка захтев се подноси уз два сведока филијали здравствене заштите. Филијала здравствене заштите шаље податке у ПУ. ПУ проверава податке, ако утврди да су подаци тачни добија се здравствена књижица. Ако не постоји могућност да се покаже место боравка грађанин се пријављује на адресу Центра за социјални рад. Код лекарске комисије је присутан мањак сензибилиета за маргинализоване групе. Проблем сталног доказивања (једном годишње изласка на ЛК) болести, потребе за помагалима. Лекарске комисије нису стручне да дијагностикују аутизам. Недостаје рано дијагностиковање особа са аутизмом. Здравствени фонд не прати ток лечења, не постоји јасна процедура за остваривање здравствене заштите ОСИ. Недостају развојна саветовалишта, стручни кадар, логопеди, психијатри, тифлопедагози. Проблем неоверених здравствених књижица за раднике у фирмама у реструктуирању. Тешко се добијају упуту у веће здравствене центре, дуге листе чекања за лечење, операције, помагала, нема субвенција за лекове. Здравствена заштита није иста према

свим ОСИ, неусклађеност и шароликост код остваривања туђе неге и помоћи.

6. Социјална заштита.

Главни проблеми :

Роми који користе социјалну помоћ у период од маја до октобра скидају се са помоћи када Центар за социјални рад процењује да могу зарадити новац својим радом. Углавном негедују јер не могу да зараде новац у висини коју сматрају потребном да издржавање породица. Геронтолошки центри интерним правилима не могу сместити особу са заразним болестима. Недостају референти у Центру за социјални рад за децу са психофизичком сметњама и родитеље. Допунска инвалиднина укинута за ратне војне инвалиде. Код особа са аутизмом недостају персонални, педагошки асистенти, дневни боравак, викенд боравак, помоћ у кући, групе су мешане, не постоји повезаност родитељ -развојно саветовалиште - Центар за социјални рад. Недостатак примарне правне подршке и неразумевање околине за самохране мајке. Пре пет година уведен специјални хранитељ. Суштина борбе родитеља : да деца нису у институцијама, родитељ када добије дете са сметњом нема подршку, има избор, или да дете остави у дом или да га сам подиже без подршке државе. Специјално хранитељство, хранитељ – запослен, ангазовање особа који примају плату и радни стаж, за бригу детета које му се повери. Нико није улазио у квалитет хранитељства. Петиција 60000 родитеља да се права родитеља изједначе са правима хранитеља. Захтев за промену закона са потписима 60000 родитеља поднет од стране родитеља Народној Скупштини Републике Србије на разматрање.

7. Пензије.

Главни проблеми :

Мали број Рома остваре пензију јер је 80 % незапослено. Инвалиди рада имају од 10-30 % мању пензију од старосних. Не узима се у обзир код инвалидских пензија ни тежина болести ни образовање, већ се на основу година стажа одређује висина пензија. Уплаћивање у ПИО фонд има смисла ако си годину дана до пуне пензије, а немаш услове за старосну. Не исплати се на дужи рок уплаћивати у ПИО фонд јер то треба плаћати, умањује се коефицијент. ОСИ тешко остваре пензију јер не могу да се запосле.

8. Запошљавање.

Главни проблеми :

Слабо квалификована радна снага маргинализованих група и неповољан амбијент за послодавце узрокују слабу упосленост. Програми државе : Јавни радови, Друга шанса, нису дали ефекат

који се желео, послодавци избегавају да приме маргинализоване групе, чак се и сезонски послови тешко добијају. Људи преко 50 година никоме не требају чак и са искуством. Немачки БОШ годишње три месеца запошљава пензионере, у Аустрији сваки пети запослени је старији од 50 година. Када се сазна у фирми да је особа заражена ХИВ-ом буде одбачена и мора да оде из фирме. Сужен избор занимања за слабовиде особе, жене се теже запошљавају него мушкарци. Мање жена на руководећим позицијама и местима одлучивања.

9. Образовање.

Главни проблеми :

Слабо познавање српског језика код Рома. Недостатак средстава за учбенике, недовољна подршка у другом образовном циклусу (5-8 разреда) од стране образовног система за ученике ромске популације. Поједине школе примењују Закон о инклузији, недостаје стручни кадар, едукација, информисање јавности. Држава нема план одрживе економије да би могла да планира кадар. Ратни војни инвалиди тешко прихватају образовање. Не постоји стручни кадар за особе са аутизмом, логопеди, психолози, психијатри. Мали број се образује и саме породице мало чине у домену образовања, нема разумевања од стране професора и родитеља чија су деца здрава, педагошки асистенти не постоје. Различита искоришћеност образоване структуре полова, јасна подела у избору области образовања, школа и факултета код жена и мушкарца. Подаци говоре да се жене концентришу на медицинске, економске и учитељске школе и факултете а мушкарци на техничке.

ПРЕГЛЕД ОДГОВОРА ДОБИЈЕНИХ ОД ПРЕДСТАВНИКА ИНСТИТУЦИЈА

1.Члан општинског већа општине Пријепоље задужен за социјална питања

Структура питања :

• Које групе у заједници процењујете маргинализованима, рангирати по нивоу маргинализованости, да ли маргинализација има тенденцију повећања, смањења или је у константи ?

Маргинализоване групе у заједници :

- Особе са инавлидитетом
- Старе особе без примања
- Дуготрајно незапослени
- Деца из непотпуних породица
- Роми

-Корисници новчане помоћи (корисници НСП и једнократне помоћи)

-Избеглице

• Како се манифестује њихова маргинализованост?

-Манифестује се неукљученошћу у ширу друштвену заједницу. Кроз стигматизацију. Недоступност образовања када су у питању Роми итд.

• Која права, програме и услуге ваша институција/организација пружа у циљу смањења угрожености појединих група?

-Покренута су два сервиса који имају за циљ унапредјење квалитета живота. “Помоћ у кући за старе” и “Дневни боравак за децу у сукобу са законом”. Поред тога финансира се и рад удружења „Једнакост“, то је удружење особа са сметњама у развоју.

• Како видите своју улогу у решавању проблема маргинализованости? Надлежности и покретање по службеној дужности.. процена постојеће праксе (успешне и разлози / неуспешне и разлози)

- Кроз покретање нових сервиса.

• Да ли постоје капацитети у институцији /организацији како би се адекватно одговорило на њихове потребе подршке/заштите?

-Не постоје. Проблем је број радника у општинској управи ангажован на пословима социјалне заштите. Не постоји ни једно стално запослено лице које се бави овом проблематиком.

• На који начин информишете поједине групе (заједницу) о могућностима и начинима коришћења постојећих права, програма и услуга које пружа ваша организација?

-Путем средстава јавног информисања.

• Да ли су вам познати програми и услуге које пружају друге институције/организације у заштити, односно остварењу права појединих маргинализованих група? Како долазите до информација о програмима и услугама које пружају друге институције/организације?

-Локална самоуправа је упозната са програмима, услугама и радом канцеларије за младе, удружења „Једнакост“, удружења слепих и слабовидних итд.

• Шта се на нивоу локалне заједнице предузима по питању смањења маргинализованости појединих препознатих група?

-Покренута су два сервиса за старе и младе. Општина издваја буџетска средства и једним делом финансира рад сервиса. Такође се финансира и рад удружења особа са сметњама у развоју. Одређена средства на годишњем нивоу издвајају се и за ромску популацију.

• Како процењујете ниво сарадње различитих социјалних актера при решавању проблема наведених маргинализованих група?

-Сарадња је на завидном нивоу. Можда би требало да постоје протоколи сарадње којим би био предвиђен начин учешћа сваког актера.

- Предлози за побољшање деловања:
 - сопствене организације
 - других актера у заједници (којих и шта)
 - самих маргинализованих група и појединаца (којих и шта).
 - Укључивање свих субјеката
 - Покретање нових сервиса
 - Већа буџетска издвајања за ове категорије

2. Центар за социјални рад Општине Пријепоље, социјални радник

Структура питања :

- Које групе у заједници процењујете маргинализованима, рангирати по нивоу маргинализованости, да ли маргинализација има тенденцију повећања, смањења или је у константи?

Маргинализоване групе у заједници :

1. Особе са инвалидитетом,
2. Роми,
3. Избегла и интерно расељена лица,
4. Самохрани родитељи,
5. Стари,
6. Малолетни преступници
7. Жене жртве насиља

- Како се манифестује њихова маргинализованост?

-Маргинализација се може десити било коме, било где и било кад. Она подразумева тј. манифестује се кроз ускраћен приступ социјалним, економским, политичким и културним правима која су доступна другим.

- Која права, програме и услуге ваша институција/организација пружа у циљу самњења угрожености појединих група?

ЦСР Пријепоље пружа низ услуга и права маргинализованим групама кроз:

1. Остваривање права на Новчану социјалну помоћ (НСП),
2. Пружање једнократних новчаних помоћи,
3. Остваривање права на туђу негу и увећан додатак на туђу негу,
4. Помоћ у кући старим и инвалидним особама,
5. Рад са децом и младима у сукобу са законом кроз програм који се спроводи у Дневном центру Пријепоље,
6. Заштићено становање избеглим и интерно расељеним особама,
7. Пружање психосоцијалне помоћи маргинализованим групама,
8. Побољшање услова живота Рома,

• Како видите своју улогу у решавању проблема маргинализованих? Надлежности и покретање по службеној дужности.. процена постојеће праксе (успешне и разлози / неуспешне и разлози)

- Центар за социјални рад је социјална установа са јавним овлашћењима у области социјалне заштите, која су јој поверена Законом, са правима и обавезама од општег интереса и о њиховом обезбеђивању се стара Република и Општина.

Центар решава у првом степену о остваривању права из социјалне заштите и материјалном обезбеђењу грађана, врши исплату новчаних средстава утврђених Законом. Он прати социјалне потребе грађана на подручју Општине, предлаже, развија и унапређује превентивне активности, пружа саветодавне и терапеутске услуге и стручну помоћ корисницима социјалне заштите, подстиче, организује и координира добровољни хуманитарни рад у области социјалне заштите. Надлежности Центра су утврђене Законом о социјалној заштити и Породичним законом.

• Да ли постоје капацитети у институцији /организацији како би се адекватно одговорило на њихове потребе подршке/заштите?

- Да, Центар располаже капацитетом кад се тиче стручности рада, као и техничке опремљености.

• На који начин информисете поједине групе (заједницу) о могућностима и начинима коришћења постојећих права, програма и услуга које пружа ваша организација?

- Информације се пружају путем медија, електронских и штампаних, дељењем лифлета садржине о остваривању права из области социјалне заштите, као и непосредном комуникацијом са странкама.

• Да ли су вам познати програми и услуге које пружају друге институције/организације у заштити, односно остварењу права појединих маргинализованих група? Како долазите до информација о програмима и услугама које пружају друге институције/организације?

- Познати су програми које поједине установе спроводе према маргинализованим групама, понекад и сарађујемо, а информације добијамо путем телефона, медија и сл.

• Како процењујете ниво сарадње различитих социјалних актера при решавању проблема наведених маргинализованих група?

- Постоји пуна сарадња на нивоу различитих социјалних актера при решавању проблема маргинализованих група и тежња ка што бољем решавању истих.

• Предлози за побољшање деловања:

- сопствене организације

- других актера у заједници (којих и шта)

- самих маргинализованих група и појединаца (којих и шта)
- доношење Стратегије социјалне заштите на локалу.

Из одговора анкетираних представника Центра за социјалних рад и Општинског већа уочава се разлика у рангирању маргинализованих група. Уочава се и недостатак кординације између свих актера на локалном нивоу у домену социјалне заштите. У локалној управи нема запосленог референта за социјална питања. Средства за социјална давања маргинализованим групама углавном се пласирају кроз Центар за социјални рад.

ЦИЉЕВИ ИЗ НАЦИОНАЛНЕ СТАТЕГИЈЕ ЗА СМАЊЕЊЕ СИРОМАШТВА У ОБЛАСТИ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

Основни је циљ смањење броја сиромашних и развој ефикасности социјалне заштите:

- Побољшање препознавања и утврђивања најсиромашнијих и већа усмереност на радно неспособне чланове друштва.
- Развој услуга социјалне заштите које подржавају живот у заједници - дневних боравака за лица са посебним потребама, кућне неге и помоћи, хранитељства.
- Развој професионалних стандарда, процедура, протокола и норматива.
- Побољшање информисања грађана о различитим програмима социјалне заштите.
- Повезивање свих актера социјалне заштите на локалном нивоу;
- Преиспитивање и унапређење заштите особа са инвалидитетом;
- Развој посебних програма за интеграцију Рома, избеглица и расељених лица.

Развој услуга које подржавају живот у заједници

Мада су Законом о социјалној заштити и обезбеђивању социјалне сигурности грађана дефинисане надлежности локалне самоуправе у задовољавању социјалних потреба грађана, ретке су општине које своје обавезе у потпуности реализују. Разлози су у константном недостатку финансијских средстава, изостанку контроле реализације права које је локална самоуправа у обавези да оствари, непостојању утврђених критеријума о минималној стопи издвајања из буџета општина за социјалну заштиту. Из свих ових разлога, неразвијеност услуга у заједници усмерава кориснике да користе постојеће (које нису увек најадекватније и најрационалније), јер је то једини начин, да макар делимично, задовоље своје

потребе, док услуге које би у потпуности одговарале њиховим интересима не постоје у већини локалних заједница.

Услуге невладиног сектора (приватних пружаоца услуга и услуга невладиних организација) су недовољно развијене због њиховог неравноправног положаја у односу на могућности финансирања пружених услуга из буџета, али и непостојања стимуланса за развој истих. Последица је недовољност обима и врсте и ниска одрживост услуга невладиног сектора, као и њихова слаба повезаност са услугама јавног сектора у систему социјалне заштите. Ово доводи до недостатка плурализма услуга и извођача, односно немогућности избора услуга према потребама. Недовољно се користе ресурси волонтерског рада. Све ово доводи до нерационалног трошења, иначе ограничених средстава, као и недовољног уважавања интереса грађана.

Држава треба да обезбеди равноправни статус свих давалаца услуга кроз финансирање права и систем акредитација и лиценци, независно од тога да ли су у питању јавне службе, приватне, или невладине организације. Како би се постојећи капацитети очували и унапредили треба подстаћи развој постојећих јавних служби и укључити у систем друге извођаче, чиме се стварају услови за развој флексибилног и конкурентнијег мешовитог модела социјалне заштите.

3. ПРИНЦИПИ НА КОЈИМА СЕ ЗАСНИВА ИСТРАЖИВАЊЕ

Приступачност значи да маргинализоване групе имају приступ на једнаким основама као и други, физичком окружењу, превозним средствима, информацијама, комуникационим технологијама и системима, као и другим објектима и услугама. Приступачност је предуслов за партиципацију у друштву и економији.

- Приступачност личној документацији. Непостојање личне документације из предходног места боравка и пребивалишта (Роми са Косова, расељени, избеглице, ратни војни инвалиди).

- Није задовољавајућа техничка приступачност за ОСИ школи, болници, локалној самоуправи, Центру за социјални рад и другим објектима. Центар за социјални рад је на трећем спрату без лифта.

- Слаба приступачност ОСИ јавном превозу. Када назовете аутобуску и железничку станицу и кажете да је особа са инвалидитетом не постоји никаква процедура за безбедан улазак у превозно средство већ се сами сналазите у оквиру породице.

- Ограничен приступ маргинализованих група здравственом услугама. Чак и рутинском лечењу што доводи до неједнакости у здравству које нису повезане са њиховим стањем. Неравноправан приступ

здравству укључујући и превентивном здравству и посебним доступним квалитетним услугама здравства и рехабилитације које узимају у обзир њихове потребе, укључујући и родно засноване потребе.

- Недовољна социјална давања и неусклађеност социјалних услуга према потребама маргинализованих група доводи до њихове искључености из друштва и изолације. Они морају имати могућности да остварују користи система социјалне заштите и програма смањења сиромаштва, помоћи која се односи на незапосленост, инвалидитет, програма социјалног становања и других услуга, као и пензијских програма и бенефиција.

- Ограничен приступ радним местима. Посебно незапосленим лицима преко педесет година. Послодавци избегавају да приме ОСИ. Жене теже долазе до посла у односу на мушкарце. Програми : Јавни радови и друга шанса нису дали жељени ефекат.

- Непотпун приступ маргинализованих група образовању. Непотпуна примена Закона о инклузији. Недостатак стручног кадра. Школе нису оспособљене за инклузију маргинализованих група.

Партиципација

Постоји још увек много препрека које спречавају маргинализоване групе од пуног уживања њихових основних права – укључујући њихова грађанска права и које ограничавају њихово учешће у друштву на истим основама као и други грађани.

- Постојање свакодневних препрека на које маргинализоване групе наилазе у остваривању својих права у својству појединца, потрошача, ученика, учесника у економском и политичком животу.

- Слаба информисаност јавности о положају маргинализованих група.

- Петиција 60000 родитеља да се права родитеља изједначе са правима хранитеља. Захтев за промену закона са потписима 60000 родитеља поднет од стране родитеља Народној Скупштини Републике Србије на разматрање.

- Слаба партиципација спортским, културним, рекреативним активностима.

- Непостојање развојних саветовалишта за маргинализоване групе.

- Недостатак раног дијагностиковања особа са аутизмом.

- Слаба подршка породици и ванинституционалним неговатељима.

- Слаба социјална инфраструктура.

- Стално доказивање инвалидитета приликом остваривања права у локалној заједници.

- Непостојање процедуре за ОСИ у контакту са администрацијом у локалној заједници.
- Недостатак продавница са оброцима за ососбе оболеле шећерне болести.
- Недостатак субвенција од стране локалне самоуправе за плаћање комуналних услуга. (грејање, вода, одношење смећа)
- Недостатак програма обуке и преквалификације за незапослене и ОСИ.
- Недовољан број персоналних и педагошких асистената.
- Недостају програми : дневни боравак, викенд боравак, помоћ у кући, групе су мешане. Не постоји повезаност родитељ - развојно саветовалиште - Центар за социјални рад.
- Недостатак примарне правне подршке самохраним мајкама.
- Довести у питање ваљаност рада лекарске комисије због жалби маргинализованих група да немају слуха за специфичне проблеме и потребе одређених група.
- Слаба партиципација у локалном парламнету и локалној управи маргинализованих група.
- Мали број друштвено одговорних команија у локалној заједници са програмима социјалне инклузије.

Једнакост

Устав Републике Србије у чл.21 прописује забрану дискриминације. Устав разликује концепт непосредне и посредне дискриминације и забрањује је по низу основа, а ехемпли цауса наводи расу, пол, националну припадност, друштвено порекло, рођење, вероисповест, политичко или друго уверење, имовно стање, културу, језик, старост, психички или физички инвалидитет. Истим чланом је прописано да мере афирмативне акције не представљају дискриминацију. Међутим, до доношења Закона о забрани дискриминације, ова одредба је имала више значај начела него практични значај. Чл.2 овог закона даје дефиницију дискриминације : „Свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, или давање првенства), у односу на лица или групе, као и на чланове њихових породица, или њима блиских лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној орјентацији, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама, и

другим стварним, односно претпостављеним личним својствима.“ Таква законска дефиниција упућује на то да је право да се не буде дискриминисан код нас независно право, за разлику од система установљеног чл.14. Европске конвенције о људским правима, по коме је могуће позвати се на дискриминацију уколико је она повезана са неким од права гарантованих конвенцијом.

- Закон о основама система образовања и васпитања „Сл. Гласник РС“, бр.72/2009 и 55/2013 године мора да обезбеди за сву децу, ученике и одрасле једнако право и доступност образовања и васпитања без дискриминације и издвајања по основу пола, социјалне, културне, етнице, религијске или друге припадности, месту боравка, односно пребивалишта, материјалног или здравственог стања, тешкоца и сметњи у развоју и инвалидитета, као и по другим основама. Међутим, школе нису оспособљене за инклузију деце са аутизмом. Недостаје стручни кадар, логопеди, психолози, психијатри, тифлопедагози. Школе у већини случајева нису приступачне у техничком смислу за ОСИ.

- По Европском моделу ХИВ је хронична заразна болест са којом се живи а код нас смртоносна заразна болест. Када се сазна да је особа ХИВ позитивна буде одбачена на послу у школи у заједници. Слабе и недовољне информативне кампање о ХИВ-у како би се смањила одбаченост у заједници.

- Жене се теже запошљавају него мушкарци. Мање жена на руководећим позицијама и местима одлучивања.

- Уочава се несклад између законског оквира и праксе. Већина испитаника је навело да се закон не примењује, да се влада уредбама, да се све решава индивидуално, да систем не постоји.

- Већина испитаника сматра да су маргинализоване особе дискриминисане у друштву.

МОГУЋА РЕШЕЊА

- Коришћењем и унапређењем постојећег законодавства Србије и ЕУ у циљу обезбеђивања заштите од дискриминације и спровођење активне политике борбе против дискриминације и промоцију једнаких могућности за све грађане. Доследна примена закона.

- Изградња механизма на националном, локалном нивоу за већу укљученост маргинализованих група у заједницу кроз принципе приступачности, партиципације, једнакости у сагласности са домаћим законским оквиром и позитивном праксом ЕУ.

- Јавне кампање које ће имати за циљ да информишу грађане о положају маргинализованих група у друштву.

- Треба обезбедити бољу кординацију између различитих друштвених актера на нивоу локалне заједнице у идентификовању потреба и спровођењу мера заштите, помоћи и подршке маргинализованим групама.

- Треба јачати капацитете јавних установа социјалне заштите и удружења грађана у локалној заједници.

- Треба донети локални план социјалне заштите у заједници.

- Обезбедити приступачност роба, услуга укључујући и јавних услуга и помагала за особе са инвалидитетом.

- Уклањањем административних препрека и препрека које представљају различити ставови у правцу пуног и једнаког учешћа маргинализованих група у локалној заједници.

- Обезбеђењем квалитетних социјалних услуга у заједници, укључујући и приступ личним асистентима.

- Омогућити много већем броју маргинализованих група да зарађују за живот на отвореном тржишту рада у локалној заједници.

- Промовисати инклузивно образовање и целоживотно учење маргинализованих група.

- Подстицати програме обуке и преквалификације за маргинализоване групе.

- Промовисати пристојне животне услове за маргинализоване групе.

- Подстицати једнаки приступ здравственим услугама и сличним погодностима маргинализованих група.

- Радити на остваривању и унапређењу женских права.

- Радити на остваривању и унапређењу дечијих права.

- Допунити прикупљање периодичних статистичких података о маргинализованим групама са циљем праћења положаја маргинализованих група у локалној заједници.

- Оформити Фонд за маргинализоване групе на локалном нивоу како би се постигла њихова већа укљученост у локалну заједницу.

- При месним заједницама оформити савете за маргинализоване групе у циљу капиларног идентификовања проблема.

- Већа заступљеност маргинализованих група у локалном парламенту.

- Подизање нивоа свести локалних компанија о друштвено одговорном пословању кроз програме образовања и запошљавања маргинализованих група.

РЕФЕРЕНЦЕ

Европска комисија, (2010) Европска стратегија за особе са инвалидитетом 2010 – 2020.

Министарство рада, запошљавања и социјалне политике, Стратегија развоја социјалне заштите, 2005.

Општина Пријепоље, Преглед, 2012.

Хелсиншки парламент грађана Бања Луке, Приручник за извештавање маргинализованих група, 2010.

Praxis, Заштита Рома од дискриминације, 2013.

Slobodan Martinovic

INCLUDING MARGINALIZED GROUPS IN THE LOCAL COMMUNITY

Resume

Greater involvement of marginalized groups in the local community can provide a well-organized network of support for all actors who are obliged to provide conditions for the realization of human rights within the framework of their activities on the principles of accessibility, participation and equality. In order to work on improving existing practices, it is necessary to define problems in achieving the rights of marginalized groups in the local community and to make a cross-section of the current situation in order to deepen the perception of the needs of marginalized groups in the local community. The obtained results should ensure: identifying the needs of marginalized groups in the local community and possible solutions for the needs of marginalized groups in the local community.

Keywords: marginalized groups, accessibility, participation, equality.

*Анкица Симона Ковачевић**

Висока школа за васпитаче струковних студија, Алексинац

ЕВАЛУАЦИЈА ПОСТОЈЕЋИХ МЕРА И УСЛУГА НАМЕЊЕНИХ ПОРОДИЦАМА ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

Сажетак

Породица деце са сметњама у развоју има кључну улогу у задовољавању животних потреба детета и главни су агенс њихове инклузије у друштво. Како би несметано обављала ове функције, очувала квалитет живота и спречила настајање социјалне искључености, породици је неопходна друштвена подршка. Циљ овог рада јесте да кроз анализу садржаја релевантне законске регулативе и расположиве литературе да увид у нивое и облике који се обезбеђују овим породицама кроз пружање формалне подршке. Анализа се односила на специфичности услуга социјалне заштите и материјалну подршку које су представљене у три корака: практични, финансијски и емоционални. Резултати анализе указују да породица није у довољној мери оснажена и третирана као потенцијал који чини темељ у успостављању инклузивних вредности и друштва. Подстицај за проналажење капацитета и механизма да породица буде продуктиван фактор огледа се у успостављању организоване, стандардизоване, системске и благовремене институционалне подршке.

Кључне речи: социјална заштита, породице деце са сметњама у развоју, формална подршка.

УВОД

Да је социјални модел приступа инвалидитету био кључна тачка у промени односа друштвене заједнице према овој популацији одавно је јасно, међутим, поставља се питање: У којој мери је друштво осигурало квалитетне и разноврсне услуге како би унапредило квалитет живота ове популације? Будући да је одговорност друштва

* ankicakovacevic@yahoo.com

да омогући инклузију ове популације у свим сферама друштвеног живота, пресудан услов и прва степеница у остварењу овог циља јесте реформа законске регулативе. Први битни кораци у Републици Србији у овом домену јесу свакако ратификација Конвенције о децијим правима (UN 1989) као и Конвенција Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом (UN 2006). Усаглашавање домаћег законодавства дуг је процес, а код нас је још увек у фази модификација тј. често се мењају законска и подзаконска акта. Када је у питању конкретна имплементација, готово да не постоје извештаји нити подаци који би употпунили слику каква је ситуација у пракси, посебно у области права деце/особа са инвалидитетом (у даљем тексту ОСИ)¹. С друге стране, иако су деца/ОСИ заштићени на декларативном нивоу, права се остварују у интеракцији са окружењем. Како је породица примарно окружење готово свих појединаца, тако је и њен значај у погледу подршке овој осетљивој популацији незаменљив. Колики терет и са чиме се све сусрећу ове породице у задовољењу животних потреба како детета, тако и сопствених, остаје недоумица. Ово из разлога што смо ускраћени научно-стручним радовима из ове области, посебно по питању квалитета живота у Републици Србији. Несумњиво је да постоје анализе и спорадични радови који се баве овом тематиком, али они се заснивају на повременим евалуацијама о ефектима временски ограниченим услугама које користе. Тако да потпунију слику о овим породицама, њиховим животима, свакодневници, изазовима и проблемима готово да немамо. Ово све упућује на питање: Како да задовољимо и помогнемо да се оствари пуна инклузија и побољша квалитет живота ових породица и њихове деце, када немамо ни елементарне (бар квантитативне) податке о њима? Иако нам се чини, у први мах да је ова тема тј. социјална инклузија последњих деценија у жижи интересовања научне и шире јавности, још увек се може рећи да смо пионири у овој области и да су светски оквири, како правни, тако и практични, далеко отишли у смеру истинског и конкретног остваривања децијих права. Из тог разлога, сматрамо оправданим, да се у овом раду ограничимо на анализу садржаја законске регулативе, као и расположиве литературе и на тај начин дамо увид у нивое и облике који се обезбеђују породицама деце са сметњама у развоју. Специфичност овог рада се огледа у томе што ће акценат бити на анализи формалне (институционалне) подршке, која се односи на услуге и мере социјалне заштите и материјалне подршке.

1 Узмимо у обзир то да не постоји тачан број деце којима је потребна додатна образовна, здравствена и социјална подршка.

О МЕРАМА И УСЛУГАМА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ НАМЕЊЕНИХ ПОРОДИЦАМА ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

Међу најважнијим променама које су се догодиле у области социјалне заштите у периоду од 2006. године ваља истакнути процес деинституционализације и промену у приступу према ОСИ, док са друге стране, сведоци смо да се цена социјалне сигурности мери са процесом рационализације и све мањим расположивим средствима. Ово је донекле парадоксално, а то из разлога што је основни циљ и делатност социјалне заштите сузбијање сиромаштва и социјална инклузија маргинализованих друштвених група.

Законом о социјалној заштити РС (ЗОСЗ 24/11), афирмиране су услуге и материјална помоћ намењена породици деце са сметњама у развоју, законодавац је предвидео и мере у областима које су посредно укључене у подстицај целокупне инклузије, а то су и образовање и здравство. Све три сфере се узајамно прожимају, а компатибилност законских аката је нужан како би се остварила права и задовољиле индивидуалне потребе корисника, у овом случају деце са сметњама у развоју. У том смислу, донет је и Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом² којим се обезбеђује додатна подршка без дискриминације по било ком основу, сваком детету, ученику и одраслом у циљу укључивања, учешћа и напредовања по правилу у несегрегисаном образовном окружењу до завршетка средњег образовања, као и несметаног обављања свакодневних животних активности и квалитетног живота у заједници (члан 2. став 3).

Премда је породица деце са сметњама у развоју главни агенс њихове социјализације, родитељи често извештавају о лошијем благостању као последици бројних и изазовних старатељских задатака који се пред њих постављају, а они сами осећају да подршка сервиса која је њима доступна није адекватна и довољна. Murphy et al 2007, 180- 187). Социјална подршка може се дефинисати као индивидуална, групна или институционална подршка која обезбеђује помоћ различитог степена и облика да би особама олакшала борбу против стресора који захтевају коришћење личних ресурса (Schilling et al 1984, 47-54). Истраживања показују да се родитељи углавном ослањају на неформалну подршку, док са друге стране држава ради на побољшању и креирању конкретних

² Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом, Службени гласник Републике Србије, бр. 80/2018.

система услуга како би их оснажила, а у исто време и ублажила (да не кажемо зауставила) пораст институционализације која је била свеprisутна деценијама уназад. С тога сматрамо вредним приказати које су то услуге и мере социјалне заштите, а оне се ослањају на релевантне законе и то: Породични закон (ПЗ 18/2005, 6/2015), Закон о социјалној заштити и Закон о финансијској подршци породици са децом (ЗФППД 113/2017, 50/2018). Права које обезбеђује Република, а усмерена су на породицу деце са сметњама су следећа: 1) материјално обезбеђење; 2) право на додатак за помоћ и негу другог лица; 3) право на увећан додатак за помоћ и негу другог лица; 4) право на оспособљавање за рад; 5) смештај у установу социјалне заштите; 6) смештај у другу породицу. Услуге које су законом дефинисане су следеће: 1) услуге процене и планирања; 2) дневне услуге; 3) услуге подршке за самостални живот; 4) услуге смештаја; 5) саветодавно-терапијске и социо-едукативне. Породично-правна заштита је регулисана и у сфери материјалне помоћи и то: 1) накнада зараде за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета; 2) родитељски додаток; 3) дечји додаток; 4) накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу ометену у развоју.

Иако се на први поглед чини да се ради о широкој лепези услуга и помоћи, анализа постојећег стања из ове области приказује потпуно другачију слику. Наиме, према доступним подацима (Матковић и Страњаковић 2016, 18), о континуитету пружања услуга социјалне заштите у јединицама локалне самоуправе можемо говорити о само ДВЕ услуге које су најчешће доступне:

1) 2012. године услуга дневни боравак за децу/младе са сметњама у развоју и инвалидитетом била је распрострањена у 71-ој, док лични пратилац није ни у једној.

2) 2015. године дванаест општина (од укупно 145 у РСрбији) НИСУ пружале ни једну услугу! Услуге дневног боравка за циљну групу деце са сметњама у развоју обезбеђивале су 68 јединица локалних самоуправа, док услугу лични пратилац детета 30.

3) У текућој 2019. години³ издато је 46 лиценци за дневни боравак и 14 организација или установа које су лиценциране да пружају услугу личних пратилаца.

³ Требало би истакнути да тренутно (мај месец 2019. године) не располажемо конкретним подацима, јер нису транспарентни, а једини параметар који тренутно постоји јесте евиденција т.ј списак лиценцираних пружаоца услуга доступном на интернет страници Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/predlozi-i-nacrti/sekto-r-za-brigu-o-porodici-i-socijalnu-zastitu/usluge-socijalne>.

Ако упоредимо посматрани период, јасно је да су минимални напори државе да одговори на промене које заговара тј. реформе и механизме како би процеси деинституционализације и социјалне инклузије заживеле. Иако последњи подаци (из 2019) нису еквиваленти у квантитативном приказу са претходно посматрана два периода, нема сумње да и постојећи говоре о две чињенице: први, да је дошло до пада у броју пружаоца услуга, а други да НЕ ПОСТОЈЕ тј. да породицама нису доступне, а још мање и прилагођене индивидуалним потребама, услуге које би стајале на располагању! Безпредметно је говорити о услугама намењеним директно родитељима, када оне готово и не постоје, или само спорадично. Говор о потпуној социјалној укључености се не исцрпљује у две услуге и ту нема речи о инклузији. Посебно из разлога што се родитељима не нуди слобода избора услуга (принцип најмање реструктивног окружења) где можемо закључити да процена и препоручене мере додатне подршке могу бити само из перспективе постојећих услуга, а не из перспективе стварних, индивидуалних потреба корисника! Да постоји неујадначена слика услуга социјалне заштите у делу распрострањености, доступности, флексибилности, правовремености и орјентисаности на индивидуалне потребе корисника, указује и Европска комисија у последњем Извештају о напретку⁴: „потребно је побољшати квалитет услуга, и треба појачати надзор и регулаторне механизме, праћење и евалуацију. Није било напретка у погледу услуга социјалне заштите на локалном нивоу или процеса децентрализације. Систем наменских трансфера који је уведен Законом о социјалној заштити у 2016. години и даље се не спроводи систематично и транспарентно. Буџетска издвајања су сада доступна на годишњем нивоу, али без вишегодишњих обавеза које би омогућиле континуитет пружања услуга на локалном нивоу и систем заснован на показатељима за утврђивање приоритета и праћење резултата.“

Са друге стране, према постојећој евиденцији Завода за социјалну заштиту Републике Србије⁵ извештаји о коришћењу материјалне помоћи, показују следеће: у току 2017. године (подаци Центра за социјални рад) деце са сметњама у развоју је 10.298; број деце који је користио основни додатак за помоћ и негу другог

4 Извештај Европске Комисије о напретку Републике Србије за 2019. годину доступан је на интернет страници Министарства за европске интеграције: http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/20190529-serbia-report_SR_-REVIDIRANO.pdf

5 Републички завод за социјалну заштиту, Деца у систему социјалне заштите, Републички завод за социјалну заштиту, Београд, 2018. Доступно на интернет страници: <http://www.zavodsz.gov.rs/media/1416/deca-u-sistemu-socijalne-zastite-u-2017.pdf>

лица је 3.657, док је број деце корисника увећаног додатка за помоћ и негу другог лица 4028. Број деце, према постојећим подацима за период од 2013. до 2017. године који примају увећани додаток за помоћ и негу другог лица порастао је за 20,96%. Иако услов за коришћење ове материјалне помоћи има лице коме је због физичког или сензорног оштећења, интелектуалних потешкоћа или промена у здравственом стању неопходна помоћ и нега другог лица да би задовољило своје животне потребе, у пракси се често дешава да деца са интелектуалним тешкоћама теже остварују ово право. Ово из разлога што је сама процена оријентисана на медицинску документацију, где се ретко процењује функционисање, капацитет и стање породице. Поред тога, према најновијим изменама Закона родитељи се налазе у неповољнијем положају, јер им се одузима право за накнаду за одсуство са посла, уколико користе накнаду за туђу негу и помоћ. Када је реч о одсуству са посла, родитељ има право, према Закону о раду⁶ (члан 96) да: „Један од родитеља детета коме је неопходна посебна нега због тешког степена психофизичке ометености, осим за случајеве предвиђене прописима о здравственом осигурању, има право да, по истеку породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, одсуствује са рада или да ради са половином пуног радног времена, највише до завршених пет година живота детета“. Имајући ово на уму, то значи да родитељ након завршених пет година детета губи право на накнаду, без обзира на степен оштећења детета и животни стандард породице, а уколико се врати на посао, неопходно је да обезбеди особу која би чувала дете.

Када је реч о децем додатку, требало би поменути неке од услова који се односе на децу са сметњама у развоју, и то: да и дете старије од 19. година може користити, а најдуже до 26. година; да се износ додатка увећава за 50% под условом да је донето мишљење Комисије, али да не користи услуге смештаја, све док је обухваћено васпитно-образовним програмом и програмом оспособљавања за рад. Све ове ставке упућују на закључак да не постоји ни једна олакшавајућа околност у погледу подршке породици ове деце, где морамо имати у виду и чињеницу да је месечни износ (од јануара 2019. године) 4.491 динар, а то у пракси често значи да уколико родитељ прима додаток за помоћ и негу другог лица прелази цензус и остаје без деце додатка. Неоспорно је да на декларативном нивоу постоје погодности у материјалној подршци, међутим у пракси је ситуација другачија, посебно из разлога што су родитељи условљени

6 Закон о раду, Службени гласник Републике Србије, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – одлука УС, 113/2017 и 95/2018.

да бирају које ће право користити, како би обезбедили детету право на нормалан живот, иако им је егзистенција ионако угрожена.

Узимајући у обзир неповољне економске показатеље, као и мала буџетска издвајања за ову популацију, утисак је да не постоји препознавање посебне осетљивости и ризика да породице деце са сметњама у развоју буду у већој мери изложене сиромаштву.

ЕВАЛУАЦИЈА МЕРА ФОРМАЛНЕ ПОДРШКЕ

Јасно је да поменуте услуге и материјална помоћ не олакшавају социјални положај породица деце са сметњама у развоју, који је ионако пољуљан и отежан додатним трошковима које намећу додатна нега, чување, издвајање за помагала и лекове и др. Главни извор подршке детету јесте породица, чији је задатак да обезбеди и одговори на његове потребе, али не тако мање битна је и чињеница да и тим породицама треба обезбедити оснажујућу подршку. На који начин адекватна формална подршка утиче на свакодневницу ових породица анализираћемо у контексту практичних (инструментална), финансијских (материјална) и емоционалних (саветодавна) ефеката. Фокус ће бити на евалуацији мера формалне подршке и њихове рефлексије на три димензије које су индикатори квалитета живота, а то су: животни стандард, смањење стреса и унапређење родитељских компетенција.

Практична подршка

Практична подршка подразумева конкретну помоћ исказану кроз помоћ у кући, обављању свакодневних активности родитеља и помоћи око неге детета. Анализом садржаја расположивих услуга из ове категорије можемо констатовати да не постоје стандардизоване услуге које би довеле до квалитетније интеракције и побољшања квалитета живота ових породица. Константност у пружању услуга зависи од наменских средстава а често се у пракси дешава да су услуге временски ограничене и да након тог периода породица остаје без помоћи. Рана интервенција и “улазак” у породицу битни су фактори у планирању конкретних и индивидуализованих (не повремених) услуга које би биле ослонац породици да нормално функционише. Неретко се дешава да у самом почетку „суочавања“ родитеља са ситуацијом постоји отпор и да нису ни свесни или не желе да „приме“ помоћ. Овде ваља истаћи да је правовремено препознавање тешкоћа, омогућавање благовремене интервенције, адекватна стимулација и подршка веома значајне за будући живот породице.

Будући да се практична подршка односи на конкретне бенефити које су усмерене да олакшају свакодневницу, истраживања показују да је добра услуга она која доприноси побољшању квалитета живота корисника и њихових породица. Ово значи да код нас подршка, иако постоји Мишљење интерресорне комисије о индивидуалном плану подршке, он у пракси није изводљив, јер се не препоручују услуге које су потребне самом детету и породици, већ оне које постоје у датој локалној заједници. Друга ствар која је типична за праксу јесте да су препоручене мере физички неизводљиве (организују се када је дете у вртићу или школи), или пак да је препоручена услуга а да родитељ не може да је оствари (јер Мишљење интерресорне комисије није обавезујуће). Ваља поменути и то да свака породица има своје посебности, што потврђују и истраживања: како су породице специфичне и различите „приче за себе“, исто тако се и свака особа са инвалидитетом прилично разликује једна од друге па макар се оне налазиле у истој дијагностичкој групи⁷. Практична помоћ, у виду индивидуализоване, тј. конкретне помоћи за конкретну породицу у многоме би побољшала квалитет живота породице. То се односи првенствено на следеће аспекте: родитељи би имали више времена за сопствени живот, имали би времена да се посвете и другим члановима породице, смањило би се пад функционалности родитеља јер би имали бар краткотрајни одмор. Успостављањем практичних услуга редуковао би се стрес, појачала функционалност породице, смањује се социјална изолација и вероватноћа од негативних исхода- развода, злостављање и занемаривање детета, институционализација. (Грнчарски и Ђоловић 2013, 10).

Родитељи су од најранијег детињства у сталном контакту са професионалцима из различитих сфера, стога је битно да стручњаци могу да пруже информације од значаја за доступност социјалних права. „Родитељи често лутају између служби и система, без координације и одговарајућих информација о могућим услугама и правима детета. Услед неусклађеног деловања, родитељи не добијају правремене информације од служби и система на које су усмерене од најранијег детињства“ (Жегарац 2001, 48). Упркос разликама међу професионалцима, чини се да данас постоји и „пребацавање“ одговорности, посебно у погледу занемаривања важности давања тачних информација у вези са заштитом и правима, од којих сигурно зависи цео даљи живот породице. Све поменуте системске баријере, неусклађеност акција и мера неке

⁷ Stanley Greenspan, Serena Wieder, *The Child with Special Needs: Encouraging Intellectual and Emotional Growth*, Perseus Books, New York, 1998, pp. 328.

су од бројних препрека ка успостављању практичне подршке за породицу која овим губи или су јој умањене животне активности.

Финансијска подршка

Врсте финансијске подршке породици деце са сметњама у развоју фокусиране су на тип сметње, односно надлежна комисија фонда за пензијско и инвалидско осигурање процењује степен сметње од чега зависи и висина накнаде (додатак за помоћ и негу другог лица и дечји додатак). Економска стабилност битан је фактор који се одражава на квалитет родитељског понашања. Немогућност радног ангажовања (са становишта праксе дешава се да један родитељ остаје код куће да се брине о детету, непостојање емпатије послодавца за могућност флексибилног или пола радног времена, честа изостајања са посла ид.) утичу да родитељ нема алтернативу већ бира да посвети живот детету како би извукао максимум у развоју свог детета. Иако су суочена са додатним трошковима везаним за негу детета, финансијско стање ових породица је у све неповољнијем положају, јер су нови законски оквири ограничили врсту подршке које су на располагању, тј. уколико родитељ прима једну надокнаду, често остаје без друге. Велики број ових породица су због преокупираности око неге детета у ситуацији да немају времена да раде, а недоступност услуга и ограниченост у избору финансијске помоћи доводи их до сиромаштва и социјалне искључености. Последице неповољних животних околности доводи до „сагоревања“ родитеља који се рефлектује на стрес. „Ефекти родитељског стреса могу да се одразе на квалитет родитељства и однос са дететом, што додатно отежава функционисање породице и развој детета. Због тога је изузетно важно предузети активности за препознавање, превенцију и предузимање благовремених интервенција како би се смањило стрес код родитеља и унапредили њихови капацитети за бригу о детету“ (Жегарац, Цамоња Игњатовић, Милановић, 2013, 69).

Емоционална подршка

Свакако да нормалну животну свакодневницу може да поремети сазнање да дете има сметње у развоју, које у почетку представља шок за родитеље. Аутор Јакулић (према Лакићевић, 2006) емоционално реаговање родитеља на сазнање да дете има интелектуалне тешкоће сврстава у осам категорија: 1) шок; 2) одбијање чињенице да дете има тешкоћа; 3) кривица и суд; 4) огорченост

према детету и околини; 5) завист у односу на туђу децу (типичну); 6) одбацивање детета; 7) туга; 8) прихватање детета. Све поменуће емоционалне фазе могу представљати ризике у одрастању детета и односима међу члановима породице. Уколико родитељ негира постојање сметње код детета то може утицати на недостатак ране стимулације и отворености ка систему подршке, јер се „не види“ проблем. Одбацивање детета неретко прати и реакција занемаривања потреба детета, док суд и кривица могу пореметити партнерске односе, где се дешава да један родитељ криви оног другог за постојање сметње. Презаштићеност је такође свеприсутна, јер због снижених очекивања, родитељи не пружају прилику детету да самостално обавља одређене радње, већ то чине уместо њих, те на тај начин додатно успоравају целокупан психо-физички развој детета. Сва ова и бројна друга искуства требало би да практичари у саветодавном раду са родитељима имају на уму, како би несметано развили код родитеља осећај за прихватање детета. Иако ће сваки родитељ реаговати на други начин, постоје опречна мишљења теоретичара о прилагођавању: једни тврде да ће породица након болног искуства суочавања са стварношћу наставити да функционише сходно новонасталој ситуацији, док други тврде да се породица никада не може опоравити и да ће „хронична туга“ заувек бити присутна. Могући проблеми који се јављају јесу свакако мишљење и подршка окружења. Иако су према формалној подршци родитељима на располагању саветодавно-терапијске и социо-едукативне услуге, оне су и најмање заступљене у пракси. Већина родитеља, према истраживањима није ни упозната са правима и услугама које су им на располагању, а када и буду информисани схвате да та права не могу ни да остваре. Непостојање, недоступност и ограниченост практичне и финансијске подршке у значајној мери утичу на емоционалну подршку. Родитељи у недостатку времена нису у могућности да се посвете сопственом животу, незадовољство се манифестује кроз стрес и сумњу у своје родитељске компетенције. Према страним истраживањима, облици подршке који дају највеће ефекте показују да родитељи највише вреднују емоционалну подршку. Родитељи имају потребу да осете подршку и да имају прилику да поделе своју причу, да поделе своје тешкоће и амбивалентна осећања према детету са неким, те емпатско слушање може да смањи трауматска осећања и учини да се родитељ осети мање сам у свом губитку и стресу (Крстић и др 2017, 89). Улога професионалаца у превазилажењу емоционалних тешкоћа је да оснажи родитеље, да смање тензију, освесте власти-те капацитете и преузму одговорност како би енергију усмерили

на дете. Како би одговорили на потребе детета, као и тешкоће везане за неизвесност последица које носи дететово стање, стручна емоционална подршка је од непроцењиве важности. Усмеравање, рано информисање о правима, учествовање у групним терапијама, саветовање, подизање самопоштовања и др. неке су од формалне помоћи коју би родитељи требало да добију. Иако су оптерећени негативним емоцијама и сумњом у сопствене родитељске компетенције, важно је истаћи да би институције требало више ангажовати и обезбедити од најранијег детињства усмерене активности као емоционалној подршци овим породицама.

ЗАКЉУЧАК

Сумирајући све напред речено, развој услуга и мера социјалне заштите намењене породицама деце са сметњама у развоју започет је, али још увек нису у довољном обиму заступљени у пракси. Према последњем извештају Европске Комисије о напретку Републике Србије, поглавље 19, наглашава се да: „...доступност и квалитет услуга у заједници широм земље и даље су ограничени и неједнаки.“ Наглашава се да последњих неколико година није било напретка ни у процесу деинституционализације, као ни остварених никаквих напредка у погледу услуга социјалне заштите на локаном нивоу нити процеса децентрализације. Јасно је да за успостављање услуга неопходно време, међутим, постоје и оквири који омогућавају да се услуге пружају умрежене и са осталим системима и међуресорном сарадњом (здравственим, образовним, невладиним).

Да бисмо постигли жељене резултате у овој сфери, требало би пратити Добровољни Европски оквир квалитета за социјалне услуге⁸ где су јасно дефинисане смернице које упућују на критеријуме који би обезбедили адекватан развој услуга и то:

- доступност кориснику, реализоване на местима до којих корисник може да дође;
- приступачност, да сви могу да учествују;
- економска исплативост и одрживост за заједницу, приступачне за корисника;
- усмереност на корисника, флексибилне на промене потреба корисника;

8 The Social Protection Committee, *Voluntary European Quality Framework for Social Services*, European Commission, 2010, pp.5-6.

- континуитет, пружане без прекида у одређеном временском периоду;
- утемељеност на истраживању, засноване на резултатима праћења и процене квалитета.

У овом оквиру, обухваћене су све ставке које доприносе обезбеђивању како квалитета услуга, тако и ефеката на корисника односно побољшања квалитета живота. Сталност у финансирању и флексибилност форми услуга карика су у успостављању ефективних индикатора и то: доступности (која се односи на општу стопу обухвата, без разлике на место пребивалишта корисника), ефикасност (сагледавање јединичних трошкова- реалних надокнада које би покривале трошкове живота и ране хабилитације, као и основних животних потреба) и квалитет (испуњеност минималних стандарда и задовољство корисника).

Резултати анализе указују да породица није у довољној мери оснажена и третирана као потенцијал који чини темељ у успостављању инклузивних вредности и друштва. Важно је истаћи да је породица носилац промена и главни актер у успостављању и достизању пуне равноправности популације са инвалидитетом. Ово такође значи да је у реализацији инклузије и борби против социјалне искључености, као и отварање могућности за квалитетнији живот неопходно трансформисати постојеће и реформисати будуће мере социјалне заштите усмерене ка породици деце са сметњама у развоју. Подстицај за проналажење капацитета и механизма да породица буде продуктиван фактор огледа се у успостављању организоване, стандардизоване, системске и благовремене институционалне подршке.

РЕФЕРЕНЦЕ

Грнчарски Татијана, Ђоловић Анђелија, Практикум- Услуга предах за децу са сметњама у развоју, Покрајински завод за социјалну заштиту, Нови Сад, 2013, стр. 10.

Жегарац Невенка, Џамоња Игњатовић Тамара, Милановић Марко, Када нам недеља долази средом- услуге за децу са сметњама у развоју и њихове породице, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Београд, 2013, стр. 69.

Жегарац Невенка, „ Деца са сметњама у развоју у систему социјалне заштите“, Деца са сметњама у развоју-потребе и подршка, (уредник:

- Марија Митић), Републички завод за социјалну заштиту, Београд, 2011, стр. 48.
- Закон о раду, Службени гласник Републике Србије, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – одлука УС, 113/2017 и 95/2018.
- Закон о социјалној заштити, Службени гласник Републике Србије, бр. 24/11
- Закон о финансијској подршци породици са децом, Службени гласник Републике Србије, бр. 113/2017 и 50/2018.
- Извештај Европске Комисије о напретку Републике Србије за 2019. годину доступан је на интернет страници Министарства за европске интеграције:
http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/20190529-serbia-report_SR_-_REVIDIRANO.pdf
- Крстић Татјана, Михаић Ивана, Рајић Милана, Бранковић Јелена, Подршка родитељима деце са сметњама у развоју и хроничним болестима, Практикум за програм Наша прича, Филозофски Факултет, Нови Сад, 2017, стр. 89.
- Матковић Гордана, Страњаковић Милица, Мапирање услуга социјалне заштите у надлежности јединица локалних самоуправа у Републици Србији, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Влада Републике Србије, Београд, 2016, стр.18.
- Породични закон, Службени гласник Републике Србије, бр. 18/2005, 72/2011 и др. закон и 6/2015.
- Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом, Службени гласник Републике Србије, бр. 80/2018.
- Републички завод за социјалну заштиту, Деца у систему социјалне заштите, Републички завод за социјалну заштиту, Београд, 2018. Доступно на интернет страници: <http://www.zavodsz.gov.rs/media/1416/deca-u-sistemu-socijalne-zastite-u-2017.pdf>
- Списак лиценцираних пружаоца услуга, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, доступно на интернет страници:
<https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/predlozi-i-nacrti/sector-za-brigu-o-porodici-i-socijalnu-zastitu/usluge-socijalne>
- Greenspan Stanley, Wieder Serena, *The Child with Special Needs: Encouraging Intellectual and Emotional Growth*, Perseus Books, New York, 1998, pp. 328.
- Murphy Nancy A., Christian Becky, Caplin Deidre A., and Young Paul C. „The health of caregivers for children with disabilities: caregiver perspectives“, *Child: Care, Health and Development*, 33(2), 2006, pp.180-187.
- Schilling Robert F., Lewayne Gilchrist D., and Schinke Steven Paul, „Coping and social support in families of developmentally disabled children“. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 33(1), 1984, pp. 47-54.

The Social Protection Committee, *Voluntary European Quality Framework for Social Services*, European Commission, 2010, pp.5-6.

United Nations, *Convention on the Rights of the Child*, New York, 198 .

United Nations, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, New York, 2006.

Ankica Simona Kovacevic

EVALUATION OF EXISTING MEASURES AND SERVICES HELD FOR FAMILIES OF CHILDREN WITH DISABILITIES

Resume

Families of children with disabilities has a key role in meeting the vital needs of the child and the main agent of their inclusion into society. To smooth these roles, maintain quality of life and prevent the emergence of social exclusion, violence is a necessary social support. The aim of this paper is to analyze the contents of the relevant regulations and available literature that insight into the levels and forms that provide these families through the provision of formal support. Analysis related to the specificities of social services and financial support presented in three steps: the practical, financial and emotional. Results of the analysis indicate that the family has not been sufficiently strengthened and treated as potential forms the basis for the establishment of inclusive values and society. Incentives for finding capacity and mechanisms of the family to be a productive factor is reflected in the establishment of an organized, standardized, systematic and timely institutional support.

Keywords: social security, families of children with disabilities, formal support.

*Милица Глишић**

Установа социјалне заштите Дом за смештај одрасли и старијих “Торлак”

МЕЂУГЕНЕРАЦИЈСКА СОЛИРАДНОСТ У СРБИЈИ- КОЛИКО БРИНЕМО О СТАРИЈИМ ОСОБАМА

Сажетак

Демографски тренд старења становништа представља глобални феномен. У Србији број старијих особа у укупној популацији је у сталном порасту, што неминовно доводи до пораста броја особа са функционалним зависностима и хроничним обољењима. Ово значи да ће системи пружања дугорочне неге морати да се адаптирају у циљу пружања адекватне и квалитетне неге, а истовремено ће расти значај неформалних облика пружања помоћи. Циљ овог истраживања је приказ обима и карактеристика међугенерациске солидарности у Србији. За реализацију циља користили смо доступну релевантну литературу. Анализирали смо резултате истраживања обима и садржаја међугенерациске размене у оквиру пројекта „Међугенерациске солидарности“, као и релевантних истраживања спроведених у земљама Европске уније. Закључујемо да је међугенерациска солидарност у Србији интензивна, да подразумева учешће свих генерација (млађих, средњих и старијих) и да постоји простор за нова истраживања у обој области која би представљала основ за креирање инклузивних јавних политика. Међугенерациска солидарност изузетно је важна и захтева екосистемски приступ у њеном изучавању због непрестаних интеракција и трансакција између појединаца, породица и заједнице.

Кључне речи: међугенерациска солидарност, Србија, стари, демографија, дугорочна нега, јавне политике.

* mica.glisic@gmail.com

СВЕТ У КОМЕ СТАРИМО

Обитавамо у времену глобалних промена: демографских, технолошких, економских и образовних, те се у научном свету постављају бројна питања и недоумице на различите теме. Глобално старење има утицај и на схватање и значајност појма међугенерациске солидарности. Према подацима ЕУРОСТАТА у земљама Европске Уније видљив је тренд повећања удела старих особа у укупној популацији (старијих од 65 године) и смањења удела младих и радно способних. У 2007. години у ЕУ-28 удео младих (0-14 године) износио је 15,9%; удео радно способних (15-64 године) износио је 67,1 %, а удео старијих (изнад 65 година) 17%. Подаци из 2017. године показују промене у демографским структурама. Удео младих (0-14 година) 15,6%, удео радно способних (15-64 године) је 64,9%, док удео старијих је порастао на 19,4%. Можемо видети да је приметан пораст популације старијих од 65 године, док се смањује удео радно способних и младих у ЕУ. Поставља се питање где се налази Србија и какви трендови њу прате. Подаци Републичког завода за статистику нам говоре да у укупној популацији млади чине 14,4%, радно способни чине 66,2%, док старији чине 19% популације. Пројекције Републичког завода за статистику говоре да ће до 2030. Године проценат старих у укупној популацији порастати на 22%. Уколико упоредимо податке ЕУ и Србије примећујемо да су трендови слични и да их карактерише: 1. смањење броја популације младих, као последица смањења фертилитета, 2. Смањење популације радно способних и 3. Повећање популације старијих. Повећање броја старијих у друштву нужно доводи до њихове веће присутности у друштву, а самим тим и повећања потребе развоја концепта међугенерациске солидарности и њене веће промоције.

Како демографски трендови утичу на међугенерациску солидарност? Демографски трендови на два нивоа утичу на међугенерациску солидарност: 1. на нивоу породице и 2. на нивоу друштва. Овде се може говорити о контекстуалном утицају демографских промена на међугенерациску солидарност. Подршка коју чланови породице дају или примају једни од других не само да зависи од њихових карактеристика, већ и од карактеристика структуре породице и карактеристика земље у којој живе.

1. На нивоу породице очекујемо демографске трендове, на пример, да су променили породичну структуру, у погледу генерациских констелација, старосних разлика међу генерацијама и алтернативних начина живота. Прва промена у саставу породица тиче се повећања броја генерација које живе у исто време. При-

метна је промена пирамидалне структуре, са неколико старих на врху и много деце у бази, ка вертикалној структури, са много старијих особа на врху, али са мање деце у бази. Повећање очекиваног трајања живота доводи до значајног повећања година заједничког живота кроз генерације. Овај тренд има импликације за све генерације, зато што ће дужи временски период живети заједно. Поред продужавања животног века, треба узети у обзир и одлагање рађања. Одлагање родитељства резултује већим старосним разликама између генерација, деца ће бити млађа када њихови родитељи буду требали помоћ, што има две импликације на међугенерациску солидарност. Прва је позитивна импликација, деца ће бити млађа и снажнија, када њихови родитељи буду у стању потребе и када им буде требала практична помоћ. Друга негативна импликација значи да одрасла деца имају малу децу у исто време када су им родитељи у стању потребе и када требају практичну помоћ, што представља повећање оптерећења. (Катц 2009, 79-90).

2. Демографске промене не могу утицати само на промене унутар породица, већ и на промене контекста у коме породице живе. Претпоставка је да људи који живе у друштву чија је популација старија различито размишљају о међугенерациској солидарности него људи који живе у друштвима са млађом популацијом (Исто 82). Такође повећање популације старијих неминовно доводи до повећања броја особа са функционалним зависностима и хроничним обољењима, што значи да ће системи дугорочне неге морати да се мењају и прилагођавају у циљу пружања адекватне и квалитетне неге. Истовремено ће расти значај неформалних облика пружања помоћи (породица, сродника и пријатеља) што може имати импликације на облике и карактер међугенерациске солидарност.

ПОЈАМ МЕЃУГЕНЕРАЦИЈСКЕ СОЛИДАРНОСТИ

Разумевање појма међугенерациске солидарности можемо сагледати на два нивоа: 1. Друштвеном нивоу, који се односи на солидарност међу члановима друштва, у заједници и 2. Породичном- међугенерациска солидарност међу члановима породице. У оквиру овог поглавља представићемо различите теорије међугенерациске солидарности, како оне које се односе на солидарност међу члановима друштва, тако и оне које се односе на солидарност међу члановима породице.

Мериене Силверстеин (1997) међугенерациску солидарност дефинише као осећај међуљудског заједништва из кога проистичу одређене обавезе. Обавезе би се састојале у томе да се, у завис-

ности од потребе, за другога заузме штрајком, новчаном помоћи, одрицањем од властитих жеља итд. Према дефиницији ОЕЦД-а међугенерациска солидарност се дефинише као пожељна вредност која подразумева да генерације имају позитиван поглед једна на другу, да између генерација постоји консензус на њиховом путу напретка. Такође међугенерациска солидарност подразумева механизам подршке у процесу разумене међу генерација, како монетарних тако и немонетарних. Хедберг(2004) међугенерациску солидарност види као трансфер материјалних добара, новца и емоционалне подршке између особа које су у могућности да пруже и оних којима је помоћ овог типа потребна, под условом да припадају различитим генерацијама.

Последњих деценија порастао је број истраживања која се баве односима између деце и родитеља, поготово у каснијем животном добу. Према Бенгстону и Робертсу међугенерациска солидарност се концептуализује као мултифункционална, мултидимензионална конструкција која се одражава кроз шест различитих димензија: осећања, удруживање, консензус, дељење ресурса, снага породичних норми и прилика за изградњу структуре интеракције родитељ-дете. Пет од шест ових димензија одражавају бихејвиоралне, афективне и когнитивне елементе међугенерациске дијаде једних према другима. Шести елемент солидарности, структура, односи се на структуру прилика за породичну интеракцију. Пре свега се мисли на доступност чланова за интеракцију у ситуацијама животних криза. Избор конструкта „солидарности“ и ових шест димензија као емпиријских компоненти одражава неколико теоријских традиција укључујући: 1. Класичне друштвене теорије, 2. Социјалну психологију групне динамике и 3. Развојну перспективу у породичној теорији. Најраније друштвене теорије наглашавају важност друштвених норми и функционалне међузависности у обликовању понашања. Социјално-психолошке указују на значај сентимента, љубави, интеракције, сличности према члановима групе како би се неговала солидарност. (Верн и Ел Робертс 1991, 856). Прихватање промењених норми, доводи до промена у понашању, те прихватању различитих вредности и статуса, а имплицитно је повезано са солидарношћу. Бенгстон ову тврдњу показује на примеру одласка особе у пензију, када особа мења навике, животни стил, има више слободног времена, што утиче и на њене односе и релације са другим људима. Интеракције које су особе развиле током живота од велике су важности за очување и одржање истих у старијем животном добу, чак иако су деца и сродници географски удаљени. (Исто 857). Повећана комуникација смањује ефекат географске удаљености на Бенгстонових

шест димензија. Кроз овакав концепт међугенерациске солидарности јасно видимо мултидимензионалност појма, као и неопходност свеобухватног приступа у процесу спознаје и разумевања међугенерациске солидарности. Међутим, теорија придаје мало пажње историји породичних односа, што мора бити важан сегмент разумевања солидарности међу члановима породице. Концепт међугенерациске солидарности је важан из неколико разлога: 1. Представља један од неколико дугорочних напора у породичној социологији да развије и тестира теорију породичне интеграције; 2. Мере засноване на димензијама солидарности представљају поуздано средство за процену снага међугенерациске породичне солидарности и 3. Концепт солидарности је довољно широк да обухвати латентне облике солидарности- афективне, консензуалне, асоцијацијске и структурне димензије. (Силверстеин и Верн 1997, 432).

Различито дефинисање међугенерациске солидарности говори нам о постојању широког спектра дефиниција, које се обрађују на друштвеном и породичном нивоу. Дефиниције које солидарност обрађују на нивоу друштва су опште, посматрају релације међу генерацијама и обухватају различите аспекте појма солидарности (економске, социолошке, породичне). Са друге стране дефиниције које појам солидарности дефинишу на ниво породице су уже спецификоване и углавном се односе на релације деца-родитељи, као и на социо-психолошке аспекте тих релација. Додатно питање приликом дефинисања међугенерациске солидарности, представља питање међугенерациских породичних односа. Већина људи, а најпре они који потичу из традиционалних средина, међугенерациску размену унутар породице не посматра као солидарност, већ као породичну, моралну обавезу или чин љубави према члану фамилије (Врачевић и др 2019, 23-45). Због комплексности односа међу генерацијама, како у друштву, тако и у породици, изучавање међугенерациске солидарности представља изазов и основу за дубљу научну анализу и изучавање. Проучавање не сме да се сведе на микро-микро односе, већ да обухвата и мезо-микро односе и макро-микро односе.

МЕЃУГЕНЕРАЦИЈСКА СОЛИДАРНОСТ- КОЛИКО БРИНЕМО О СТАРИМА?

У ери глобалног старења популације, долази до бројних промена на нивоу држава и друштава. Старење становништва неминовно утиче и на промену система социјалне заштите тј. потребе адаптирања система дугорочне неге како би био ефикаснији, квалитетнији и финансијски одржив. Такође и неформални облици подршке

ће у таквим условима расти. Кључно питање које се поставља Ко-лико бринемо о старим људима у ери глобалног старења? У циљу што бољег разумевања обима и карактеристика међугенерациске размене у Србији анализираћемо истраживања која су спроведена у земљи и иностранству.

ПРИКАЗ ИСТРАЖИВАЊА ПРОЈЕКТА ОАСИС

ОАСИС¹ (ОАСИС 1990) пројекат је спроведен у пет земаља: Норвешка, Енглеска, Израел, Шпанија и Немачка са циљем да испита како различите димензије међугенерациске породичне солидарности, конфликта и амбиваленције у односу старији родитељ-дете, су повезане са добробити старијих особа у ових пет земаља. Два кључна истраживачка питања се постављају: 1. Које су сличности и разлике између пет земаља у смислу снаге солидарности, конфликта и амбиваленције; 2. У којој мери специфични културни и међуљудски утичу на осећај благостања код старијих особа? Студија се бави међукултуралном и међунационалном компарацијом ових пет земаља, које припадају различитим идеолошким опредељењима, имају различите социјалне политике и пружају различите услуге. У идеолошкој класификацији држава благостања коришћен је добро познати Еспинг-Андерсенов модел (1990,1999) социјалдемократски- Норвешка, либерални- Енглеска, конзервативни- Немачка и Шпанија, док Израел припада мешовитом моделу. Индикатори који су праћени у студији: 1. породично законодавство тј. обавеза одрасле деце да брину о својим родитељима. Одрасла деца у Норвешкој и Енглеској немају законску обавезу да помажу родитељима, док у Израелу, Шпанији и Немачкој таква обавеза постоји; 2. Улога државе изражена пруженим нивоом услуга у заједници- висок ниво услуга у Норвешкој и Израелу, средњи ниво у Енглеској и Немачкој и низак ниво у Шпанији. У истраживању је учествовало 6 000 испитаника, по 1 200 у свакој држави, а подаци су прикупљани путем структурираних интервјуа. Узорак су представљале три старосне групације доби од 25-74 и преко 75 година. Резултати истраживања говоре да земље учеснице представљају различите контексте и структуре могућности за породични живот и бригу о старијима. Све земље се суочавају са сличним изазовима у овој области, али су склони различитим решењима. Немачка и Шпанија су земље које фаворизују породич-

1 ОАСИС- Old age and autonomy: the role of service systems and intergeneration solidarity, пројекат је финансиран у оквиру петог програма Европске уније, уговор бр. КЛК6-ТЦ 1990-02182.

ну одговорност и дају држави супсидијарну улогу, пружају низак ниво социјалних услуга, али висок ниво здравствених услуга. Норвешка, са друге стране, спроводи индивидуалистичку социјалну политику, не намеће породичну одговорност и пружа висок ниво услуга социјалне заштите. Мешовити израелски модел представља комбинацију два модела, тако да намеће породичне одговорности и пружа висок ниво социјалних услуга. Међугенерациска солидарност се одражава у породичним односима различито, у Израелу акценат је на емотивној димензији, док је у Шпанији на пример акценат на близини контаката. Разлике које постоје међу земљама могу се приписати различитој историји, развоју, култури и политичкој ситуацији. Овим истраживањем је утврђено да се солидарност разликује више по карактеру него по снази, а нагласак је на идеалу независности између генерација на северу и југу. Овај идеал може одражавати бољи приступ услугама државе благостања, али не и разлику у култури. Независност је већа у северним земљама, него на југу. Независност родитеља се доводи у корелацију са пружањем формалних услуга. Према Огг (2005) и Ханк (2007) снажна инфраструктура формалних услуга која се пружа од државе благостања смањује зависност родитеља од подршке коју пружају деца, а развијени систем социјалне заштите показује да бољи штити од социјалне искључености у старијој доби. Међугенерациска солидарност ће постати све важнија, а посебно значајан сегмент истраживања може бити начин на који доступност државне подршке утиче на компромис, односе и сарадњу између генерација.

МЕЂУГЕНЕРАЦИЈСКА СОЛИДАРНОСТ У СРБИЈИ- ПРИКАЗ ИСТРАЖИВАЊА

У оквиру пројекта „Међугенерациска солидарност“ спроведено је Истраживање обима и садржаја међугенерациске размене са циљем сагледавања карактеристика и обима међугенерациске размене у Републици Србији. Истраживање је спроведено током децембра 2018. године и јануара 2019. године, коришћењем мешовитог истраживачког дизајна (квалитативно и квантитативно истраживање). Узорак је чинило 750 испитаника распоређених у три старосне категорије: млади испитаници (20-34), средовечни (35-54) и старији (преко 65 година). У оквиру истраживања су обухваћене три димензије међугенерациске солидарности: 1. Практичну помоћ и подршку у свакодневном животу, 2. Финансијска размена тј. примање и давање финансијске помоћи и поклона и 3. Социјална подршка испољена кроз учесталост контаката, емоционалну блис-

кост и квалитет односа између деце и родитеља. Најзаступљенија димензија у међугенерациској размени је примање и давање финансијске подршке и поклона, а након тога подршка у свакодневним активностима живота. Посматрајући старосне категорије можемо видети да највећу помоћ у свакодневним животним активностима примају старије особе (40%), потом средовечни (19%) и на крају млади (15%). Када је у питању примање финансијске помоћи највећи удео је међу младом популацијом (70%), док старији и средовечни су примаоци финансијске помоћи у 49% случајева. Кроз даљу анализу резултата истраживања, детаљније ћемо објаснити сваку од димензија међугенерациске солидарности, како би што боље разумели карактеристике и обим међугенерациске размене у Србији.

1. *Практична помоћ и подршка у свакодневном животу*- Људи се налазе у стањима различитих потреба, индикованих ситуацијом у којој се налазе (старост, болест, културолошки дефицит или онеспособљености), те им је потребна помоћ и подршка у свакодневном животу. Ову врсту подршке користи сваки други припадник старије генерације (40%), док у млађој популацији ову врсту подршке користи сваки седми припадник (15%). Под свакодневним активностима подразумева се пет група послова: 1. кућни послови; 2. послови око куће; 3. транспорт и куповина; 4. директна помоћ за негу и хигијену; 5. брига и чување деце. Потреба за одређеном врсте помоћи није једнако заступљена код свих старосних категорија. Помоћ у кућним пословима најизраженија је код старије популације и износи 30%. Занимљиво је напоменути да 13% старијих изражава потребу за помоћи у кућним пословима, али исту не добија. Незадовољење ове потребе је показатељ да међугенерациска солидарност и размена не покривају све потребе старијих особа. Такође у оквиру кућних послова, највећу помоћ добијају старије особе, али истовремено је висок број старијих који имају потребу, али ову врсту помоћи не добијају. Слични резултати су добијени истраживањем директне помоћи, где 8% старијих не прима директну помоћ иако за њом има стварну потребу. Опште је познато да код старијих особа долази до пада физичких функција, што доводи до отежаног кретања. Овакве промене доводе до веће зависности и потребе за помоћи од стране млађих, што се огледа и у резултатима истраживања (1/3 старијих користи неки облик помоћи при транспорту и куповини). Група активности која се тиче бриге и чувања деце још је познат и као „бака и дека сервис“ вид је међугенерациске размене који има дугу традицију, али је све мање заступљен услед развијања професионалних институција за рано образовање и васпитање. Породица је главни пружалац помоћи и подршке у сва-

кодневним животним активностима. Код младих и средовечних је најзаступљенији удео породичне подршке у кућним пословима. За разлику од других генерација, старији се ослањају на неформалне облике помоћи (рођаци, пријатељи, породица која не живи са њима). Можемо закључити да су старост и здравствено стање повезани са потребом за неким обликом помоћи. Увиђамо и да велики број старијих има потребу за неким обликом помоћи, али да исту не добија. Проблем лежи у недовољно развијеним услугама у заједници, које би омогућиле да се потребе старијих задовоље свеобухватније.

2. *Финансијска размена*- обухвата различите облике примања и давања новчане помоћи и поклона. Све генерације учествују у финансијској размени у мањем или већем интензитету. Младе генерације су у највећој мери примаоци финансијске помоћи и поклона, зато што добијају новац за депарац, одмор, школовање, хоби, разоноду итд. У давању финансијске помоћи и подршке све генерације подједнако учествују.

3. Социјална подршка- У оквиру међугенерациске солидарности важно је да се разматра друштвена интеракција зато што је она значајна за квалитет живота, добро здравље и дуговечност. Друштвена интеракција је важна и за развој младих и за добробит старијих и значајна је за квалитет живота у свим фазама живота. Ово истраживање је обухватило три аспекта интеракција: учесталост личних контаката, осећање блискости и међугенерациски односи. Ови аспекти нису могли да се сагледају у својој комплексности због тога што захтевају посебан метод истраживања и у овом истраживању се заснивају на самооцени анкетираних. Учесталост личних контаката са децом је већа него са родитељима. Свакодневне контакте са децом има 45% анкетираних, а са родитељима 36% анкетираних. Велики број испитаника није дао одговор на питање о очесталости контаката. Можемо да претпоставимо да одговори изостају због структуралних разлога (немања деце, родитеља) или личних разлога (лоших породичних односа и непостојања контаката). Ако посматрамо учесталост контаката по генерацијама, старије особе имају мању заступљеност свакодневних личних контаката. Једна од карактеристика старења је и опадање социјалних интеракција. Супротно тренду који је заступљен код старији, млади и средовечни имају изразито учестале и редовне контакте. Осећање блискости је такође испитивано на основу самооцене испитаника, те велики број упитника је остао без одговора што говори да су породични односи и даље нешто што остаје „у четири зида“ и представља тајну. Већина испитаника наводи да има блиске односе, како са децом тако и са родитељима.

И међугенерациски односи су добри и интензивни између младих, средовечних и старијих. (Врачевић и др 2019, 23-45). Старије особе су усамљене те им је потребна подршка и помоћ у очувању друштвених контаката. (Милошевић 2018, 70). Начин да се превазиђе осећање усамљености јесте и њихово повезивање са младима кроз различите активности и програме.

ЗАКЉУЧЦИ

Истраживање спроведено у оквиру пројекта Међугенерациска размена у Србији је прво у Србији које се бавило овом темом. С тога оно представља полазну основу за даља истраживања на тему међугенерациске солидарности. Простор за нова изучавања је широк за сваку појединачну димензију, посебно за питања која се тичу социјалних интеракција. С обзиром на демографске трендове који ће неминовно довести до промена у систему дугорочне неге и све већег значаја неформалних облика помоћи и подршке, а који су у тесној вези са међугенерациском разменом, истраживања овог типа постају још драгоценија.

Међугенерациска солидарност је обимна и интензивна у Србији. У одређеним аспектима приметно је да не постоји довољно услуга у оквиру заједнице који би на што потпунији начин задовољили потребе старијих. С тога конкретне акције могу ићи у смеру развијања услуга у заједници у циљу повећања обима услуга које се пружају старим особама. Постоји потреба и за промоцијом међугенерациске солидарности кроз доношење јавних политика и кампања на националном нивоу, а које ће омогућити свим генерацисама да дају допринос друштву и заједници.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Бенгстон Верн и Ел Робертс Роберт "Intergenerational solidarity in aging families: An example of formal theory construction." *Journal of Marriage and the Family*, Национални савет за породичне односе, бр. 4, 1991, стр. 856
- Врачевић Милутин, Тодоровић Наташа, Зајић Градимир и Кузманов Лидија, „Међугенерациска размена у Републици Србији“, Црвени крст Србије, Београд, 2019, стр. 23-45
- Катц Рут, „Intergenerational family relations and subjective well-being in old age- a cross-national study“, *European Journal of Ageing*, 6(2) 2009, стр. 79-90.
- Милошевић Оља, „Пројекат „Растимо заједно“ пример међугенерациске интеграције-студија случаја“, Геронтологија, Геронтолошко друштво Србије, Београд, 2/2018, стр. 70.

Силверстеин Мерил и Бенгстон Верн (1997). Intergenerational solidarity and the structure of adult child-parent relationships in American families. *American journal of Sociology*, бр. 103(2), 1997, стр. 432.

Хедберг, Е.Ц., The social Production of Intergenerational Exchange, *Retrieved December 2004*, University of Chicago, 14/2007.

<https://www.oecd.org/social/ministerial2011/session3payingforthepastprovidingforthefutureintergenerationalssolidarity.htm> приступљено дана 11/07/2019. године

[https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Population_age_structure_by_major_age_groups,_2007_and_2017_\(%25_of_the_total_population\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Population_age_structure_by_major_age_groups,_2007_and_2017_(%25_of_the_total_population).png) приступљено дана 12/07/2019. године

Milica Glisic

INTERGENERATIONAL SOLIDARITY IN SERBIA - HOW MUCH WE CARE ABOUT THE ELDERLY?

Resume

The research conducted within the project “Intergeneration exchange in Serbia“ was the first in Serbia to deal with this topic. This research represents a starting point for further researches on the topic of intergeneration solidarity. The space for new studies is wide for each individual dimension, especially for issues related to social interactions. Demographic trends lead to changes in the long-term care system and the growing importance of informal forms of help and support which are closely related to the intergenerational exchange. Therefore research of this type becomes even more valuable. Intergenerational solidarity is intensive in Serbia. In certain aspects, it is noticeable that there is not enough services within the community to satisfy the needs of the elderly. Concretely actions can go towards the development of community services in order to increase the range of services provided to the elderly. There is also a need to promote intergenerational solidarity through the adoption of public policies and campaigns at national level, which will enable all generations to contribute to society and the community.

Keywords: intergeneration solidarity, demographic trends, elderly, long-term care, Serbia.

УДК 341.43(497.11)

DOI: <https://doi.org/10.22182/sp.32020.4>

Прегледни рад

*Данијела Павловић**

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

ПОЛИТИКА АЗИЛА: ИЗАЗОВИ И ОДГОВОРИ СИСТЕМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Сажетак

Предмет анализе у овом раду јесте политика азила у Републици Србији. Циљ је анализа политике азила са фокусом на постојећи нормативни, стратешки и институционални оквир у овој области и њихову усклађеност са стандардима и прописима Европске уније и међународним документима. Теоријски оквир анализе представља концепт миграције између благостања и држављанства који истовремено укључује и искључује мигранте. Методолошки приступ заснива се на анализи садржаја статистичких, политичких и легислативних докумената. Резултати анализе показују да наведени систем захтева постојање уређеног оквира који сачињава јасну политику азила и организациону и нормативну структуру која ће омогућити праведну процедуру и заштиту права тражилаца азила. Праћење и анализа процеса спровођења и креирања одговарајуће политике азила добија посебну димензију, не само због повећавања броја тражилаца азила, већ и због праћења стања и креирање пожељног система у овој области.

Кључне речи: азил, миграције, мигранти, изазови, право.

УВОД

Миграције произилазе из неједнакости и различитости. С обзиром да су у свету присутне све врсте неједнакости (у смислу економских, политичких и социјалних неједнакости), миграције постају све заступљеније, било да су добровољне или не. Једно од најупечатљивијих савремених дешавања на глобалном нивоу

1 * danijelapavlovicfpn@gmail.com

јесу присилне миграције из региона МЕНА¹. Ове миграције су имале озбиљне ефекте широм света, како на националном тако и на локалном нивоу, али варирале су у интензитету у зависности од улоге сваке заједнице. То је довело до питања солидарности и хуманости међу народима и земљама широм света. У овом тренутку, чини се да је пропуштена прилика да се види сједињено човечанство и сваки његов члан као глобални грађанин. Европа је сведок помало парадоксалне ситуације: „... право на одлазак није допуњено правом на улазак; неко може да емигрира, али не и да имигрира. Са гледишта људских права, суочени смо са некомплетном ситуацијом у којој су многи људи ускраћени за право на иселјавање због недостатка могућности за имиграцију ” (Pescoud and Guchteneire 2007, 23).

Током претходних 10 година јавни дискурси о миграцијама и о присиљеним миграцијама посебно су обликовани актуелним оружаним сукобом у Сирији, нестабилном ситуацијом у Авганистану и Ираку, грађанским немирима, ратовима и насиљем у Централној и Јужној Америци, повећањем сиромаштва и оружаних сукоба у неколико афричких региона и природним катастрофама великих размера широм света. Ови догађаји су довели до наглог пораста присилних миграција, чак 70,8 милиона људи је присилно мигрирало широм света у 2018. години (UNHCR 2018). Често мигранти на свом путу наилазе на националне системе који не препознају њихове захтеве и права и чине их невидљивим и изузетном рањивом категоријом становништва. У глобалном контексту, многе националне владе су ревидирале миграциону политику, али уместо да повећају заштиту и благостање присилних миграната, они су додали ограничења и препреке за њихов опстанак. Чак шта више, искључиве политике азила постају све више обликоване ригорозним националним политичким одлукама, а не међународним хуманитарним и људским правима (Greider 2017).

Истраживачка намера у овом раду је да укаже на недостатке примене Закона о азилу и привременој заштити са посебним освртом на право на азил и кршење права миграната. Неке од чињеница које воде ка овом закључку, приказане су у првом делу рада у оквиру теоријског оквира. У другом делу рада, приказан је општи правни оквир у Србији. Док у трећем делу наведени су недостаци и тешкоће у спровођењу политике азила у Србији.

¹ МЕНА је акроним за регион Блиског Истока и Северне Африке. Регион МЕНА чини око 6% светске популације, 60% светских резерви нафте и 45% светских резерви природног гаса. Због значајних резерви нафте и природног гаса у региону, МЕНА је важан извор глобалне економске стабилности. (Chen, 2020).

ТЕОРИЈСКИ ОКВИР: МИГРАЦИЈЕ ИЗМЕЂУ ДРЖАВЉАНСТВА И БЛАГОСТАЊА

Како бисмо разумели положај миграната, потребно је прво кренути од теоријског оквира који миграције ставља између две ватре, држављанства и благостања. Савремена друштва се разликују по култури, политичкој моћи, традицији, ресурсима и богатству. Ове разлике могу да се препишу и људима, али људи имају могућност да се развијају и да превазилазе историјска ограничења. Почетком XXI века те могућности, свакако, укључују вредности, уверења и очекивања која подстичу људе да гледају напред, да учествују у акцијама и да се надају да ће нови миленијум донети нешто корисније и боље од претходног. Те могућности су везане за већину процеса људских промена, од миграција до промена у социјалној мобилности, од културне асимилације до политичке мобилизације (Чекеревац 2005). За миграције се може рећи да показују „колико су тесно једно за друго повезане државе и царства овог света, и колико је тешко којој било земљи, па и коме било појединцу на свету, да не осете и сами последице неког сукоба, који настају у неком сасвим другом делу света“ (Велс н.д. 5-6).

У свом раду из 1949. године, *Citizenship and Social Class*, Томас Маршал је представио идеју благостања као држављанство. Његов појам „*citizenship*“ има три основна значења: прво једнакост пред законом - грађанска права; друго право гласа и организовања - политичка права; треће право на одређене услуге - социјално право (Чекеревац 2005). „Грађанска права везују се за легалне институције, политичка за политичке институције, а социјална права за друштвене институције“ (Чекеревац 2005, 14). Једна од револуционарних карактеристика Маршаловог концепта било је увођење одговорности заједнице према својим грађанима, који је уједно повезан са концептом благостања и развојем државе благостања (Coffey 2004). Титмус је сматрао да је „благостање ограничено на подручју једне државе, уместо да буде одговорност свих“ (Титмус, 1968. према Спикер 2014, 43). Концепт држављанства уграђен је у историјске и савремене приказе држава благостања и социјалне политике. Оснивање државе благостања је повезано са ширим политичким и друштвеним борбама за држављанство и за признањем да сви грађани треба да буду у могућности да уживају у сличним животним шансама и условима. Приступ социјалној заштити је један од начина на који се држављанство може препознати и промовисати. Кофи (Coffey 2004) сматра да појам држављанство треба разумети у односу на шире дефинисање

једнакости и социјалне правде, као и прилично неухватљиве концепте као што су нација, заједница и припадност. Међутим, ова концептуализација држављанства у смислу права грађана и одговорност државе да штити и промовише права је аспект сложенијих схватања држављанства.

С обзиром да су људи друштвена бића, долази се до сазнања да је њихово благостање дефинисано у контексту друштва чији су део (Спикер 2014). Иако је било много дилема око примене социјалних права и у прошлости и данас, нема сумње да је концепт држављанство ограничен на националну државу. „Утицај нације на социјалну политику у већини случајева је негативно“ (Спикер 2014, 41) и зато се може рећи да „снажан нагласак на укључивање грађана је у оштрој супротности са искључивањем не-грађана, неприпадника, правно непостојећих, ухваћених у „ничију земљу“, маргинализованих, без икаквих овлашћења и без приступа институцијама у земљи боравка“ (Мекмастер 2009. према Чекеревац, Перишић и Танасијевић 2018, 106). Они су у сенци држављанства. „На овај начин, држављанство може бити недостижно за оне који га немају, за оне који су означени као аутсајдери“ (Чекеревац, Перишић и Танасијевић 2018, 106). Постоји морално образложење, јер је друштвена одговорност развијена унутар једног друштва и она је обавезујућа у контексту тог друштва (Спикер 2014). Држављанство је концепт који истовремено и укључује и искључује. Импресиван број присилних и илегалних миграната, избеглица и азиланата лишено је свих права која припадају грађанима, што је навело неке ауторе да тврде да представља кршење њихових људских права. На основу тога, различити системи социјалне сигурности обезбеђују различите врсте подршке мигрантима (Morissens and Sainsbury 2005). Социјални аспект статуса држављанства предвиђа право на социјалну помоћ, здравствену заштиту, образовање и запошљавање, тј. сва права која су неопходна за достојанствен и праведан живот миграната.

Пол Спикер (Paul Spicker) истиче: „уколико желимо да унапредимо благостање људи, може бити корисно разумети начин на који људи живе, и како би социјална политика утицала на те околности“ (Пол Спикер 2014, 38). Стога, уколико желимо да унапредимо живот миграната, морамо разумети културу и обичаје одакле они долазе. Укључивање миграната представља процес са више аспеката. Постоје најмање четири врсте политика које промовишу укључивање странаца: 1) социо-економска политика: усмерена је на укључивање на тржиште рада, у социјалној заштити и школи; 2) политичке политике: обухватају акције које су усмерене

на заступљеност странаца; 3) културно-религијске политике: подржавају културну и религијску различитост и подижу јавну свест о овој области; 4) политике урбаног менаџмента: решавају питање становања, одобравају радњу религијских и културних обичаја у градским областима (Colloca 2017). Образложење које иде у прилог укључивања миграната је троструко, наводи Спикер (2014). Прво, мигрантима као и другим људима на свету припадају одређена људска права зато што су део човечанства. Други аргумент се темељи на чињеници да ефекат ускраћивања мигрантима бенефиције подразумева стварање два колосека у друштву у којем је један део грађана искључен. Треће, друштво треба да има посебне обавезе и услуге према мигрантима у замену за њихов допринос култури, економији и социјалном животу.

ОПШТИ ПРАВНИ ОКВИР - ИЗМЕНЕ И ДОПУНЕ ЗАКОНА У СРБИЈИ

Ако погледамо далеко у прошлост, Социјалистичка Федеративна Република Југославија била је једна од потписница Конвенције о статусу избеглица из 1951. године и тада су почели први кораци регулисања права избеглица. Државе бивше Југославије, након добијање независности, постале су чланице Конвенције. Тако је Србија као потписница Конвенције и других међународних докумената, дужна да омогући приступ поступку азила уз пуно поштовање принципа *non-refoulement*². Београдски центар за људска права истиче да дозвољавајући странцу да приступи територији и поступку азила, надлежни органи му омогућавају да на основу утврђене процедуре изнесе све релевантне чињенице о опасностима којима би био изложен у случају да се поново нађе у земљи порекла или некој трећој земљи кроз коју је прошао на путу до Србије (Београдски центар за људска права 2018). На основу наведеног, може да се закључи да је веома важно правовремено реаговање и испитивање миграната, како би се избегле непријатности и изазови са којима се свакодневно сусрећу мигранти и особе које раде са њима.

Селадор (Selador) и Џункос (Juncos) сматрају да се земље бивше Југославије налазе у контрадикторном положају, са једне стране

2 Овај принцип чини камен темељац међународног заштите избеглица. То је прописано чланом 33 Конвенције из 1951. године, који је обавезујући за државе потписнице: «ниједна држава уговорница неће протерати или вратити силом, на ма који начин то било, избеглицу на границе територије где би његов живот или слобода били угрожени због његове расе, вере, држављанства, припадности некој социјалној групи или његових политичких мишљења» (Конвенција о статусу избеглица, члан 33).

право азила је промовисано, али са друге стране немају истински интерес за одржавање система азила и пружање међународне заштите у складу са правом Европске уније (Celador and Juncos 2012). То је видљиво и из запажања ЕУ о „недостатку поличке воље за остваривањем капацитета пријема за боравак више од 24 сата“, што указује да ове земље, између осталих и Србија, себе виде само као транзитне земље (European Commission 2015). Међутим, са друге стране, Србија је присиљена да успостави и очува те системе да би испунила услове за интеграцију у ЕУ.

Србија је усвојила неопходан правни оквир за идентификацију и регистровање илегалних миграната, укључујући и оне који намеравају да поднесу захтев за азил, али недостатак јесте да већина важећих закона који се баве мигрантима и тражиоцима азила усвојена су тек између 1998. и 2008. године (European Commission 2014). Закони нису мењани више од десет година, а са друге стране дошло је до друштвених, економских и политичких промена у свету, који су захватили и нашу земљу. Због тога закони нису прилагођени променама и неопходно је извршити допуне и измене закона како би мигранти могли да уживају у благостању у Србији. На основу тога, од 2015. године, многи акти су у процесу измена и допуна, јер Србија настоји да усклади своје одредбе са правним регулативама ЕУ. Мада, веома је тешко ускладити националне законе са законима ЕУ, јер државе које нису чланице не учествују на састанцима на којима се расправља о будућем законодавствима ЕУ и због тога су мање информисани о законским одредбама које треба примењивати. Овај проблем је донекле решен Уредбом ЕУ 231/2014 о претприступној помоћи и *twinning* пројектима, који омогућавају државним службеницима из држава чланица ЕУ да помогну државама које су у фази приступања. Позитиван пример из региона јесте сарадња између Холандије и Босне и Херцеговине, која је обухваћена пројектом „Даље јачање и управљање политике азила и миграције у БИХ“ (Шаламон, 2016 153).

Азилни систем у Србији почео је да се примењује од првог априла 2008. године, када је усвојен Закон о азилу. Пре тога у Србији није постојао функционални систем азилне заштите, нити су државни органи имали искуства у азилном праву. Број миграната који су улазили и излазили из Србије повећао се од септембра 2015. године. На основу тога, биле су неопходне промене у правној регулативи. Најзначајније новине у 2018. години јесу усвајање и почетак примене нових закона: Закон о азилу и привременој заштити (даље у тексту ЗАПЗ), За-

кон о странцима и Закон о граничној контроли. Национално законодавство укључује све главне институције азила, као што су статус избеглице, супсидијарна заштита, клаузула о искључењу, престанак, као и неосноване захтеве и концепте сигурне треће земље и сигурне земље порекла (ЗАПЗ чл. 2). Усвајањем новог закона створене су претпоставке за унапређење система азила у Србији, али са друге стране постоје проблеми са којима се стручњаци и даље боре у раду са мигрантима и регуласењем питање азила.

НЕДОСТАЦИ И ТЕШКОЋЕ У СПРОВОЂЕЊУ ПОЛИТИКЕ АЗИЛА У СРБИЈИ

ЗАПЗ предвиђа да странац, који се налази на територији Србије има право да изрази намеру да поднесе захтев за азил у складу са законом (ЗАПЗ чл. 4). Процедура се, пре свега, састоји од намере странца коју може изразити усменим или писменим путем, пред овлашћеним полицијским службеником, приликом граничне контроле на уласку у Србију или на њеној територији (ЗАПЗ чл. 35). Одмах након изражавања намере да поднесе захтев за азил, странац се региструје и упућује у центар за азил у који се мора јавити у року од 72 сата од тренутка издавања потврде о регистрацији (ЗАПЗ чл. 35). Позитивна решења која доноси ЗАПЗ односи се на увођење нових процесних гаранција, детаљније регулисање концепта сигурне треће земље, увођење нових процедура у поступку за добијање азила, јасно раздвајање права и обавеза тражилаца азила и особа које су добиле заштиту, предвиђање одложеног дејства тужбе, као и изједначавање права лица којима је додељена супсидијарна и избегличка заштита (Београдски центар за људска права 2018). Иако је законом предвиђено раздвајање права и обавеза тражилаца азила и особа које су добиле заштиту, у пракси је теже остварити због превеликог броја тражилаца азила. Према последњим подацима, у 2019. године издато је 12.937 потврда о израженој намери и потврда о регистрацији, која не одсликава реалан број особа које заиста желе да покрену поступак за добијање азила у Србији, јер је захтев за азил у истом периоду поднело само 252 особе ((Београдски центар за људска права 2018). У табели 1 приказан је број изражених намера тражилаца азила од 2008. године, када је почео да се примењује Закон о азилу.

Табела 1: Број изражених намера тражилаца азила

2008.	77
2009.	275
2010.	522
2011.	3.132
2012.	2.723
2013.	5.066
2014.	16.490
2015.	577.995
2016.	12.821
2017.	6.199
2018. ³	8.436
2019.	12.937

Извор: Београдски центар за људска права 2020 (модификовано)

Као што можемо да видимо у табели 1, у Србији број тражилаца азила континуирано расте од 2012. године, али капацитети власти још увек нису довољне. Статистички подаци показују да је Србија очигледно „застој“ на путу ка Западној Европи. У 2014-ој години 16.490 миграната изразило намеру да затражи азил у Србији, а док је стваран број поднетих захтева за азил био 388, од њих је саслушано 18, а на крају је само 6 добило право на азил (Београдски центар за људска права 2015). Статистички подаци за 2015. годину показују још екстремнију слику 577.995 миграната је изразило намеру, од тога је 583 поднело захтев, а 89 је саслушано. На крају усвојено је 30 захтева за азил (Београдски центар за људска права 2016). У 2016. години 12.821 миграната је изразило намеру да затражи азил (Београдски центар за људска права 2017). Ово представља велику разлику у односу на 2014. и 2015. годину где је био много већи број захтева. Затим се у 2017. и 2018. години скоро дупло смањује, али то не значи да је Србија успела да реши проблем великог броја изражених намера за азил. Генерално, то није негативан фактор, али с обзиром да стотине хиљада миграната пролазе кроз Србију, велики су изазови обезбеђивања хуманитарне, логистичке, здравствене и социјалне заштите, као и јавне безбедности.

На основу наведених статистичких податка, може се претпоставити да је Србија и даље транзитна земља за многе

3 Од 2018. године примењује се Закон о азилу и привременој заштити

мигранте који формално изразе намеру за азил. Потврда о регистрацији у тако малом броју се користи ради регулисања правног статуса тих особа, као и за потребе њиховог смештаја. Боље речено, подносиоци захтева за азил су и они странци који не желе да траже азил у Србији, већ имају за циљ да легализују свој боравак у страниој земљи. То у пракси доводи до прекомерног оптерећења система азила и немогућности надлежних органа да се без одлагања баве случајевима тражилаца азила, који Србију не виде као земљу у којој заиста желе да добију азил, нити да се интегришу. Као последица шеме, јавља се неефикасност система да допре до оних који имају право на бенефиције и који заиста желе право на азил у Србији. Према томе, у циљу побољшавања квалитета поступка азила у Србији, неопходно је препознати који страни држављанин заиста жели да ту остане и поднесе захтев за азил. Са друге стране, мигрантима, који Србију не виде као земљу крајње дестинације, свакако треба пружити помоћ из хуманитарних разлога, али не нужно укључити у поступак азила. Тиме би капацитети надлежних органа били усмерени на тачно одређену категорију лица која се налазе у потреби за међународном заштитом и желе да поднесу захтев за азил.

Иако је предвиђена правна регулатива за идентификацију и регистрацију миграната, у пракси се она знатно разликује и мења свакодневно. Степен регистрације зависи од различитих фактора. Први фактор је број миграната и азиланата са којима се земља бави у одређеном тренутку. Што је број већи, то је мања вероватноћа да су сви мигранти и азиланти пријављени на одговарајући начин. Други фактор, који је уско повезан са првим, јесте тачност којом ЕУ захтева да власти спроведу процес потпуне регистрације. На пример, Србија тренутно региструје све нове доласке, док то није био случај у првој половини 2015. Трећи фактор који утиче на регистрацију је недостатак капацитета са којим се суочавају све земље у погледу обученог особља, одговарајућих простора за регистрацију и доступности преводилачких услуга, што је резултат недостатка ресурса (Šalamon, 2016). Очигледан недостатак у процедури је чињеница да се почетак азилног поступка подразумева моменат подношења захтева, иако би азилни поступак требало да почне самим изражавањем намере за азил. Наиме, када особа изрази намеру да тражи азил, подразумева се да она жели азил, па одуговлачењем са формалним поступањем може да услови покретање азилног поступка и да негативно утиче на тражиоце азила. Одуговлачење да се попуни захтев од стране службеника, дуготрајне процедуре често обесхрабре тражиоце

азила да сачекају окончање азилног поступка. ЗАПЗ предвиђа да странац, који је изразио намеру да тражи азил има право да буде информисан о његовим правима и обавезама, а посебно о праву на боравак, бесплатног преводиоца у току поступка азила, право на правну помоћ и право на приступ УНХЦР (ЗАПЗ чл. 48). У пракси се показало да системски уређено информисање тражилаца азила не постоји (Ђуровић, Дедакин и Јанчић, 2016). То за последицу има да особе које су изразиле намеру да поднесу захтев за азил, а којима Канцеларија за азил није омогућила подношење захтева у року од 15 дана, у већини случајева пропусте законски прописан додатни рок од осам дана да самостално поднесу захтев за азил. Оваквих ситуација нарочито постоји када организације које раде на терену не обаве разговоре са њима и не упуте их на организације које могу правно да их саветују и помогну им да испуне захтев. Такође, уочљиво је да Канцеларија за азил у највећем броју случајева не упушта се у испитивање разлога због којих лице тражи право на азил, већ по аутоматизму одбацује захтев уз позивање на концепт сигурне треће земље (Ђуровић, Дедакин и Јанчић 2016).

Мигранти који улазе у земљу нису у потпуности информисани о свом праву на азил, на пример како добити бесплатну правну помоћ и како користити одговарајуће социјалне услуге. Много мигранти указују на спор напредак у регистрацији захтева за азил, као и у одређивању датума за интервју у законским роковима. Места за подношење захтева за азил (полицијске станице) нису у близини локација за смештај миграната. Поред ових потешкоћа, било је ситуација у којима полиција није желела да прихвати документа, већ је потенцијалним тражиоцима азила наложила да наставе пут према земљама ЕУ (Чекеревац, Перишић и Танасијевић, 2018). Након затварања балканске руте 2016. године, многи мигранти који нису намеравали да остану у Србији, били су „заглављени“ у пограничним зонама, а неки су одлучили да поднесу захтев за азил како би живели у бољим материјалним условима. Србија није успоставила систем за оне који би желели да остану у Србији, скоро да нема интеграције. Иако је мали број оних који заиста желе да остану (Чекеревац, Перишић и Танасијевић 2018), држава би свакако требало да развије стратешки план и систем за њихову интеграцију.

Нису сва питања регулисана ЗАПЗ-ом, већ се примењују и други закони, као на пример Закон о општем управном поступку, јер је азилни поступак управни, а не судски. Осим закона, питања везана за тражиоце азила су даље регулисана различитим правилницима и уредбама. Примећује се да ови документи у одређеним сегментима нису усклађени, што додатно отежава спровођење права на азил.

ЗАПЗ предвиђа дужност похађања часова српског језика и писма за особе којима је одобрен азил (ЗАПЗ чл. 55). Уколико се без оправданог разлога не пријави Комесаријату за избеглице у року од 15 дана од када му је одобрено право на азил, он губи право на новчану помоћ за привремени смештај, као и право на једнократну помоћ. Међутим, Уредбом о начину укључивања у друштвени, културни и привредни живот којима је одобрено право на азил и ЗАПЗ нису усклађени, јер Уредба предвиђа ускраћивање само право на једнократну помоћ, али не и помоћ за смештај (Уредба о начину укључивања у друштвени, културни и привредни живот којима је одобрено право на азил чл. 4). Неусклађеност може створити збуњеност и погрешно тумачење од стране стручних лица, а и може нашкодити самим мигрантима.

Специфичност законодавства Србије је у томе што су права избеглица регулисана и Законом о избеглицама из 1992. године, који се односи на избеглице са територије бивше Југославије. У погледу интеграција ово представља посебан изазов, јер многи подзаконски акти који регулишу права избегла и прогнана лица, ослањају се на одредбе Закона о избеглицама, а не на одредбе ЗАПЗ. Један од дискутабилних права је остваривање права на повластице у градском превозу у Београду. Услов за остваривање овог права у категорији избеглица предвиђено давање на увид „избегличке легитимације“, али не и исправа предвиђена ЗАПЗ, попут личне карте за лице коме је одобрено право на азил или супсидијарну заштиту.

Иако закон предвиђа обезбеђивање смештаја само за тражиоце азила и то до окончања поступка азила, у центрима за азил и другим објектима намењеним за смештај тражилаца азила бораве и лица која нису изразила намеру да поднесу азил у Србији, нити су имали намеру да то учине. Оваква ситуација изазива додатно оптерећење за надлежне органе и ускраћује њене финансијске могућности, које су првобитно усмерене на тражиоце азила. Озбиљан недостатак је тај што не постоје политике интеграције које би олакшале социјалну укљученост особа са признатом међународном заштитом.

ЗАПЗ у члану 48 предвиђа приступ тржишту рада тражиоцима азила, али у Србији, тренутно, не постоје програми струковног образовања, програми за усавршавање, стицање практичног искуства, као ни пружање услуга саветовања на тржишту рада који су намењени особама којима је право на азил одобрено (ЗАПЗ чл. 48). Овакве услуге пружа Национална служба за запошљавање, али искључиво за држављане Србије, док ова посебна категорија странаца још увек није препозната као циљна група којој је по-

требно пружити подршку за укључивање на тржиште рада. Не-благовремено успостављање система интеграције и укључивање особа којима је одобрено право на азил у тржиште рада може само негативно утицати и на дугорочне шансе за економску и друштвену интеграцију, што доводи особе под међународном заштитом у позицији изолације и егзистенцијалног минимума.

Посебан изазов у остваривању права на смештај јесте плаћање, које је неопходно како би се оверила изјава да лице не остварује никакве повремене или редовне приходе на основу радног ангажовања, права на покретну или непокретну имовину или из други извора прихода (ЗАПЗ чл. 61). Такође, потребно је да лице плати и таксу за добијање личне радне дозволе, што је свакако велики трошак за особе које не остварују приходе. Са друге стране, ЗАПЗ не предвиђа асистенцију Комесаријата за избеглице ради остваривања овог права.

Особама којима је одобрено право на азил, веома је важно да на легалан начин могу да путују ван граница државе у којој бораве. Путовање ради запошљавања, школовања, професионалног усавршавања може бити од суштинске важности за проналажење трајних решења за проблеме избеглица. За разлику од обичних странаца, особе са међународном заштитом не уживају заштиту државе свог држављанства и због тога не могу да користе путне исправе. Законодавство Србије није предвидело обезбеђивање путне исправе за особе којима је одобрено право на азил.

Пракса државе још увек не постоји у односу на процедуре за натурализацију, стални боравак и спајање породице, као и издавање путне исправе, што говори у прилог томе да процес интеграције још увек није успостављен на адекватан начин у Србији када су у питању особе којима је потребна међународна заштита. Укључивање избеглица у друштвени, економски и социјални живот је изузетно важно за остваривање њиховог квалитетног и достојанственог живота.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Лицима којима је одобрено право на азил, ЗАПЗ гарантује: право на смештај, боравак, здравствену заштиту, слободу кретања, образовање, правну и социјалну помоћ, приступ тржишту рада и помоћ при интеграцији. Усвајањем новог закона створене су претпоставке за унапређење система азила у Србији, али са друге стране постоје проблеми са којима се стручњаци и даље боре у раду са мигрантима и регуласењем питање азила.

Описане празнине, потешкоће и недоследности у спровођењу ЗАПЗ-а, поред недостатака економских могућности и других

потешкоћа, указује се да Србија још увек није у стању да себе сматра земљом одредишта. Један од највећих проблема са којим се сусреће наша држава јесте неспособност да се процесуира велика количина захтева за азил, који би требало да мигрантима омогући уживање у својим правима. Недостаци укључују компликовану процедуру за идентификацију и регистровање тражиоца азила, обраду захтева за азил и одређивање коначног статуса. Упркос изменама и допунама закона о азилу, велика већина миграната жели да иде према ЕУ због бољих услова за живот. Према томе, треба бити фокусиран како пружити заштиту особама којима је очигледно потребна међународна заштита, али који не желе да остану у Србији. Са друге стране не треба занемаривати оне који желе да остану и који остварују право на азил. Сматра се да су лица са одобреним правом на азил у потпуности ускраћена за могућност натурализације, што уједно утиче и на њихову мотивацију и жељу за интеграцијом у друштву Србије.

Ипак, својом кандидатуром за чланство у ЕУ, Србија мора да се фокусира на решавање питања интеграција особа којима је одобрено право на азил. Србија је показала своју посвећеност промовисању политике интеграција усмерене на доношење права и обавеза странаца, која се могу упоредити са правима и обавезама њених грађана. Међутим, Србија тек треба да развије координирану и интегрисану политику миграција и интезивно спровођење у пракси. Интеграција миграната у наше друштво је потребна, а главну улогу у процесу интеграције миграната треба да има држава, систем и план.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Београдски центар за људска права. 2015. Право на азил у Републици Србији 2014. Београд: Београдски центар за људска права.
- Београдски центар за људска права. 2016. Право на азил у Републици Србији 2015. Београд: Београдски центар за људска права.
- Београдски центар за људска права. 2017. Право на азил у Републици Србији 2016. Београд: Београдски центар за људска права.
- Београдски центар за људска права. 2018. Право на азил у Републици Србији 2017. Београд: Београдски центар за људска права.
- Београдски центар за људска права. 2019. Право на азил у Републици Србији 2018. Београд: Београдски центар за људска права.
- Београдски центар за људска права. 2020. Право на азил у Републици Србији 2019. Београд: Београдски центар за људска права.
- Велс, Херберт Џорџ. н.д. Човечанство: *рад, благостање и срећа рода људскога*. Београд: Народно дело.
- Ђуровић, Радош, Дедакин, Јелена, Јанчић, Ивана. 2016. Инфо азил. Београд: Центар за заштиту и помоћ тражилаца азила.

- Закон о азилу и привременој заштити, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 24/2018.
- Конвенција о статусу избеглица из 1951. Последњи приступ 15. маја 2020. <http://www.unhcr.rs/media/1951RefugeeConventionSer.pdf>
- Општа декларација о људским правима, 1948. Последњи приступ 5. маја 2020. [http://www.unhcr.rs/media/Opsta%20deklaracija%20o%20ljudskim%20pravima%20\(1948\).pdf](http://www.unhcr.rs/media/Opsta%20deklaracija%20o%20ljudskim%20pravima%20(1948).pdf)
- Спикер, Пол, 2014. Социјална политика - Теорија и пракса, Београд: Универзитет у Београду, Факултет политичких наука.
- Чекеревац, Ана. 2005. Међународна социјална политика. Београд: Леком
- Чекеревац, Ана, Перишић, Наталија, Танасијевић, Јелена. 2018. „Social Services for Migrants: The Case of Serbia“ *Croatian and comparative public administration* 18 (1), 101-125, doi: 364.044.2:341.43(497.1)
- Šalamon, Neža Kogovšek. 2016. „Asylum Systems in the Western Balkan Countries: Current Issues“, *International migration* 54 (6), 151–163, doi:10.1111/imig.12273.
- Greider, Alice. 2017. „Outsourcing Migration Management: The Role of the Western Balkans in the European Refugee Crisis“ *Migration policy institute* <https://www.migrationpolicy.org/article/outsourcing-migration-management-western-balkans-europes-refugee-crisis>
- Celador, Gemma, Collantes and Juncos, Ana, E. 2012. „The EU and Border Management in the WesternBalkans: Preparing for European Integration or Safeguarding EU External Borders“ *Journal of Southeast European and Black Sea Studies* 12 (2), 201-220, DOI: 10.1080/14683857.2012.686250
- Coffey, Amanda. 2004. *Reconceptualizing social policy: Sociological perspectives on contemporary social policy*. Maidenhead, United Kingdom: Open University Press
- European Commission, 2014. “Progress Report for Serbia 2014”. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2014/20140108-serbia-progress-report_en.pdf
- Colloca, Carlo, 2017. „Мултикултурална локална друштва и генеративно благостање“ У Социјална права и социјална политика, Теоретска и емпиријска перспектива, ур. Fabrizio Sciacca и Игор Јовановић, 99-111. Нови Сад: Филозофски факултет Нови Сад, Универзитет у Новом Саду.
- European Commission, 2015. “Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the follow-up to the Leaders’ Meeting on refugee flows along the Western Balkans Route”. Strasbourg: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX-%3A52015DC0676>
- Chen, James, 2020. „Middle East and North Africa (MENA)“ *Investopedia* <https://www.investopedia.com/terms/m/middle-east-and-north-africa-mena.asp>
- Morissens, Ann and Sainsbury Diane, 2005. „Migrants’ Social Rights, Ethnicity and Welfare Regimes“ *Cambridge University Press* 34 (4), 637-660, DOI: 10.1017/S0047279405009190

Pécoud, Antoine, Guchteneire, Paul, 2007. *Migration without borders*, UNESCO.

UNHCR, 2018. *Trends at a glance*. <https://www.unhcr.org/globaltrends2018/>

Danijela Pavlovic

ASYLUM POLICY: CHALLENGES AND ANSWERS SYSTEMS IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Resume

The subject of analysis in this paper is the asylum policy in the Republic of Serbia. The aim is to analyze the asylum policy with a focus on the existing normative, strategic and institutional framework in this area and their harmonization with the standards and regulations of the European Union and international documents. The theoretical framework of the analysis is a concept of migration between welfare and citizenship that simultaneously includes and excludes migrants. The methodological approach is based on the analysis of the content of statistical, political and legislative documents. The results of the analysis show that this system requires the existence of an regulated framework that constitutes a clear asylum policy and an organizational and normative structure that will enable a fair procedure and protection of the rights of asylum seekers. Monitoring and analysis of the process of implementation and creation of appropriate asylum policy has acquired a special dimension, not only due to the increase in the number of asylum seekers, but also due to monitoring the situation and creating a desirable system in this area. Serbia has shown its commitment to promoting an integration policy aimed at enacting the rights and obligations of foreigners, which can be compared to the rights and obligations of its citizens. However, Serbia has yet to develop a coordinated and integrated migration policy and intensive implementation in practice. The integration of migrants into our society is needed, and the main role in the process of integration of migrants should be played by the state, the system and the plan.

Keywords: asylum, migrations, migrants, challenges, law.

*Љупка Катана**

НЕКОЛИКО ЦРТИЦА О ИСТОРИЈСКОМ РАЗВОЈУ КОМУНИКАЦИЈЕ; ПОГЛЕД ИЗ УГЛА НОВОГ ВРЕМЕНА

Сажетак

Кроз неколико цртица, даћу осврт на историјски развој људске комуникације, као предмета рада, размотрен од периода знаног развитка, до данас. Полазим од основног одређења појма, да бих даљим текстом и кроз литературу академских аутора, разложила периоде зачетака и осврт свела на разматрање комуниколошке праксе на нивоу данашњице.

Кроз историјско-теоријске опите ваља доћи до увида у основу науке о комуникацији, најпре путем анализе резултата неких од претходних радова. Тиме и сагледавање начина којим су аутори посматрали алате у комуницирању раније цивилизације и исхода које су увидели, како би се поставила база даљег истраживачког рада. Методе које се користе у раду чине ретроспективу увида у историјске анализе појединих истраживача ове области. У раду се користи и упоредна метода, у смислу увида у интерпретацију тражених појмова. Резултати рада показали су да, иако честа тема истраживања, комуникацију је потребно дубље сагледати, најпре кроз основе њеног развоја, дакле увидом у њене почетке (и прапочетке). У складу с тим, резултати би требало да покажу да ваља радити на унапређењу квалитета људске комуникације савременог доба, која је могућа једино кроз анализу и почетни осврт (најпре) њене историје.

Кључне речи: комуникација, историјски осврт - комуницирања, ново доба, друштвене мреже, будуће комуницирање.

* lj.katana@gmail.com

УВОД

Све што чинимо и чега се дотакнемо у нашим животима, везано је за комуникацију и заснива се на комуникацији, као основној врсти интеракције, општења међу људима. Комуникација је одувек била - услов свих услова, када је реч о базичности остварења потреба и животних процеса, како са практичног, тако и са теоријског становишта и на нивоу категорије сазнања. Као модел људске интеракције и непрекидног процеса размене симбола (и значења) међу људима, одувек је постојала, па је, у складу са тим, у анализи посматран њен пређашњи период, оличен у спознаји пре савременог и сагледан из угла данас, на послетку.

У раду је дат осврт на историју развоја процеса комуникације, односно процеса размене/размењивања порука међу људима, приказан прегледом изабране литературе. Трагајући за првим појавама такве размене и кроз анализу записа, кретаћем се од периода антике (па и пре тога) до форми које постоје данас, са наглашеним оптимизмом ка будућим, унапређеним начинима, односно средствима комуницирања који враћају нешто сложенију лепоту говорног и писаног израза, склањајући упрошћене форме новосеријског оштећеног говора. Пролазећи кроз историсјку орбиту термина, те користећи се објашњењима извора који дају потпору историјској тачности података, јасно је да је овде у питању – само краћи осврт на задату тему, обједињен у прегледу поменуте перспективе неких од претходних истраживача, а за који тек предстоје дубља и сврсисходнија истраживања.

ТЕРМИН

Термин - комуникације изворно потиче од латинског глагола *communicare* – саопштити, договорити се, расправљати, саветовати (се), начинити заједничким.¹ Тиме се људско друштво уско везује за процес сарадње, односно могућности да заједнички живе и раде а у сврху већих и/или општих циљева. “А сарадња је немогућа без комуницирања.” (*Комуникација и језик, знаци, говор, писмо* 1968, 16).

“Комуникација је друштвени процес, социјални догађај, јер претпоставља људе као актере тога чина.” Па се најлакше може разумети као општење, односно саопштавање одређене поруке (Божиловић 2008, 16).

1 Глагол *communicare*, у присној је вези са латинском речи *communitas*, која се односи на заједницу, пријатељство али и правичност у међуљудским односима.

Иако су се бројни аутори бавили овом тематиком, давајући своје дефиниције, што само показује сложеност феномена о којем је реч, постоје бројне субдисциплине и теоријске специјализације које су за предмет истраживања узеле управо комуникацију (Томић 2003, 31), па и савремене школе и факултети, посебно на тлу западне хемисфере света. Потребно је, чини се, изнова увидети постојећа (са)знања, додати нова и прилагодити их савременом времену. То се нарочито односи на процес толико убрзан у данашње време, какав је процес комуникације.

Табсов модела комуникације (Табс 2013, 37) представља скицу где је приказан основни акт комуникацијског процеса. Овакав модел показује само два актера, односно два човека који разговарају и на њему можемо видети суштину данашњег комуникацијског процеса.²

КОМУНИКАЦИЈА КРОЗ ИСТОРИЈУ

Почевши од праисторије, преко средњег века, периода антике, новог доба па до савременог и дигиталног доба, начини комуникације и средства комуницирања су се мењали заједно са мењањем људске расе и потпуно у складу са еволуцијским, културолошким, цивилизацијским и другим видовима развоја. Међутим, сведоци смо великог убрзавања технолошког процеса, иновативно-компјутерских и готово неухватљивих орбита техничког развоја које савремена цивилизација готово да тешко и успорено може да испрати. Тиме и стари процес комуникације поприма своје нове (и радикално другачије) облике те је потребне њу (комуникацију) ускладити са савременим токовима тако да не изгуби своју изворност као типично људске (хумане) категорије.

Из бројних анализа аутора видимо да се историјска представа настанка комуникације мењала и кроз литературу. Дуго година уназад, веровало се да је говор као функција својствен само модерном човеку, хомо сапијенсу, као и да је комуникација раног човека била сведена на неартикулисане звуке којима су се људи споразумевали. Међутим, такав став промењен је налазима новијих истраживања. Овакви налази показују да су говорни облици комуникације у раним заједницама били засновани на комуницирању знаковима и симболима, што је зависило највише од услова живота и од локалитета. Први људи, преци човека који су користили говорну комуникацију још пре 60.000 година, били су ненадреталци.

² На поменутом моделу, оба актера представљају изворе процеса комуникације јер један одашиље поруку коју други (прималац) прима, декодира и потом одашиље нову у супротном смеру (Више: Табс 2013, 37).

У складу са поменутиим, аутор Дикон (Deacon) објашњава да су анализе међународних истраживачких тимова открили неандерталску кост, кључну за говор људи, у Тел Авиву, ископавајући кости у пећинама (Deacon 2010, 9000-9006). Други истраживачи, такође наводе своје доказе. Дикон такође истиче да су рани представници хомо сапијенса, иако са већим, обимнијим мозгом него што је наш, имали смањену интелигенцију и неспособност да говоре. (Deacon 2009, 897-916). Како време пролази и на основу новијих истраживања, такве представе о раном човеку нестају (Исто). Према ранијим истрагама ауторке Дин Филк (Dean Falk) са одељења антопологије Универзитета у Њујорку, модели фосила указују да је постојала добро развијена област језика, тиме и способност за говор (Dean Falk 2016). Њихов говор, свакако, био је лошији него данас, али постоје докази да су рани људи комуницирали са нешто суженијим распоном вокала. Тиме је и доказано да су неандерталци били довољно интелигентни и са способношћу за говор и размењивање речи једни са другима (Исто).

ОСВРТ КРОЗ ПЕРИОДЕ

Будући да комуникативна пракса људи захтева своје опите у различитим периодима, како би се сагледао њен напредак кроз време, потребно је, чини се, изнова проћи кроз историју развоја и направити кратак осврт на исти.

Историјско доба, према историчарима, садржи периоде подељене на стари, средњи, нови век (Smith 1884, 9) и на савремено доба. Претходи им период праисторије. Како се овде бавимо преваходно комуникацијом људи, као предметом осврта, видимо да се већински део аутора слаже да је почетак комуникацијске праксе везан првенствено за настанак - сликовног писма.

У праисторијско доба и на самом почетку развитка цивилизације, људи су живели у пећинама и комуницирали говором, који се сводио углавном на размену информација о лову и проналажењу хране (Smith 1906, 1510-1519). Потом је откривена ватра, па је човек могао, уз помоћ гаражи да црта на зидовима пећина цртеже, тако-зване петроглифе,³ потоње пронађене свуда у свету. Сачувани су и данас и везују се за праисторијско доба (*New World Encyclopedia*, 2019). С друге стране, димни сигнали, створени уз помоћ ватре, у многим племенима користили су се као средство комуницирања на удаљеним локацијама, тамо где су могли бити видљиви. Такође, коришћени су као знакови упозорења долазеће опасности или за

3 Петроглифи - (од грчких речи petros: камен, стена и glyphein: урезати, гравирати).

помоћ у преживљавању. Зачетници оваквог начина била су племена првобитних америчких Индијанаца, иако тек касније званично откривена (Jose de Solis, 2006), као и заједнице древних Кинеза. Били су то неки од првих начина комуницирања тадашњег човека, *забележеним* у историји. Временом човек је, заједно са другим врстама еволуционог напретка, усавршио и говор.

С друге стране, време које називамо старим веком, поред настанка првих цивилизација и класног друштва, везује се, у контексту теме, за појаву првог писма. Односи се на период до пада Западног римског царства, 476. године (Smith 1906, 1519). Сматра се да је најстарије писмо измишљено од стране Сумеријаца. Чинило је приказе у виду слика, (тадашњих сликовних речи), као наставком почетних пећинских цртежа. Временом, ради олакшане употребе, било је упрошћено па је из сликовног настало клинасто писмо јер су уместо слика коришћене цртице (Исто).

Стари Египћани имали су сопствене периоде раста и цивилизацијског напретка (Smith 1884, 15), те је на подручју њихове земље настало ново сликовно писмо названо хијероглифима (Sir Alan 1973, 27). Према предању, Феничани су нешто касније, измислили гласовно писмо, алфабет, који су преузели Грци и Римљани (*Комуникација и језик, знаци, говор, писмо* 1968, 350-351).

Антика припада старом веку и везује се за културу тадашње Грчке и Рима, као и држава које су биле под њиховим директним или индиректним утицајем. Тиме су ове две државе оставиле знатан траг на развој језика и говора, посебно узимајући у обзир плодно реторичко тле које је било развијано у тадашњим полисима.⁴ Теорија и пракса говора развијале су се у античкој Грчкој заједно са категоријама демократије и јавности (Томић 2003, 17), угодно спојених у политику демократске јавности.⁵ У таквом окружењу развитка, где су владала веровања у виша стања свести, али и истраживање сврсисходности напретка ка новом и корисном, могла је да се развија и комуникација (Smith 1884, 40).

Реторика је била и остала централна тачка историјског процвата комуникације уколико посматрамо категорију неговања лепог и истинитог говора. У том смислу, главно правило било је говорити истину, чак и на уштрб лепоте, тј. добро говорити али увек у складу са истинитим (Петровић 1995, 147). Грчко беседништво највише је било окарактерисано њиховим традиционалним – спорењем, које

4 Реч *полис*, грчког је порекла. Етимолошки је префикс речи политика и означава концепт државе-града, једно од најплоднијих историјских окружења развоја реторике и писма.

5 Демократска пракса у полисима, тражила је одлично познавање говорничких вештина, као предуслов за учешће у јавном животу. Таква пракса допринела је изванредном развоју говорништва.

је дало својеврсни печат изражају мишљења кроз испољавање критичког става. Такво својство грчког мишљења и говора, чуваног на агори, преузето је и од стране тадашњег Рима (Тадић 1995, 24). Дебате су постале устаљени начин и захтев у јавном говору. Античка Грчка се, зато може узети као место рођења, првенствено праксе, а онда и теорије говорништва (Томић 2003, 17).

Период средњег века односи се на период од 5-15. века односно период који је започео падом Западног римског царства па до ренесансе (Smith 1884, 9), односно до открића Америке и реформи цркве, (1517.) У научним круговима, сматра се заокруженом временском целином, као и периодом огромних географских проналазака. У том времену, након успостављања хришћанства као владајуће религије, тежило се прилагођавању првобитно омраженог античког говорништва у праксу ново-успостављене религије. У том смислу, коришћен је најпре обичан, прост говор, у сврху обраћања *простом* народу, док је од XI века реторика придобила ваљан и привилегован статус (и) у оквиру црквене власти (Томић 2003, 20).

Ренесанса се односи на развој књижевности и уметности, филозофије и реторике па и целокупне - комуникације. Њен развојни период, почиње у Италији крајем XIV века и означава повратак класичној антици као зачетку културе. У том периоду, реторика постаје комплементарна филозофији у оквиру универзитетске праксе датог времена, добијајући непобитан значај у образовању. С друге стране, хуманизам, за кога се ренесанса везује, оживљава антику и књижевност и стапа их у јединство (Исто).

У средњем веку, биле су заступљене софистицираније форме комуникације. Већ је постојало писмо и људи су углавном комуницирали говором и писаним путем. Шопенхауер у књизи: “Уметничко дело” је истакао да су речи *логика* и *дијалектика* коришћене већ у античко доба и то као синоними, иако означавају две врло различите ствари. Дијалектику као израз први је користио Платон, да би му се убрзо придружио Аристотел, у истом правцу поимања значења (Schopenhauer 2013, 43). Наша сазнања о том времену (и свакако не само о првим формама размене информација) углавном и проистичу захваљујући архивама сачуваних порука које су записивали тадашњи житељи. Примера ради, приповедање, као причање прича у групама из генерације у генерацију, коришћено је као једно од првих начина комуникаирања. Био је то и начин да се пренесе историја, да се преточи традиција из генерације у генерацију и да се чланови породице окупљају међусобно.

Први видови узвишеног комуникаирања у периоду средњег

века, били су списи и закони. Како су међу најобразованијим људима у времену били свештеници (*Комуникација и језик, знаци, говор, писмо* 1968, 321), књиге су се преписивале углавном у манастирским поседима, међутим, многи нису имали приступ књигама. Књиге су биле ретке творевине људске креативности и делатног ума и као такве, од непроцењивог значаја. Све до периода открића штампарске машине у XV веку, мали број одабраних имао је привилегију писмености. Најчешће су то била свештена лица (Исто).

Нови век односи се на историјски период од времена Колумбовог открића Америке, (1492.) па до Октобарске револуције (1917.). Такође се, као временска ставка овог раздобља узима време пада Византије 1453.године, док се као могући завршетак новог века узима и период Првог светског рата, од 1914-1918.године (Драговић и Драговић 2001, 15-17). Иако се сматра да су много пре Колумба Америку открили Викинзи, најновија открића иду у прилог Римљанима (Laguipo 2015). Наиме, они су током похода на *нови свет*, открили нови континент, миленијум пре Колумба (Исто). И у овом новом веку, као писмени (и посебно образовани) појединци, али и као лидери, визионари и предводници, истицана су – свештена лица (Asemoglu i Robinson 2014, 23).

ПОВЕСТ ШТАМПАРСКОЈ МАШИНИ

Будући да се стари век може поносити великим географским открићима, тако се нови век може поносити великим научним, технолошким и привредним открићима, убрзавши претходна географска. Под битним технолошким открићима мисли се, пре свега на проналаске дурбина, компаса и нових врста бродова која су убрзала открића географских предела (Драговић и Драговић, 15-17).

Свакако да су оваква открића допринела и бржем развоју неопходне комуникацијске праксе чиме је несумњиво добила на квалитету. Узимајући у обзир значајније перформансе развоја, број писмених људи се повећава, у чему је кључну улогу имао Гутенбергов изум, проналазак штампарске машине у XV веку, који се такође узима као период почетка новог века, најпре у Европи а потом и шире. Почетком XV века у Европи су постојали сви елементи потребни за штампање али је било потребно да их неко састави. Сматра се да је тај човек био Немац, Јохан Гутенберг. По професији златар, Гутенберг је разумео да појединачна слова могу да се изливају у калупе и потом употребе за бројне комбинације (*Комуникација и језик, знаци, говор, писмо* 1968, 128). Пре Гутенберга, Кинези су увелико штампали таква слова (неких 400 година пре)

али су одустали од свог открића, вероватно због количине симбола у кинескоме писму (Исто).

Проналазак ове машине био је један од највећих изума, свакако и догађаја у историји Запада. Са таквим проналаском може се поредити једино још проналазак парне машине. С тим у вези, штампари су крајем XV века увидели да се штампана страница лакше чита, чиме је штампа постала прва масовна индустрија и зачетник масовне производње. Откриће штампе, неоспорно је допринело убрзавању еволуције писмености и развоја језика нација, као процеса који је започет најпре развојем саобраћајница и целокупне комуникације, крајем средњег века (Исто, 129). Од тог периода, почела је масовна штампа књига,⁶ чиме је расла потреба за писменим људима и целокупним образовањем (Исто), до тада резервисаним претежно за свештенички кадар. Црквени људи били су “стручњаци и професионалци,” користећи се, међусобно једним посебним језиком, латинским. До тада, црква је окупљала свет– писмености и учења, а свештеници бирани међу децом мирјана (Исто, 128).

Штампа је тежила замрзавању, или тако-рећи, хватању у клопку до тада неухватљиве форме говорног језика, доводећи време опет у додир са доста старијом поезијом. У складу с тим, иако је раздвојила говорну од писане речи, штампа је унапредила форме писања и песништво. Писци и песници су могли, по први пут у историји да приђу већем броју читаоца, чиме је покренула сасвим нова епоха, коју можемо назвати епохом књижевности (Исто).

НОВО ДОБА

Модерно или савремено доба односи се на период од завршетка Првог светског рата (1918.) до данас (Драговић и Драговић 2001, 15-17).⁷ Ови периоди се углавном односе на интервале времена, посвећене (или установљене) у част неког од владара или неког од технолошких открића, па се њихово трајање не може узимати са прецизном тачношћу (иако углавном знамо њихове почетке) који се углавном преклапају (Исто).

С обзиром на то да се свет убрзано мења а свест расте, само ће будућност показати какве ћемо нове облике комуникације имати. Свакако да ниједан човек није могао сањати о средствима комуникација каква имамо данас. Компјутери, мобилни телефони, таблет рачунари, интернет комуникација са огромних удаљености, некада су били непојмљиви за свест људског рода. Научно-технолошка

6 Прва штампана књига била је Гутенбергова “Библија у 42 реда”, 1455. године.

7 За неке од аутора, ово доба односи се и на период историје од Француске револуције (1789) до данас;

револуција, у другој половини 19. века, донела је новитете и омогућила развој филма, радија, телевизије и других комуникацијских средстава који су целокупно гледано изменили живот савременика (Костић и Животић 1985, 73).

ДРУШТВЕНЕ МРЕЖЕ

У савременом добу имамо сасвим нова комуникацијска средства и комуникацијске канале. Дobar пример је видео-конференција, која се битно разликује од комуникације лицем у лице. У случају видео конференције, може доћи до комуникативних баријера. Комуникативне баријере могу бити механичке, семантичке и психолошке (Томић 2003, 67). Тако, приликом видео-конференције могу се јавити механичке баријере у виду буке, квара, кашњења звука, шума, сецкања видеа, звучних проблема, тиме и неадекватног преношења поруке али и способности оног који комуницира да правилно и истинито реагује на фацијалне експресије (Табс 2013, 43). Овим примером лако се рапознаје сложеност комуникацијских канала у данашњем систему разноликости.

Генерално, савремено доба доноси бројне видове комуникације. Средства и канали какав је интернет несумњиво су допринели доступности свих података које особа жели (а неретко и не жели) да изнесе у јавност. Појава разноликих видова нових канала комуникације (телефони, инстант поруке у виду смс-а или вибер апликације, мејлови), довела је до сталног разматрања постојећих, дакле присутних медија који су преносиоци истих (Вурпе 2008, 15-38). Тиме, поред технолошких средстава комуникације имамо и сасвим индивидуалне начине комуницирања где може и не мора постојати реципијент, односно прималац поруке, као такав.

Дobar пример су и блогови, као савремене верзије личних дневника, где људи могу да пишу о својим животима, чинећи их јавно доступним, дословно свима. Многи блогери постали су интересантни компанијама које су у њима видели сасвим нови канал, односно средство комуникације са клијентима. На тај начин добили су знатно приступачније канале комуницирања, тиме и лакшег добијања повратне информације од стране циљног тржишта, односно потрошача (Табс 2013, 45). Тиме смо добили сасвим нови комуникациони канал савременог доба, који су развиле и (из)користиле претежно млађе генерације савременика. Такви нови (пре)носиоци садржаја, *инфлуенсери*,⁸ постали су уједно и предводници нове професије (Cambridge Dictionary 2019).

⁸ Од енглеске речи *influence* - утицај, или глагола *to influence* – утицати, деловати, настала је именица *influencer* за особу која утиче и/или мења начин мишљења и/или понашања друге особе.

Инстаграм апликација (*Instagram*) постала је *место* сликовних и обједињених говорних и уживо (*live*) постављених садржаја и информација као и битно средство у комуникацији бизнис корисника са својим клијентима. С друге стране, сведоци смо употребе комуникацијских канала који су до скоро углавном били резервисани за инжењере информационих технологија и/или програмере и менаџере а који су, посебно у времену пандемије у години у којој се налазимо (2020.) ушли у свакодневну употребу људи других професија. Посебно се, у том смислу, истакла *Zoom* апликација, врло значајна и у раду студената и професора у школама и на факултетима и тренутно непроцењива у времену *on-line* садржаја. Корисничких апликација све је више чиме се наставља тренд продубљивања, тачније радикалног мењања начина савремених форми комуникације. Питање је да ли је потребно у свему пратити (и испратити) такав тренд и ићи у корак са временом за апликације и мреже које служе једино - преношењу мноштву информација. Као и у свему, и овде је потребан здрав критички став и паметан одабир.

ШТА НОСИ БУДУЋНОСТ

Почетак 21. века, изазован је у сваком смислу, посебно када је реч о комуникацији. Тиме, “древне реторичке традиције комуникације” почињу се примењивати на потпуно нове и другачије начине (Табс 2013, 29). Табс истиче да принципи и мудрости које потичу још из времена Аристотела и старе грчке традиције, Цицерона и старог Рима “сежу до модерних времена”, стапајући се са апликацијама, попут Скајпа, Јутјуба, Фејсбука, уједињујући подкасте, смс поруке, телефоне и веб-семинаре. Стога, “људска комуникација никада није била узбудљивија (Исто)!” У друштву модерности, средства комуницирања су небројива, међутим велики број њих и даље зависи, истоветно као и у примарним (примитивним) друштвима, од чула, пре свега вида и слуха (*Комуникација и језик, знаци, говор, писмо* 1968, 16).

Јасно је да се налазимо у новом добу и времену развоја информационих технологија, тиме и потпуно нових начина комуникације. Међутим, управо ради стицања фундамента истраживања и постављања теоријских темеља, ваља кренути – од почетка. У складу са тим, поставља се питање, који је период историје представља њен почетак и да ли је, као такав, уопште мерљив људским појмовним апаратом, увек условљеним индивидуалним системом вредности и перципирања, тачније - декодирања значења одаслане и/или примљене поруке од стране пошиљаоца (Милетић и Миле-

тић 2017, 41).⁹ Стога и не можемо са прецизношћу тврдити који је тачно то период.

Не тако давно у историји, имали смо знатно суптилније (и рекло би се, несигурније) начине комуникације односно начине њеног преношења чији су се трагови у јавности могли лако изгубити. Италијански аутор Умберто Еко, писао је о брзини којом застаревају нови носиоци записа, чиме смо “натерани” да мењамо сопствени начин размишљања и начине рада (чувања података које желимо сачувати). “Убрзање погодује брисању памћења,” што, без сумње представља “један од најболнијих проблема наше цивилизације” (Каријер и Еко 2011, 19).¹⁰

Тек је током последњих – више од 100 година човек кренуо са савладавањем проблема комуницирања на великим даљинама. У ранијим епохама, када је друштво чинила мања група, племе или породица, лако се могло сазнати шта се дешава у његовој околини (*Комуникација и језик, знаци, говор, писмо*, нав. дело, 210). Комуницирало се усмено а главни начини преношења знања и историје било је приповедање. Тек у поменутом времену пронађен је начин да се свакодневни језик претвори у “шифру погодну за одашиљање” (Исто). Сада коначно затварамо тај круг и враћамо се у стање ствари из којег смо и кренули. Враћамо се у могућност да директно/непосредно разговарамо са човеком којег можемо и видети, али без ограничења каква је, до скоро представљала удаљеност.

С тим у вези, данас се говори о - новом средњем веку (Еко 2001, 54-57). Аутор Еко пише о новој верзији апокалипсе каква се може поредити са остацима теоријских осврта на старе цивилизације, односно средњевековни процес противуречности. Такав пројекат оличеном је, с једне стране - у кризи и пропадању који је описан падом Западног римског царства, а с друге – у процвату, оличеном у концепту хуманизма. Тиме, аутор истиче питање: да ли је реч о “пророчанству или констатацији”, с обзиром да данас “живимо у добу у коме су сви процеси убрзани.” Као закључак наводи да, оно што се дешава у наших пет година, одговара ономе што се догађало у пређашњих пет векова (Исто).

Данас имамо другачију ситуацију јер све што се постави на интернет трајно остаје у том *простору*. Тако-звани Клауд (Cloud-com-

9 Термин *декодирање* саставни је део комуниколошке науке. Као појам, односи се на поимање значења, односно поруке и супротност је енкодирању. Представља завршну фазу сваког процеса комуникације.

10 Еково објашњење новинару када га је, приликом интервјуа запитало о брзини којом застаревају нови носиоци записа.

puting),¹¹ бескрајно је складиште података, оних које поставимо на интернет (Rouse 2019), било то за нас - добро (у смислу складиштења података и могућности да им увек приступимо када су нам потребни, као и да их сачувамо од заборавља) или - лоше, у смислу лаке користи и злоупотребе), уколико неко други жели да преузме, односно приступи истима.

Тиме видимо да је један од најбитнијих комуникацијских канала, ако не и најбитнији у данашњој (савременој) интеракцији међу људима, управо је интернет. Штавише, без интернет конекције више нико не би могао да замисли комуницију у времену у којем живимо.

ЗАКЉУЧАК

Првим људима историје нису била на располагању средства комуницирања каква имамо данас. Ни најближе одређење повезаности, не бисмо могли пронаћи, управо зато што се људско друштво стално развија, а свест (индивидуална и колективна) непрекидно расту. Многи облици људског животног процеса смењују се из лошијег у боље и настајују у времену и простору као најбољи - за тај (одређени) период. У том смислу, мишљења смо да није адекватно нагађање да ли је и шта је добро или лоше, данас.

Уколико бисмо поменути период ренесансе узели као период временске ознаке краја средњег века и у комуниколошком смислу, који је представљао уједно и најплоднији период процвата људске историје (не само у језику и говору него, очито и осталим сферама цивилизацијског развитка), утолико је у новом раздобљу људске историје дошло до трагичног преокрета, где се поред развоја технологије, развија и неслућено скрнављење људске комуникације. Тиме, процват компјутерске технологије довео је до развоја (и до убрзања) комуникације и комуникационих средства, која су омогућила брже преношење информација, али очито и до отуђења људске врсте.

Давне 1968. године група аутора написала је велику (у раду поменути) илусторвану енциклопедију о комуникацији. У једном делу, изрикли су идеју непрестане еволуције какву комуникација као процес показује, истичући веровање да ће кроз двадесетак година таква литература бити увелико застарела и битно другачија од нове и будуће (*Комуникација и језик, знаци, говор, писмо* 1968, 321). Они су навели да ће бити увелико – “научнија у обради грађе,”

¹¹ *Облак* (engl.cloud) настао је инспирисан симболиком облака, који се најчешће користи као приказ Интернета у дијаграмима.

али и да ће оповргнути и преиначити њихове тадашње закључке. У том смислу, сумирали су да ће у будућности постојати тако-звана: “философија-и-наука комуникација”, која је у многим својствима целовитија од оне каква је била до тада (Исто). Разлоге за такве врсте предвиђања дали су управо ради наше способности да информације измеримо математичким путем; ради наше употребе елктронских мозгова као и за решавање задатака у процесу, врло сличном мишљењу (Исто). Такви процеси нагоне нас на даља преиспитивања о природи мисли, о језику, креацији и креативности, о којој је својевремено писао наш научник Н.Тесла (Тесла 2018, 29), као релевантној за даљи развој човечанства. Тиме и за већу спознају чињеница, као спознајну базу за дубљи развој комуникацијске праксе.

Како је истакао професор, свештеник и доктор психологије М.Весин у говору из маја 2020.године - један од услова духовне зрелости, али и зрелости уопште, јесте умеће ћутања. Дакле, “умети заћутати”, што противуречи данас свему око нас. “Противуречи свој *пандемији* звукова која нас окружују од јутра до касне вечери... Како је мало времена за ћутање (Весин, 2020)!” С друге стране, психолог Пановић, приликом свог говора, рекао је да – човек јесте лишен границе и трансценденције и сам је пред лицем “техноништавила”. Али, “он га је створио, и кривица је сасвим његова. Има све мање радости и среће, а све више стреса и убрзања... (Пановић, 2020).” “Економија није више ту да задовољава потребе људи, јер је човек постао шраф у машини економије, гинући од рада као роб како би економија била успешна. Планета Земља, стога, може да задовољи потребе и преко 30 милијарди људи, али не може задовољити похлепу једног човека (Исто).”

У том смислу, Тесла је писао да - прогресивни развој човека зависи од инвентивности, што је и најважнији продукт човековог креативног мозга. Зато, ултимативна сврха кративности и јесте “потпуно овладавање ума над материјалним свијетом, кроћење сила природе тако да користе људским потребама” (Исто). С тим у вези, уколико се настави еволуцијска орбита раста и развоја људске креативности и овладавања човековог ума над материјалним средствима (али и симболиком и симболима; значењем и перцепцијом знакова...) питање је какве ћемо начине комуникације дочекати у будућности и/или испратити са доласком нових генерација.

Зато један од циљева у времену у којем живимо требало би да буде - чување примарног људског стваралаштва. У складу са тим, како пишу аутори поменуте енциклопедије о комуникацији, језику и говору, свака врста уметности је неприкосновена форма људске

комуникације и њен значај је непобитан. Стога се, у мору иновативних садржаја, људске креације какве су уметност, поезија, књиге, стваралаштво, морају сачувати. Поезија, примера ради, захтева познавање само свог језика и искључиво својих начина служења речи, па је такав начин употребе потпуно друкчији од метода којим се користе научници (*Комуникација и језик, знаци, говор, писмо*, исто).

Свако занимање има свој знаковини језик и систем значења, па се зато различито посматрају и посебно истражују. Тиме, дела човечјих руку и креативности опстају на себи својствене начине постојања (и опстајања) те их, никако не треба запоставити.¹² Штавише, потребно је послушати Теслин (поменути) савет и неговати људску креативност, односно чувати инвентивност која је темељ и најбитнији производ људског креативног ума.

Свакако, на нама је да одредимо средства којима ћемо комуницирати, која ћемо употребљавати и у којој мери, али је битно и да успоримо сваки развитак негативне врсте. Позната нам је легенда о граду Атлантида који је управо због невероватно брзог технолошког напретка, током времена узнапредовао толико да је *појео* људску расу.¹³ Тиме, можемо наставити праксу предвиђања будућности комуникације и да ли ће она бити заснована на машинама, можда и на конекцији мислима или другим облицима испољавања код људи. Али је битно да, као *чиста* хумана формација, (заснована на језику и говору), комуникација остане нетакнута и ни у ком случају подређена делокругу машина.

Иако је говор обновљен и надограђен посредством технолошких иновација, потребно је *господарити* изумима новог доба и не занемарити интеракцију људи лицем у лице. Стога је крајње нужно рационално користити информациону технологију, како би она служила људима, бивајући природни наставак човека (човекових ума, креативности и дела), дакле, првенствено као помоћ у смислу побољшаног рада и олакшаног живота, а не како би својом брзином урушила створено. На нама је да такав развој користимо у сврху већег и квалитетнијег развитка људске расе, науштрб лошег (могућег) цивилизацијског сценарија. Тиме ће и комуникација, уз неоспорне добробити технолошког напретка и убрзања, бити и остати превасходно – људска (хумана) категорија.

12 Када је реч о значају чувања поезије, сведоци смо напрасног и потпуно неоснованог предлога о избацивању једне од најпознатијих књига поезије познате српске поетесе из школске употребе у Србији. Такав, у најблажу руку – неоснован предлог, ретко која држава би приредила будућим школским нараштајима, оскрнављујући на тај начин, сопствено културно и идентитетско наслеђе.

13 Прича о Атлантиди први пут испричана је у Платоновим дијалозима, "Timaeus" и "Critias", написаним око 360 год.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Божиловић Никола. 2008. *Уметност, креација, комуникација*. Ниш: Универзитет у Нишу, Филозофски факултет.
- Весин Милош. 2020. Предавање, Lansing, Illinois, United States (14.05.2020. године).
- Драговић Драго, Иван Драговић. 2001. *Календар кроз историју*. Београд: Ауторско издање.
- Еко Умберто, Жан-Клод Каријер. 2011. *Не надајте се да ћете се решити књига*, Београд: Градац.
- Еко Умберто. 2001. *Свакодневна семиотика*. Београд: Народна књига, Алфа.
- Пановић Влајко. 2020. Предавање, Београд (мај 2020.године).
- Петровић Сретен. 1995. *Реторика*, Београд: Савремена администрација.
- Савремена илустрована енциклопедија. 1968. *Комуникација и језик, знаци, говор, писмо*. Београд: Вук Караџић, Љубљана: Младинска књига.
- Табс Стјуарт. 2013. *Комуникација, принципи и контексти*. Београд: Клио.
- Тадих Љубомир. 1995. *Реторика – Увод у вештину беседништва*. Београд: Филип Вишњић.
- Тесла Никола. 2018. *Моји изуми, аутобиографија*. Нови Сад: Академска књига.
- Томић Зорица. 2003. *Комуникологија*. Београд: Чигоја.
- Милетић Мирко, Невена Милетић. 2017. *Комуниколошки лексикон*. Београд: Универзитет Џон Незбит.
- Костић Бранислав, Радомир Животић. 1985. *Комуникација и култура*. Београд: Грађевинска књига.
- Arthur Schopenhauer. 2013. *L'arte di ottenere ragione*, Roma: Newton Compton editori.
- Asemoglu Daron, Džejms A. Robinson. 2014. *Zašto narodi propadaju*. Београд: Clio.
- Byrne Dara. 2008. "The Future of (the) 'Race'": Identity, Discourse and the Rise of Computer-mediated Public Spheres". Everett Cambridge: MacArthur Foundation Book Series on Digital Learning: Race and Ethnicity Volume.
- Bishop Christoper. 2006. *Pettern recognition and machine learning*. Singapore: Springer.
- Clare, Israel Smith, 1884, *Complete historical compendium; or Short history of the human race, ancient, mediaeval and modern*, London: Forgotten Books.
- Clare, Israel Smith. 1906. *Library of universal history*. New York: Union Book Co.
- Deacon Terrence. 2009. "The evolution of language systems in the human brain". In John Kaas (Ed.) *Evolutionary Neuroscience*, Academic Press.

- Deacon, Terrence. 2010. "A role for relaxed selection in the evolution of the language capacity." *Proceedings of the National Academy of Sciences* 107.
- Gardiner Sir Alan Henderson. 1973. *Egyptian Grammar*. Oxford: The Griffith Institute.
- Laguipo Angela. 2015. "Historians Claim Romans discovered America before Christopher Columbus", *Tech Times*, Интернет: <https://www.techtimes.com/articles/118953/20151224/historians-claim-romans-discovered-america-before-christopher-columbus.htm>, 07/04/2019.
- CambridgeDictionary. 2019. „Meaning of Influencer”. *Dictionary.cambridge.org*. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/influencer> / 03/03/2020.
- Falk, Dean. 2016. "Evolution of brain and culture: The neurological and cognitive journey from *Asutralopithecus* to Albert Einstein." *Journal of Anthropological Sciences*. <http://deanfalk.com/wp-content/uploads/2016/02/2016-JAS.pdf>. 07/04/2019.
- New World Encyclopedia. „History of Petroglyph". <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Petroglyph>, 05/04/2019.
- Jose de Solis Fray Gaspar. 2006. "Diary of A Visit of Inspection of the Texas Missions", Интернет: <https://www.manataka.org/page1900.html>, 05/04/2019.
- Rouse Margaret. 2019. "A comprehensive look at the path to cloud migrations; definition: Cloud computing". *Tech target*, Интернет: <https://searchcloudcomputing.techtarget.com/definition/cloud-computing>, 08/04/2019.

Ljupka Katana

**A FEW LINES ABOUT THE HISTORY OF
COMMUNICATION;
A VIEW FROM THE ANGLE OF THE NEW TIME**

Resume

The subject of this paper is a theoretical review of the history of human communication, reviewed from the time of its visible development, to this day, and examined through the analysis of the literature of authors who wrote about it. We proceed from the basic definition of the term, in order to explain, through further text, the periods of the beginnings of the communication practice of people through history, which leads to the goal of work. The aim of the research was - to find out through the theory of theoretical experiments the basis of the science of communication, which we come up with by analyzing the results of previous works. In order to look at the tools communicated by the past civilization, all in terms of setting up the base / foundation of further research opus by the authors of this paper, in the capacity of continuing such practice and applying knowledge in the sphere of communication. The results of the work have shown that, although the topic of research is a common topic, communication needs to be deepened through the basics of its development, precisely by insight into its beginnings. Accordingly, the results showed that it is necessary to work on improving the quality of human communication of the modern age, which is possible only through a thorough analysis of (first) its history.

Keywords: Communication, History of Communication, New age, The Social Network.

Бојана Секулић*
Институт за политичке студије, Београд

Данијела С. Перовић, Тијана Јокић, *Интеркултурално образовање у Србији, Регулативни оквир, стање и могућност за развој*, Центар за образовне политике, Београд, 2016.

Интеркултурно образовање у Србији је нова образовна концепција која потиче из миљеа интеграцијске политике западноевропских земаља. Потребна за интеркултурним образовањем најпре се јавила као реакција на асимилационе процесе, нарочито у индустријски развијеним европским земљама у којима је дошло до масовног прилива страних радника и чланова њихових породица у

другој половини Двдесетог века, а потом и у другим етнички и културолошки различитим друштвима. Као последица миграцијских процеса западноевропска друштва су добила нову радну снагу али су истовремено добила и нове културолошке и интеграцијске изазове. Новопридошли радници и чланови њихових породица, са својим животним потребама, као што су образовање, религија, забава и сл., нису по аутоматизму прихватили нове културне обрасце и стилове живота, па се зато нису социјално и културно интегрисали у нова друштва и у њихову матичну културу. С дру-

* bojana.sekulic@ips.ac.rs

ге стране, ни западноевропска, до тада етнички и културно хомогена друштва, нису довољно уважавала етничке и културолошке различитости и настојала су да асимилују уселеничку популацију, што је све више производило конфликте различитог инетнзитета. То је наметнуло потребу дефинисања нове интеграцијске политике која, бар декларативно, замењује културну асимилацију и доминацију афирмацијом културне разноликости. У основи те политике дефинишу се различите концепције васпитања и образовања, међу којима је и концепција *интеркултурно образовање*. О томе су писали многи западноевропски истраживачи (Costa-Lascoux, 1995; Cinar, 1993; Perotti, 1995; Steiner-Khamsi, 1994; Hohman, 1989; Leiprecht, 2001; Nieke, 2000; Campani & Gundara, 1994; Berthoin-Antal & Friedman, 2003; Banks, 2006; и други).

Публикација *Интеркултурално образовање у Србији : Регулативни оквир, стање и могућности за развој*, коју су уредиле Данијела С. Петровић и Тијана Локић, у издању Фонда за отворено друштво из Београда 2016. године, обима 178. стр., предмет је овог осврта. У овој публикацији објављено је, осим предговора и увода, десет аналитичких текстова у којима се елаборирају различита питања интеркултурног образовања и

његове имплементације у Србији. Ови текстови су логички и функционално груписани у три тематске целине, које се међусобно надовезују и надопуњују, па тако остављају утисак да је пре реч о систематизованој монографији, него о зборнику радова. У првој тематској целини садржана су два текста која су посвећена регулативном оквиру интеркултурног образовања. У првом тексту, Данијела С. Петровић, Радмила Гошовић и Јасминка Чекић Марковић, анализирају законске и стратешке алтернативе у области интеркултурног образовања у Србији. У другом тексту, Саша Милић разматра интеркултурне компетенције у Националном оквиру курикулума Републике Србије и врши поређење са националним оквирима курикулума референтних земаља. У другој тематској целини, презентирано је шест ауторских текстова који се баве различитим аспектима интеркултурних компетенција наставника и њиховом јачању. У првом тексту, Радмила Гошовић и Данијела С. Петровић, указују на стандарде за професију наставника и њиховог професионалног развоја. У другом тексту, Благица Златковић и Данијела С. Петровић, разматрају интеркултурно образовање будућих учитеља у Србији. У трећем тексту, Данијела С. Петровић, осврће се на акредитоване програме стручног усаврша-

вања наставника у области интеркултурног образовања у Србији. У четвртом тексту, Радмила Гошовић, анализира пројектне и програмске активности организација цивилног друштва у области интеркултурног образовања. У петом тексту, Јасминка Чекић Марковић, даје осврт на обуке „интеркултурно образовање и васпитање“ које су реализоване у пројекту *Развионица – виђење наставника и тренера*. И у шестом тексту по редоследу, Тијана Јокић и Данијела С. Петровић, указују на интеркултурну осетљивост наставника и чиниоце успешног спровођења интеркултурног образовања у Србији. У трећој тематској целини, изложено је два текста. У првом тексту, Данијела С. Петровић, Тијана Јокић, Радмила Гошовић и Јасминка Чекић Марковић, презентирају закључке и препоруке. А у другом тексту, Радмила Гошовић, Данијела С. Петровић, Јасминка Чекић Марковић и Тијана Јокић, истичу предлог индикатора за праћење стања интеркултурног образовања у школама у Србији. Након ових ауторских текстова, у овој публикацији дато је три прилога: 1) Реализација програма по категоријама – аспектима интеркултурног образовања које подстичу; 2) Листа НВО; и 3) Преглед програма и пројеката из области интеркултуралности које реализују НВО и њихових донатора.

У свим овим текстовима изражена је озбиљна теоријска и емпиријска утемељеност, разложност и систематичност у излагању, па и ако читалац није сагласан са ставовима аутора, тешко да може оспори њихову аргументацију и озбиљност.

Имајући у виду порекло интеркултурног образовања и његов смисао, чини се да је ово само још један у низу образаца западноевропских друштава који се настоји механички уградити у српско друштво које нема обележја друштава у којима је изнуђена ова образовна концепција. Србија није била индустријски толико развијена да је могла привлачити усељеничку радну снагу, нити је могла имати асимилаторску интеграцијску политику, па се у том контексту тешко могу разумети велике нарације о интеркултурном образовању у Србији, као и снажан утицај невладиног сектора да овај тип образовања стекне превалентну улогу. Међутим, с друге стране, имајући у виду да је у Србији вековима грађено аутохтоно мултиетничко и мултикултурно друштво није на одмет указати на вредности и достигнућа савременог интеркултурног васпитања и образовања које може бити значајан корективни чинилац у владајућој образовној концепцији. У томе сасвим сигурно велики допринос пружа и публикација „Интеркултурално образовање

у Србији : Регулативни оквир, стање и могућности за развој¹⁵. Зато је ова публикација веома корисно штиво за све чиниоце у васпитно-образовном систему Републике Србије, од васпитача у предшколским устано-

вама и учитеља, наставника на свим нивоима институционалног образовања, истраживача који се баве васпитањем и образовањем, а нарочито за креаторе образовних курикулума и просветне политике.

Овај рад је примљен 15. септембра 2020. године, а прихваћен на састанку Редакције 12. октобра 2020. године.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

У часопису *Социјална политика* објављују се радови који представљају резултат најновијих теоријских и емпиријских научних истраживања у области социјалне политике и социјалног рада.

Радови се објављују на српском језику и ћириличком писму или енглеском језику.

Часопис се објављује три пута годишње. Рокови за слање радова су: 1. март, 1. јул и 1. новембар.

Исти аутор не може да објави рад у два узастопна броја часописа, без обзира да ли је реч о самосталном или коауторском раду.

Аутори су у обавези да приликом слања радова доставе потписану и скенирану изјаву да рад није претходно објављен, односно да није реч о аутоплагијату или плагијату. Образац изјаве може се преузети са интернет странице часописа: http://www.ips.ac.rs/rs/magazines/srpska-politicka-misao/authors_directions/.

Радове слати на имејл-адресу: sp@ips.ac.rs.

Научни чланак може имати највише 40.000 карактера са размацима, укључујући фусноте. Приликом бројања карактера оставити списак референци. Изузетно, монографска студија може бити већег обима у складу са одредбама *Правилника о поступку, начину вредновања и квантитативном исказивању научноистраживачких резултата истраживања*.

Осврт може имати највише 15.000 карактера са размацима.

Приказ књиге може имати највише 10.000 карактера са размацима.

Приликом провере броја карактера користити опцију *Review/Word Count/Character (with spaces)* уз активiranу опцију *Include textboxes, footnotes and endnotes*.

НАЧИН ЦИТИРАЊА

Часопис *Социјална политика* користи делимично модификовани Чикаго стил цитирања (17. издање приручника *Chicago Manual of Style*), што подразумева навођење библиографске парентезе (заграде) по систему аутор–датум у тексту, као и списак референци са пуним библиографским подацима након текста рада.

Податке у библиографској парентези и списку референци навести на језику и писму на коме је референца објављена.

У наставку се налазе правила и примери навођења библиографских података у списку референци и у тексту. За сваку врсту референце прво је дато правило навођења, а затим пример навођења у списку референци и библиографској парентези.

Библиографска парентеза се по правилу наводи на крају реченице, пре интерпункцијског знака, и садржи презиме аутора, годину објављивања и одговарајући број страна, према следећем примеру: (Суботић 2010, 15–17).

Монографија

Један аутор

Презиме, име. Година издања. *Наслов*. Место издања: издавач.

Суботић, Момчило. 2010. *Политичка мисао србистике*.

Београд: Институт за политичке студије.

(Суботић 2010)

Mearsheimer, John J. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton & Company.

(Mearsheimer 2001)

Два или три аутора

Презиме, име, и име презиме. Година издања. *Наслов*. Место издања: издавач.

Стојановић, Ђорђе, и Живојин Ђурић. 2012. *Анатомија савремене државе*. Београд: Институт за политичке студије.

(Стојановић и Ђурић 2012)

Pollitt Christopher, Johnston Birchall, and Keith Putman. 1998. *Decentralising Public Service Management*. London: Macmillan Press.

(Pollitt, Birchall, and Putman 1998)

Четири и више аутора

Презиме, име, и презиме, име и презиме, и име презиме. Година издања. *Наслов*. Место издања: издавач.

Милисављевић, Бојан, Саша Варинац, Александра Литричин, Андријана Јовановић, и Бранимир Благојевић. 2017. *Коментар Закона о јавно-приватном партнерству и концесијама: према стању законодавства од 7. јануара 2017. године*. Београд: Службени гласник; Правни факултет.

(Милисављевић и др. 2017)

Уредник/приређивач/преводицац уместо аутора

Након навођења имена, ставити зарез, па након тога одговарајућу скраћеницу на језику и писму референце, нпр. „ур.“, „прев.“, „прѣ.“, „ed.“, „eds.“

Kaltwasser, Cristobal Rovira, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo, and Pierre Ostigoy, eds. 2017. *The Oxford Handbook of Populism*. New York: Oxford University Press.

(Kaltwasser et al. 2017)

Поглавље у зборнику

Презиме, име. Година издања. „Наслов поглавља.” У *Наслов*, ур. име презиме, број страна на којима се налази поглавље. Место издања: издавач.

Степић, Миломир. 2015. „Позиција Србије пред почетак Великог рата са становишта Првог и Другог закона геополитике.” У *Србија и геополитичке прилике у Европи 1914. године*, ур. Миломир Степић и Љубодраг П. Ристић, 55–78. Лајковац: Градска библиотека; Београд: Институт за политичке студије.

(Степић 2015)

Lošonc, Alpar. 2019. “Discursive dependence of politics with the confrontation between republicanism and neoliberalism.” In *Discourse and Politics*, eds. Dejana M. Vukasović and Petar Matic, 23–46. Belgrade: Institute for Political Studies.

(Lošonc 2019)

Чланак у научном часопису

Чланак у редовном броју

Презиме, име. Година издања. „Наслов чланка.” *Наслов часописа* волумен (број): број страна на којима се налази чланак. DOI број.

Ђурић, Живојин, и Миша Стојадиновић. 2018. „Држава и неолиберални модели урушавања националних политичких институција.” *Српска политичка мисао* 62 (4): 41–57. doi: 10.22182/sptm.6242018.2.

(Ђурић и Стојадиновић 2018, 46–48)

Ellwood, David W. 2018. “Will Brexit Make or Break Great Britain?” *Serbian Political Thought* 18 (2): 5–14. doi: 10.22182/spt.18212018.1.

(Ellwood 2018, 11)

Чланак у посебном броју

Презиме, име. Година издања. „Наслов чланка.” У „Наслов посебног броја”, ур. име презиме уредника, напомена о посебном издању, *Наслов часописа*: број страна на којима се налази чланак. DOI број.

Стојановић, Ђорђе. 2016. „Постмодернизам у друштвеним наукама: стање парадигме.” У „Постмодернизација српске науке: политика постмодерне / политика после постмодерне”, ур. Ђорђе Стојановић и Мишко Шуваковић, посебно издање, *Српска политичка мисао*: 5–35. doi: 10.22182/spm.spesijal2016.1.

(Стојановић 2016, 27)

Енциклопедије и речници

Наведен је аутор/уредник

Презиме, име, име и презиме, ур. Година издања. *Наслов*. Том. Место издања: издавач.

Jerkov, Aleksandar, ur. 2010. *Velika opšta ilustrovana enciklopedija Larrouse: dopunjeno srpsko izdanje*. Tom V (S–Ž). Beograd: Mono i Manjana.

(Jerkov 2010)

Није наведен аутор/уредник

Наслов. Година издања. Место издања: издавач.

Webster's Dictionary of English Usage. 1989. Springfield, Massachusetts: Merriam-Webster Inc.

(*Webster's Dictionary of English Usage* 1989)

Докторска дисертација

Презиме, име. Година издања. „Наслов докторске дисертације.” Докторска дисертација. Назив универзитета: назив факултета.

Бурсаћ, Дејан. 2019. „Утицај идеологије политичких партија на јавну потрошњу у бившим социјалистичким државама.” Докторска дисертација. Универзитет у Београду: Факултет политичких наука.

(Бурсаћ 2019, 145–147)

Wallace, Desmond D. 2019. “The diffusion of representation.” PhD diss. University of Iowa.

(Wallace 2019, 27, 81–83)

Чланак у дневним новинама или периодичним часописима

Наведен је аутор

Презиме, име. Година издања. „Наслов чланка.” *Назив новине или часописа* годиште: број стране на којој се налази чланак.

Авакумовић, Маријана. 2019. „Платни разреди – 2021. године.” *Политика*, 8. децембар: 9.

(Авакумовић 2019)

Није наведен аутор

Назив новине или часописа. Година издања. „Наслов чланка.” Годиште: број стране на којој се налази чланак.

New York Times. 2002. “In Texas, Ad Heats Up Race for Governor.” July 30, 2002.

(*New York Times* 2002)

Референца са корпоративним аутором

Назив аутора [акроним, по потреби]. Година издања. *Наслов издања*. Место издања: издавач.

Министарство за европске интеграције Републике Србије [МЕИРС]. 2018. *Водич за коришћење ЕУ фондова у Србији*. Београд: Министарство за европске интеграције Републике Србије.

(Министарство за европске интеграције Републике Србије [МЕИРС] 2018) – *прво навођење*

(МЕИРС 2018) – *свако следеће навођење*

International Organization for Standardization [ISO]. 2019. *Moving from ISO 9001:2008 to ISO 9001:2015*. Geneva: International Organization for Standardization.

(International Organization for Standardization [ISO] 2019) – *прво навођење*

(ISO 2019) – *свако следеће навођење*

Репринт издања

Презиме, име. [Година првог издања] Година репринт издања. *Наслов*. Место првог издања: издавач првог издања. Напомена „Репринт“ на језику и писму референце, место издања репринт издања: издавач. Напомена одакле су цитати у тексту преузети.

Михалцић, Стеван. [1937] 1992. *Барања: од најстаријих времена до данас*, треће издање. Нови Сад: Фототипско из-

дање. Репринт, Београд: Библиотека града Београда. Цитати се односе на фототипско издање.

(Михалцић [1937] 1992)

Посебни случајеви навођења референци

Навођење другог и сваког следећег издања

Презиме, име. Година издања. *Наслов*, напомена о издању. Место издања: издавач.

Гаџиновић, Радослав. 2018. *Млада Босна*, друго допуњено и измењено издање. Београд: Evro Book.

Више референци истог аутора

1) *Исти аутор, различите године* – Ређати према години издања, почевши од најраније.

Степић, Миломир. 2012. „Србија као регионална држава: реинтеграциони геополитички приступ.” *Национални интерес* 14 (2): 9–39. doi: 10.22182/ni.1422012.1.

Степић, Миломир. 2015. „Позиција Србије пред почетак Великог рата са становишта Првог и Другог закона геополитике.” У *Србија и геополитичке прилике у Европи 1914. године*, ур. Миломир Степић и Љубодраг П. Ристић, 55–78. Лајковац: Градска библиотека; Београд: Институт за политичке студије.

2) *Исти аутор, иста година* – Ређати према азбучном или абecedном редоследу почетног слова назива референце. Поред године објављивања ставити почетна слова азбуке или абецедне која се користе и у библиографској парентези.

Гаџиновић, Радослав. 2018а. „Војна неутралност и будућност Србије.” *Политика националне безбедности* 14 (1): 23–38. doi: 10.22182/pnb.1412018.2.

Гаџиновић, Радослав. 2018б. *Млада Босна*, друго допуњено и измењено издање. Београд: Evro Book.

(Гаџиновић 2018а, 25), (Гаџиновић 2018б)

3) *Исти аутор као самостални аутор и као коаутор* – Прво навести референце у којима је самостални аутор, а затим оне у којима је коаутор.

Стојановић, Ђорђе. 2016. „Постмодернизам у друштвеним наукама: стање парадигме.” У „Постмодернизација српске науке: политика постмодерне / политика после постмо-

дерне”, ур. Ђорђе Стојановић и Мишко Шуваковић, посебно издање, *Српска политичка мисао*: 5–35. doi: 10.22182/spm.spesija2016.1.

Стојановић, Ђорђе, и Живојин Ђурић. 2012. *Анатомија савремене државе*. Београд: Институт за политичке студије.

4) *Исти аутор као први коаутор у више различитих референци* – Ређати према азбучном или абecedном редоследу презимена другог коаутора.

Pollitt Christopher, Johnston Birchall, and Keith Putman. 1998. *Decentralising Public Service Management*. London: Macmillan Press.

Pollitt Christopher, Colin Talbot, Janice Caulfield, and Amanda Smullen. 2005. *Agencies: How Governments do Things Through Semi-Autonomous Organizations*. New York: Palgrave Macmillan.

Посебни случајеви навођења библиографске парентезе

Изузеци од навођења библиографске парентезе на крају реченице

1) *Навођење презимена аутора у оквиру реченице* – Годину издања ставити у заграду након навођења презимена, а број стране на крају реченице у заграду. За референцу на латиници или страном језику у загради навести и презиме аутора.

„Према мишљењу Суботића (2010), ...” (30).

„Бокслер (Bochsler 2018) у својој књизи тврди...”

2) *Навођење презимена аутора у оквиру реченице пре цитата из референце* – Након навођења презимена, у библиографској парентези навести годину и број стране, а затим навести цитат.

Као што Суботић (2010, 45) наводи: „...”

Миршајмер (Mearsheimer 2001, 57) изричито тврди: „...”

3) *Навођење исте референце више пута у једном пасусу* – Ако се наводи иста страна или опсег страна, унети библиографску парентезу приликом последњег навођења или на крају пасуса пре интерпункцијског знака. Ако се наводе различите стране, референцу навести приликом првог позивања на одређену страну, а затим до краја пасуса у заграду стављати само различите бројеве страна.

Не користити „исто”, „*ibid*”, или „*op. cit.*” за вишеструко навођење референце.

Навођење израза „видети”, „упоредити” и сл.

Изразе унети у библиографску парентезу.

(видети Кнежевић 2014, 153)

(Степић 2015; упоредити Кнежевић 2014)

Секундарна референца

У библиографској парентези прво навести презиме аутора, годину и број стране примарне референце, затим „цитирано у:” и презиме аутора, годину и број стране секундарне референце. У списку референци навести само секундарну референцу.

„Том приликом неолиберализам се од стране највећег броја његових протагониста најчешће одређује као политика слободног тржишта која охрабрује приватне фирме и побољшава избор потрошачима, разарајући при том ‘неспособну, бирократску и паразитску владу која никада не може урадити ништа добро, без обзира на њене добре намере’” (Chomsky 1999, 7 цитирано у: Ђурић и Стојадиновић 2018, 47).

Ђурић, Живојин, и Миша Стојадиновић. 2018. „Држава и неолиберални модели урушавања националних политичких институција.” *Српска политичка мисао* 62 (4): 41–57. doi:10.22182/spm.6242018.2.

Иста библиографска парентеза, више референци

1) *Различити аутори* – Референце одвојити тачком и зарезом.

(Степић 2015, 61; Кнежевић 2014, 158)

2) *Исти аутор, различите године* – Навести презиме аутора, а затим године издања различитих референци по редоследу од најраније до најновије и одвојити их зарезом, односно тачком и зарезом када се наводи број страна.

(Степић 2012, 2015) или (Степић 2012, 30; 2015, 69)

3) *Различити аутори, исто презиме* – Иницијал имена. Презиме аутора. Година издања.

(Д. Суботић 2010, 97), (М. Суботић 2010, 302)

Суботић, Драган. 2010. „Нови јавни менаџмент у политичком систему Србије.” *Политичка ревија* 23 (1): 91–114. doi: 10.22182/pr.2312010.5.

Суботић, Момчило. 2010. „Војводина у политичком систему Србије.” *Политичка ревија* 23 (1): 289–310. doi: 10.22182/pr.2312010.15.

Правни акти

У библиографској парентези навести члан, став и тачку или параграф коришћењем скраћеница „чл.”, „ст.”, „тач.”, „Art.” „para.” и сл.

Устави и закони

Назив акта [акроним, по потреби], „Назив службеног гласила” и број, или интернет адреса и датум последњег приступа.

Устав Републике Србије, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 98/06.

(Устав Републике Србије 2006, чл. 33)

Закон о основама система образовања и васпитања [ЗО-СОВ], „Службени гласник Републике Србије”, бр. 88/2017, 27/2018 – др. закон, 10/2019 и 27/2018 – др. закон.

(ЗОСОВ 2019, чл. 17, ст. 4)

Закон о наслеђивању [ZN], „Narodne novine“, br. 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, i 33/15 i 14/19.

(ZN 2019, čl. 3)

An Act to make provision for and in connection with offences relating to offensive weapons [Offensive Weapons Act], 16th May 2019, www.legislation.gov.uk/ukpga/2019/17/pdfs/ukpga_20190017_en.pdf, last accessed 20 December 2019.

(Offensive Weapons Act 2019)

Одлуке државних органа и институција

Назив органа [акроним или скраћени назив], Назив акта и број предмета, датум доношења акта, или интернет адреса и датум последњег приступа.

Заштитник грађана Републике Србије [Заштитник грађана], Мишљење бр. 15–3314/12, 22. октобар 2012, https://www.osobesainvaliditetom.rs/attachments/083_misljenje%20ZG%20DZ.pdf, последњи приступ 20. децембра 2019.

(Заштитник грађана, 15–3314/12)

U.S. Department of the Treasury [USDT], Treasury Directive No. 13–02, July 20, 1988, <https://www.treasury.gov/about/role-of-treasury/orders-directives/Pages/td13-02.aspx>, last accessed 20 December 2019.

(USDT, 13–02)

Законодавни акти Европске уније

Назив акта, подаци из службеног гласила у формату наведеном на сајту *EUR-lex*: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>.

Regulation (EU) No 182/2011 of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 laying down the rules and general principles concerning mechanisms for control by Member States of the Commission’s exercise of implementing powers, OJ L 55, 28.2.2011, p. 13–18.

(Regulation 182/2011, Art. 3)

Међународни уговори

Оснивачки уговори Европске уније

Назив уговора или консолидоване верзије [акроним], подаци о коришћеној верзији уговора из службеног гласила у формату наведеном на сајту *EUR-lex*: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>.

Treaty on European Union [TEU], OJ C 191, 29.7.1992, p. 1–112.

(TEU 1992, Art. J.1)

Consolidated version of the Treaty on European Union [TEU], OJ C 115, 9.5.2008, p. 13–45.

(TEU 2008, Art. 11)

Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union [TFEU], OJ C 202, 7.6.2016, p. 1–388.

(TFEU 2016, Art. 144)

Остали међународни уговори

Назив уговора [акроним или скраћени назив], датум закључивања, регистрација у Уједињеним нацијама – UNTS број, регистрациони број са сајта *United Nations Treaty Collection*: <https://treaties.un.org>.

Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization [Marrakesh Agreement], 15 April 1994, UNTS 1867, I-31874.

(Marrakesh Agreement 1994)

Convention on Cluster Munitions [CCM], 30 May 2008, UNTS 2688, I-47713.

(CCM 2008)

Treaty of Peace between the State of Israel and the Hashemite Kingdom of Jordan [Israel Jordan Peace Treaty], 26 October 1994, UNTS 2042, I-35325.

(Israel Jordan Peace Treaty 1994)

Одлуке међународних организација

Назив међународне организације и надлежног органа [акроним], број одлуке, Назив одлуке, датум усвајања.

United Nations Security Council [UNSC], S/RES/1244 (1999), Resolution 1244 (1999) Adopted by the Security Council at its 4011th meeting, on 10 June 1999.

(UNSC, S/RES/1244)

Parliamentary Assembly of the Council of Europe [PACE], Doc. 14326, Observation of the presidential election in Serbia (2 April 2017), 29 May 2017.

(PACE, Doc. 14326, para. 12)

Судска пракса

Судска пракса у Републици Србији

Врста акта и назив суда [акроним суда], број предмета са датумом доношења, назив и број службеног гласника или друге публикације у коме је пресуда објављена – ако је доступно.

Одлука Уставног суда Републике Србије [УСПС], IУа-2/2009 од 13. јуна 2012. године, „Службени гласник РС”, бр. 68/2012.

(Одлука УСПС, IУа-2/2009)

Решење Апелационог суда у Новом Саду [АСНС], Ржр-1/16 од 27. априла 2016. године.

(Решење АСНС, Ржр-1/16)

Судска пракса Међународног суда правде

Назив суда [акроним суда], *Назив случаја*, врста одлуке са датумом доношења, назив и број гласила у коме је пресуда објављена, број стране.

International Court of Justice [ICJ], *Application of the Interim Accord of 13 September 1995 (the Former Yugoslav*

Republic of Macedonia v. Greece), Judgment of 5 December 2011, I.C.J. Reports 2011, p. 644.

(ICJ Judgment, 2011)

International Court of Justice [ICJ], *Accordance with the International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*, Advisory Opinion of 22 July 2010, I.C.J. Reports, p. 403.

(ICJ Advisory Opinion, 2010)

Судска пракса Суда правде Европске уније

Назив случаја, број случаја, врста случаја са датумом доношења, Европска идентификациона ознака судске праксе (ECLI).

United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. European Parliament and Council of the European Union, Case C-270/12, Judgment of the Court (Grand Chamber) of 22 January 2014, ECLI:EU:C:2014:18.

(*United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. European Parliament and Council of the European Union*, C-270/12) или

(CJEU, C-270/12)

United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. European Parliament and Council of the European Union, Case C-270/12, Opinion of Advocate General Jääskinen delivered on 12 September 2013, ECLI:EU:C:2013:562.

(Opinion of AG Jääskinen, C-270/12)

Судска пракса Европског суда за људска права

Назив случаја, број представке, врста случаја са датумом доношења, Европска идентификациона ознака судске праксе (ECLI).

Pronina v. Ukraine, No. 63566/00, Judgment of the Court (Second Section) on Merits and Just Satisfaction of 18 July 2006, ECLI:CE:ECHR:2006:0718JUD006356600.

(*Pronina v. Ukraine*, 63566/00, par. 20) или

(ECHR, 63566/00, par. 20)

Судска пракса других међународних судова и трибунала

Назив суда [акроним суда], *Назив случаја*, број случаја, врста случаја са датумом доношења.

International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991 [ICTY], *Prosecutor v. Dusko Tadic*, Case No. IT-94-1-A-

AR77, Appeal Judgement on Allegations of Contempt Against Prior Counsel, Milan Vujin, Judgment of 27 February 2001.

(*Prosecutor v. Dusko Tadic*, IT-94-1-A-AR77) или
(ICTY, IT-94-1-A-AR77)

Архивски извори

Назив установе [акроним или скраћени назив], назив или број фонда [акроним или скраћени назив], кутија, фасцикла (уколико постоји), сигнатура, „Назив документа” (ако нема назива, дати кратак опис одговарањем на питања: ко? коме? шта?), место и датум документа или н.д. ако није наведен датум.

Архив Србије [АС], МИД, К-Т, ф. 2, r93/1894, „Извештај Министарства иностраних дела о постављању конзула”, Београд, 19. април 1888.

(АС, МИД, К-Т, ф. 2)

(АС, МИД, ф. 2) – ако је позната само фасцикла, а не и кутија

Dalhousie University Archives [DUA], Philip Girard fonds [PG], B-11, f. 3, MS-2-757.2006-024, “List of written judgements by Laskin,” n.d.

(DUA, PG, B-11, f. 3)

Извори са интернета

Презиме, име или назив корпоративног аутора [акроним]. Година објављивања или н.д. – ако не може да се утврди година објављивања. „Наслов секције или стране унутар сајта.” *Назив сајта*. Датум креирања, модификовања или последњег приступа страници, ако не може да се утврди на основу извора. Интернет адреса.

Bilefsky, Dan, and Ian Austen. 2019. “Trudeau Re-election Reveals Intensified Divisions in Canada.” *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2019/10/22/world/canada/trudeau-re-elected.html>.

(Bilefsky and Austen 2019)

Институт за политичке студије [ИПС]. н.д. „Предавање др Фридриха Ромига.” *Институт за политичке студије*. Последњи приступ 10. октобар 2018. <http://www.ips.ac.rs/rs/news/predavanje-dr-fridriha-romiga/>.

(Институт за политичке студије [ИПС], н.д.) – *прво навођење*

(ИПС, н.д.) – *свако следеће навођење*

Танјуг. 2019. „Европска свемирска агенција повећава фондове.” 28. новембар 2019. <http://www.tanjug.rs/full-view1.aspx?izb=522182>.

(Танјуг 2019)

ФОРМАТИРАЊЕ ТЕКСТА

Опште смернице о обради текста

Текст рада обрадити у програму *Word*, на следећи начин:

- величина странице: А4;
- маргине: *Normal* 2,54 cm;
- текст писати курентом (обичним словима), осим ако није другачије предвиђено;
- проред између редова у тексту: 1,5;
- проред између редова у фуснотама: 1;
- величина слова у наслову: 14 pt;
- величина слова у поднасловима: 12 pt;
- величина слова у тексту: 12 pt;
- величина слова у фуснотама: 10 pt;
- величина слова за табеле, графиконе и слике: 10 pt;
- увлачење првог реда пасуса: 1,27 cm (опција: *Paragraph/Special/First line*);
- поравнање текста: *Justify*;
- боја текста: *Automatic*;
- нумерација страна: арапски бројеви у доњем десном углу;
- не преламати речи ручно уношењем цртица за наставак речи у наредном реду;
- сачувати рад у формату .doc.

Примена правописних правила

Радове ускладити са *Правописом српског језика* у издању Матице српске из 2010. године или из каснијих издања.

Посебну пажњу обратити на следеће:

- Приликом првог навођења **транскрибованих страних имена и израза** у облој загради поред навести и њихове облике на изворном језику у курзиву (*italic*), нпр: Франкфуртер алгемајне цајтунг (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*), Џон

- Ролс (*John Rawls*), Алексеј Тупољев (*Алексей Туполев*).
- Поједине **општепознате стране изразе** писати само на изворном језику у курзиву, нпр. *de iure, de facto, a priori, a posteriori, sui generis* итд.
 - **Реченицу не почињати** акронимом, скраћеницом или бројем.
 - **Текст у фуснотама** увек завршавати тачком.
 - За навођење израза или **цитирања на српском језику** користити наводнике који су својствени српском језику према важећем правопису („ ”), а за навођење или **цитирање на енглеском или другом страном језику** користити наводнике који су својствени том језику (“ ”, « »).
 - **Угластом заградом** [] означавати: 1) сопствени текст који се умеће у туђи текст; или 2) текст који се умеће у текст који је већ омеђен облом заградом.
 - **Црту** писати са размаком пре и после или без размака, никако са размаком само пре или само после. Између бројева, укључујући бројеве страна, користити примакнуту црту (–), а не цртицу (-).
 - За **наглашавање појединих речи** не користити подебљана слова (**bold**), нити подвучена слова (underline) већ искључиво курзив (*italic*) или наводнике и полунаводнике (“ ” на српском језику или “ ’ ” на енглеском језику).

Форматирање научног чланка

Научни чланак форматирати на следећи начин:

Име и презиме првог аутора*

* Фуснота: Имејл-адреса аутора: Препоручује се навођење институционалне имејл-адресе аутора.

Установа запослења

Име и презиме другог аутора

Установа запослења

НАСЛОВ РАДА**

** Фуснота: по потреби, навести један од следећих (или сличних) података: 1) назив и број пројекта у оквиру кога је чланак написан; 2) да је рад претходно изложен на научном скупу у виду усменог саопштења под истим или сличним називом; или 3) да је истраживање које је представљено у раду спроведено за потребе израде докторске дисертације аутора.

Сажетак

Сажетак, обима од 100 до 250 речи, садржи предмет, циљ, коришћени теоријско-методолошки приступ, резултате и закључке рада.

Кључне речи: Испод текста сажетка навести од пет до десет **кључних речи**. Кључне речи писати курентом и једну од друге одвојити зарезом.

У тексту је могуће користити највише три нивоа поднаслова. **Поднаслов**е навести без нумерације, на следећи начин:

ПОДНАСЛОВ ПРВОГ НИВОА

Поднаслов другог нивоа

Поднаслов трећег нивоа

Табеле, графиконе и слике уносити на следећи начин:

- изнад табеле/графикона/слике центрирано написати: Табела/Графикон/Слика, редни број и назив;
- испод табеле/графикона/слике навести извор на следећи начин: 1) уколико су табела/графикон/слика преузети, написати *Извор:* и навести референцу на исти начин као што се наводи у библиографској парентези; 2) уколико нису преузети, написати *Извор:* Обрада аутора.

Референце наводити у тексту према *Начину цитирања*.

Фусноте користити искључиво за давање напомена или ширих објашњења.

РЕФЕРЕНЦЕ

Списак референци навести након текста рада, а пре резимеа, на следећи начин:

- прво навести референце на ћирилици по азбучном реду;
- затим навести референце на латиници и страним језицима по абecedном реду;
- прву линију сваке референце поравнати на левој маргини, а остале увући за 1,27 cm, користећи опцију *Paragraph/Special/Hanging*;
- све референце наводити заједно, без издвојених делова за правне акте или архивску грађу;
- референце не нумерисати;
- наводити искључиво оне референце које су коришћене у тексту.

Након списка референци навести име и презиме аутора, наслов рада и резиме на енглеском језику на следећи начин:

First Author*

* In the footnote: E-mail address: The institutional e-mail address is strongly recommended.

Affiliation

Second Author

Affiliation

TITLE

Resume

Резиме, обима до 1/10 дужине чланка, садржи резултате и закључке рада који су образложени опширније него у сажетку.

Keywords: Кључне речи писати курентом и једну од друге одвојити зарезом.

Уколико је **рад написан на страном језику**, након списка референци, име и презиме аутора, наслов, резиме и кључне речи навести на српском језику.

Форматирање осврта

Осврт форматирати на исти начин као научни чланак, без навођења сажетка, кључних речи и резимеа.

Форматирање приказа

Приказ књиге форматирати на следећи начин:

Текст поделити у **две колоне**.

Име и презиме аутора*

* Фуснота: Имејл-адреса аутора: Препоручује се навођење институционалне имејл-адресе аутора.

Установа запослења

НАСЛОВ ПРИКАЗА

Испод наслова **поставити слику предње корице**;

Испод слике предње корице навести податке о књизи према следећем правилу:

Име и презиме. Година

издања. *Наслов*. Место

издања: издавач, број страна.

Текст приказа обрадити у складу са општим смерницама о обради текста.

УПУТСТВО РЕЦЕНЗЕНТИМА

Улога рецензента је да допринесе очувању високог квалитета нашег часописа. Рецензије су анонимне у оба смера. Рок за рецензирање је седам дана од пријема рада. Садржај рецензије је поверљив, те се не сме откривати особама које нису у уредништву часописа. Уколико рецензент у било ком тренутку схвати да постоји било који вид конфликта интереса у вези са радом који треба да рецензира потребно је да о томе што пре обавести редакцију. **Приликом рецензије рукописа, рецензент треба да попуни рецензентски лист у прилогу.**

Име, презиме и звање аутора текста:

Назив рада:

Актуелност, друштвени и научни значај разматране теме:

У којој мери је аутор јасно назначио теоријски, методолошки приступ у раду:

Да ли је рад заснован на савременој и релевантној литератури, посебно у којој мери је аутор користио најновије резултате објављене у научним часописима и зборницима (посебно часописи и зборници из политикологије).

Научни и друштвени допринос рада. Општи коментар о квалитету рада:

Ваша сугестија аутору за побољшање квалитета рада, ако је потребно:

Молимо Вас да одаберете једну од препорука за категоризацију рада:

1. Оригинални научни рад
2. Прегледни рад
3. Научна критика, полемика и осврти

Молимо Вас да одаберете једну од препорука о публиковању овог рада:

1. Објавити без измена
2. Објавити уз мале измене
3. Након корекције, рад послати на нови круг рецензије
4. Одбити

Додатни коментари за уредника који се тичу етичких (плагијаризам, превара, итд.) или неких других аспеката рада, а који ће уреднику помоћи у доношењу коначне одлуке о даљем статусу рада.

Датум оцене рада

Име, презиме и научно звање рецензента:

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

364

СОЦИЈАЛНА политика = Social policy : часопис
за теорију и праксу социјалне политике и социјалног
рада / главни и одговорни уредник Зоран Васић.
- Год. 1 бр. 1 (1951) год. 47, бр. 3/4 (1992) ; год 48,
бр. 1 (2013) - . - Београд : Институт за политичке
студије, 1951-1992; 2013 - (Београд: Бирограф) - 24 см

Три пута годишње. – Од 1959. почиње двоструко
обележавање годишта, урачунате су године часописа
Весник рада (1946-1951). - Је наставак Весника рада

ISSN 0038-0091 – Социјална политика (Београд)

COBISS.SR-ID 118295

- Слободан Мартиновић • Анкица Симона Ковачевић •
- Милица Глишић • Данијела Павловић •
- Љупка Катана • Бојана Секулић •

ISSN 0038-0091 УДК 364 год. 55 № 3/2020.

ISSN 0038-0091

9 770038 009009